

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ TEZLİ BİLİM DALI

**BİR NAKŞİ ŞEYHİ HASAN BURKAY'IN
KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrem İLHAN KARA

BURSA – 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ TEZLİ BİLİM DALI

BİR NAKŞİ ŞEYHİ HASAN BURKAY'IN

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrem İLHAN KARA

0000-0003-1797-1957

Danışman:

Prof. Dr. İbrahim GÜRSES

BURSA – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda 708821005 numaralı **İrem İLHAN KARA'nın** hazırladığı "**Bir Nakşi Şeyhi Hasan Burkay'ın Kişilik Özellikleri**" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 09/12/2022 günü-..... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği /oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Prof. Dr. İbrahim GÜRSES
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Mustafa Naci KULA
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk SÖYLEV
T.C. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum " Bir Nakşi Şeyhi Hasan Burkay'ın Kişilik Özellikleri" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

21/11/2022

Adı Soyadı : İrem İLHAN KARA

Öğrenci No :701821005

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Programı : Yüksek Lisans Programı

ÖZET

Adı ve Soyadı : İrem İlhan Kara
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Psikolojisi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Mezuniyet Tarihi : 09.12.2022
Tez Danışmanı : Prof. Dr. İbrahim GÜRSES

Bir Nakşi Şeyhi Hasan Burkay'ın Kişilik Özellikleri

Tezimizde 20. yüzyıl mutasavvıflarından olan Hasan Burkay'ın yaşamı, eserleri, kişilik özellikleri ele alınmıştır. Çalışmamızın amacı, birçok insanın hayatını derinden etkileyen, dini içselleştirmiş olan Hasan Burkay'ın kişilik özelliklerini Beş Faktörlü Kişilik Envanteri çerçevesinde incelemektir.

Araştırmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hasan Burkay'ın çocukluğu, gençliği, şeyh oluşu, mensup olduğu tarikat, eserleri, gösterdiği kerametler ele alınmıştır. Bu bölüm kendisi ve ihvanları tarafından yazılan eserlerden, belgesel ve sosyal medyadan yararlanılarak oluşturuldu. İkinci bölümde, kişilik, kişiliğe etki eden faktörler, din ve kişilik ilişkisi incelenmiştir. Üçüncü bölümde, Beş Faktörlü Kişilik Modeli'nin tanımı yapılmış, ortaya çıkış süreci ele alınmış ve modelin özelliklerine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, Hasan Burkay'ın en yakın çevresinden başlayarak dostları ve ihvanları ile yapılan görüşmelere yer verilmiş ve Hasan Burkay'ın kişiliği Beş Faktörlü Kişilik Envanteri çerçevesinde ele alınmıştır. Elde edilen veriler ışığında Hasan Burkay'ın nasıl bir kişilik yapısına sahip olduğu yorumlanmıştır. Ekler bölümünde, Hasan Burkay'ın kendisine, şeyhlerine ait fotoğraflar bulunmaktadır.

Dini kişiliğine entegre ederek insanların hayatlarına kattığı farklı bakış açısı neticesinde kitleleri etkileyen mutasavvıf Hasan Burkay, 2005 yılında Ankara'da vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hasan Burkay, Kişilik, Beş Faktörlü Kişilik Envanteri

ABSTRACT

Name and Surname : İrem İlhan Kara
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Study of Religion and Philosophy
Branch : Psychology of Religion
Degree Awarded : Postgraduate Thesis
Degree Date : 09.12.2022
Supervisor : Prof. Dr. İbrahim GÜRSES

Personality Traits of A Nakshi Sheikh Hasan Burkay

In our thesis, the life, works and personality traits of Hasan Burkay, one of the 20th century mystics, are discussed. The aim of our study is to examine the personality traits of Hasan Burkay, who deeply affected the lives of many people and internalized religion in his personality, within the framework of The Big Five Personality Traits Scale.

Our research consists of four sections. In the first chapter, Hasan Burkay's childhood, youth, being a sheikh, the sect he belonged to, his works, and miracles he showed are addressed. This section was constituted by utilizing the works written by him and his ikhwans, documentary and social media. In the second chapter, personality, the factors affecting personality and the relationship between religious and personality were examined. In the third chapter, the definition of The Big Five Personality Traits Scale is made, its emergence process is discussed and the features of the model are included. In the fourth section, starting from his immediate vicinity, interviews with Hasan Burkay's inseparables and ikhwans are included and Hasan Burkay's personality is discussed within the framework of The Big Five Personality Traits Scale. In the light of the data obtained what kind of personality structure Hasan Burkay had has been interpreted. In the appendix, there are photographs of Hasan Burkay himself and his sheikhs.

By integrating religion into his personality the mystic Hasan Burkay, who influenced the masses as a result of the different perspective he brought to people's lives, passed away in Ankara in 2005.

Key Words: Hasan Burkay, Personality, The Big Five Personality Traits Scale

ÖNSÖZ

Sekülerleşme tezi, insanoğlunun tabiatüstü alana yönelik olan inançlarını terk edeceğini savunmaktadır. Modernitenin kaçınılmaz bir sonucu olarak, dinin tarih sahnesinden yok olacağına dair bir inancı ifade etmektedir. Nietzsche, Tanrı'nın ölümünü ilan etmiş, Karl Marx dini, kitlelerin afyonu olarak nitelendirmiş, Freud dini, bir yanılsıma olarak değerlendirmiştir. Sekülerleşme ile gerçeğin, geleneksel dini tanımlardan uzaklaştıkça elde edileceği vurgulanmaktadır. Kamusal alan ile dini alan birbirinden ayrılmış, dine verilen önem giderek azalmıştır. Nihai ve kaçınılmaz olarak dinin yok olacağını savunan sekülerleşme, yeni bir toplumsal düzenin kurulması gerektiğini savunmaktadır.

Sekülerleşme tezi tüm çabalarına rağmen başarılı olamamış din, insan hayatının ayrılmaz bir parçası olarak kalmaya devam etmiştir. Fakat sekülerleşme tezi, dine büyük bir darbe vurmuştur. Tek ve mutlak olan inanç derinden sarsılmış, dini kurumlar önemini yitirmiştir. Dinin mutlak mevcudiyetinin yerini 'çoğulculuk' ve bireye göre şekillenen 'rölativizm' kavramları almıştır. Geleneksel otorite yapıları zayıflamış, tek tanrı inancı, hakikat ve ahlakın merkezi konumu zarar görmüştür. Ortaya çıkan bireycilik, hazcılık, materyalizm, agnostizm gibi akımlar varlığa ve hayata yeni anlamlar verme iddiasında bulunmuştur. Bu oluşum içerisinde kültürel sınırlar aşılmış, kimlik ve kişilik yapıları aşınmıştır. Modernlik, çağdaşlık, ekonomik fayda, insancıl ve estetik görünüm adı altında değer ve erdemlerden yoksun ideolojiler bilince yerleştirilmeye başlanmıştır. Bize emanet edilen yeryüzü, şiddet, şehvet, hırs ve tüketim çılgınlığının egemenliği altında kalmış, insanlar dünyaya ne için geldiklerinin asıl gayesinden giderek uzaklaşmaya başlamıştır. Yaşanan bu köklü değişimler bireyin kimlik ve ruh krizleri yaşamasına neden olmuş ve bireyler anlamsızlık girdabı içerisine sürüklenmiştir. Manevi boşluk ve iman zafiyeti yaşayan insan birçok değer ve kıymetini yitirdiğinin farkına bile varamamıştır.

Bu âleme niçin gönderildiği, nerenin yolcusu olduğu ve nasıl bir hayat sürmenin bilincini kaybeden insanoğlu kendisini depresyonlardan, nevrotik travmalardan, içinden çıkılmaz kimlik bunalımlarından kurtaramaz hale gelmiştir. Özgürlük çatısı altında, arzu ve dürtülerinin esiri haline gelen bireyler derin kişilik erozyonu yaşamışlardır. Hâlbuki içi boşaltılmaya çalışılan din, kimlik ihtiyacını karşılamada, hayatı anlamlandırmada büyük bir güce sahiptir. Bireyin bir taraftan öznel tutum ve davranışlarını etkilerken bir taraftan toplum hayatına yönelik tutum ve davranışların geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

İslam dini, insanın hayatını anlamlandırmasında, nereden ve niçin gelip, nereye yolcu olduğunu göstermesi açısından insanoğlu için bir mihenk taşı konumundadır. Hz. Âdem (as.)’den Hz. Muhammed (s.a.v.)’e kadar gelen peygamberler İslam’ı anlatma hizmetinde bulunmuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’den sonra başka hiçbir peygamber gönderilmeyeceği Kur’an’da açıkça belirtilmiştir. Bu noktada tevhid inancını yaşatma görevi, ‘Varis-i Resul’ olarak nitelendirilen zahir ve batın temizliğini yerine getirmiş Allah dostları, salih kullara verilmiştir. Bu husus Kur’an-ı Kerim’de Yunus Suresi’nin 62-64. ayetinde şu şekilde açıklanmaktadır:

‘Gözünüzü açın! Allah’ın dostları üzerine ne korku vardır ne de onlar mahzûn olurlar. Onlar iman etmişler ve Allah’a karşı gelmekten sürekli sakınmışlardır. Onlara dünya hayatında da âhiret hayatında da müjdeler vardır. Allah’ın sözlerinde değişiklik yoktur. İşte bu, en büyük kurtuluştur.’

Bu düşünceden hareketle araştırmamızda İslam dinini, hayatına entegre eden, hayatının amacını rıza-ı ilahiye kazanmada bulan, Hz. Peygamber’in sünnetini yaşam stili haline getiren, hal ve davranışlarıyla insanlar için önemli bir örnek olan, dini bir figür, Allah dostu Hasan Burkay’ın kişiliğini Beş Faktörlü Kişilik Envanteri çerçevesinde incelemeye çalıştık. İnsanlarla olan ilişkileri, olayları ele alış tarzı, hayatı anlamlandırma konusundaki tavrı ve insanlar üzerinde bıraktığı etkiyi gerçekleştirilen görüşmelerle tasvir etmeye çalıştık. Yaptığı faaliyetler ve insanların hayatlarına getirdiği farklı bakış açısı sayesinde dini bir güç simgesi haline gelmesi tezimizin odak noktalarından birini oluşturmuştur.

Bu araştırma boyunca fikirlerinden ve çalışmalarından istifade ettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. İbrahim GÜRSES’e, konunun tespitinden bitişine kadar yanımda olan değerli annem Aysun İLHAN’a, motivasyon kazanmamda bana güç veren değerli babam İsmail İLHAN ve kardeşim Zeynep İLHAN’a, bu yoğun tempo içinde desteğini benden esirgemeyen sevgili eşim Muhammet Mustafa KARA’ya, bilgi ve yaşantılarını benimle karşılık beklemeden hoşgörüyü paylaşan başta Prof. Dr. Yakup BASMACI hocam ve Mesut BURKAY Bey olmak üzere ismini burada sayamadığım tüm değerli katılımcılara şükranlarımı arz ederim.

Bursa-2022
İrem İLHAN KARA

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET	x
ABSTRACT.....	xi
ÖNSÖZ	xii
İÇİNDEKİLER	xiv
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
1- ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
2- ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	1
3- ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE YÖNTEMİ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR NAKŞÎ ŞEYHİ HASAN BURKAY'IN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFİ KİMLİĞİ

1. HASAN BURKAY'IN HAYATI	6
1.1. Hasan Burkay'ın Doğumu	6
1.2. İsmi ve Mahlası	7
1.3. Babası Mehmet Hulusi Efendi.....	7
1.4. Annesi Ayşe Hanım.....	11
1.5. Evlilikleri ve Çocukları	12
1.6. Hasan Burkay'ın Çocukluğu ve Gençliği.....	12
1.7. Askerlik Dönemi	14
1.8. Tasavvufla İlişkisinin Başlaması	15
1.9. Küçük Hüseyin Efendi İle Görüşmesi	16
1.10. Bursa'da Dükkân Açılışı	17
1.11. Şeyhi ile İlk Buluşma	17
1.12. Tefik Efendi'nin Evi ve Şeyh Oluşu	18
1.13. Ankara'ya Taşınma ve Hacı Hasan Köyü'nün Kurulması	19
1.14. Vefatı	20
2. ESERLERİ	21
2.1. Mev'iza-i Hasene.....	21
2.2. Hutbeler	22
2.3. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Varisleri.....	22
2.4. Hakikatten Damlalar.....	23
2.5. Mü'minin Miracı Namaz	23
2.6. Evliliğe İlk Adım	23
2.7. İslam'da Ticaret.....	24
2.8. Selamlaşmanın Fazileti.....	24
2.9. Dakaiku'l Ahbar	24

2.10. İmân ve Ahlâk	24
2.11. İcazetname	25
2.12. “İçtihat Sahipleri” Ehli Sünnetin Altı İmamı.....	25
2.13. Adab-ı Vezaif	25
2.14. Şerâfeddin Zeynel Abidin Hz. ve Ali Usta.....	25
2.15. Cuma Namazının Faziletleri.....	26
2.16. Ömer b. Abdülaziz’den Nasihatlar	26
2.17. Hikmetli Fıkralar	27
2.18. Hüdaverdi Divanı ve Seçme İlahiler	27
2.19. İlk Meyve.....	27
2.20. Çocuklarımıza Dini Bilgiler	27
2.21. Hac Rehberi	28
2.22. Genişletilmiş Risalet İncileri ve Hadis-i Şerifler.....	28
2.23. Zamanın İptilâsı Tütün	28
2.24. Adalet Burçları Şeyhülislâmlar ve Diyanet Reisleri	28
2.25. Esmâ’ül Hüsnâ ve Hassaları 5 Lafza-i Celâl	29
2.26. Sahabe-i Kiram’dan Sohbetler	29
2.27. Güzel İsimler	30
2.28. Halk İlaçları Şifalı Bitkilerin Hassaları	30
2.29. Menâkıb-ı Şerefiyye	30
2.30. Çınar’dan Damlalar	31
2.31. Çocukların Dini Konularda Sorduğu Sorulara Cevaplar.....	31
2.32. Osmanlı Sultanları	31
2.33. Hüdaverdi İlmihâli.....	32
3. TASAVVUFİ KİMLİĞİ	32
3.1. Kur’an ve Sünnet Çerçevesinde Tasavvuf Tanımı	32
3.2. Nakşibendi Tarikatı	35
3.3. Silsile-i Saadat	36
3.4. Hasan Burkay’ın Şeyhleri.....	39
3.4.1. Şerafeddin Zeynel Abidin Hazretleri	39
3.4.2. Muhammed Necati Simavi Hazretleri	41
3.4.3. Ahmet Hamdullah.....	43
3.5. Kerametler	44
3.6. Ders Vermeye Yetkili Olduğu Tarikatlar	47

İKİNCİ BÖLÜM

KİŞİLİK

1. KİŞİLİĞİN TANIMI.....	48
1.1. Kişilik Oluşumunda Rol Alan Faktörler.....	54
1.2. Kalıtım.....	55
1.3. Aile	56
1.4. Kültür.....	57
1.5. Sosyalleşme Faktörü.....	58
1.6. Durumsal Faktörler.....	59
2. DİN VE KİŞİLİK.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK MODELİ (THE BIG FIVE FACTOR)

1. BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK MODELİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TANIMI.....	64
2. BEŞ TEMEL FAKTÖRÜN ÖZELLİKLERİ.....	67
2.1. Dışadönüklük (Extraversion)- İçedönüklük (Introversion).....	67
2.2. Gelişime Açıklık (Intelligence/Openness to Experience) - Gelişmemişlik (Unintelligence).....	68
2.3. Yumuşak Başlılık (Agreeableness) – Hırçınlık (Hostility)	69
2.4. Öz Denetim (Conscientiousness) – Yönsüzlük (Undirectedness).....	70
2.5. Nörotisizm (Unstability) - Duygusal Tutarlılık (Emotional Stability)	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MODEL ÇERÇEVESİNDE HASAN BURKAY'IN KİŞİLİK ANALİZİ

1. BULGULAR KAPSAMINDA HASAN BURKAY'IN KİŞİLİĞİ	72
1.1. 'Dışadönük/İçedönük' Boyutu Çerçevesinde Hasan Burkay	72
1.2. 'Yumuşak Başlılık/ Tepkisellik-Karşıtlık' Boyutu Çerçevesinde Hasan Burkay	92
1.3. 'Özdenetim-Sorumluluk/ Dağınıklık' Boyutu Çerçevesinde Hasan Burkay	108
1.4. 'Duygusal Denge/ Duygusal Tutarsızlık -Nörotizm' Boyutu Çerçevesinde Hasan Burkay	112
1.5. 'Gelişime Açıklık/ Gelişmemişlik' Boyutu Çerçevesinde Hasan Burkay	118
2. MODEL ÇERÇEVESİNDE HASAN BURKAY'IN KİŞİLİK ANALİZİ.....	126
SONUÇ	134
KAYNAKLAR	137
EKLER	144
EK-1. Hasan Burkay'ın Fotoğrafları.....	144
EK-2. Hasan Burkay' ın Cenazesi	150
EK-3. Hasan Burkay' ın Hocası Muhammed Necati Efendi	150
EK-4. Ahıskalı Ali Haydar Efendi (Hasan Burkay'ın Babası Hacı Hafız Mehmet Hulusi Efendi'nin Hocası).....	151
EK-5. Küçük Hüseyin Efendi	152

KISALTMALAR

Bibliyografik Bilgiler	Türkçe
Aleyhisselâm	as.
Bakınız	Bkz.:
Cilt	c.:
Celle celaluhu	c.c.
Çeviren	çev.:
Editör	edit.:
Hazırlayan	haz.:
Hazreti	Hz.
Neşriyat	neşr.:
Ölüm tarihi	ö.
Radiyallahu anh	r.a.
Sayfa	s.
Sallallahu aleyhi ve sellem	s.a.v.
Sayfalar arası	ss.
Yayınları	Yay.
Yayın yeri yok	yy.

GİRİŞ

1- ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışma, bir Nakşi şeyhi olan Hasan Burkay'ın hayatını konu edinmiştir. 1930 ve 2005 yılları arasında doğumundan vefatına kadar olan süreçte Hasan Burkay'ın hayat serüveni, yaptığı faaliyetler, insanlarla ilişkileri ve olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını sunmaya çalışırken, Hasan Burkay'ın kişilik özelliklerini, Beş Faktörlü Kişilik Modeli çerçevesinde ön plana çıkartmak için gayret ettik.

2- ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Tarih boyunca kitleleri etkilemiş, onların hayatlarına yön vermiş önemli şahsiyetlerin hayatları, kişilik özellikleri, aileleri, yaşam biçimleri insanlar tarafından ilgiyle takip edilmiş ve incelenmeye değer görülmüştür.

Birçok manevi değerın kıymetini yitirdiğı, insanların salt arzu ve istekleri doğrultusunda umursamazca yaşadığı günümüz dünyasında kitlelere ışık olacak, hayata geliş gayesinin ne olduğunu hatırlatacak, yaşantısıyla ve düşünceleriyle rol model alınacak önder şahsiyetlere olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Yakından bakıldığında birçok ferdin hayatı anlamlandırmada zorluk yaşadığı, modern ve seküler dünyanın empoze ettiği düşüncelerin eksikliği, fertlerin hayatı anlamlandırma ihtiyaçlarına yeterli yanıt verememesi karşısında içine düştükleri boşluğun derinliğinden kurtulamamaktadır. Bu durum kişilik erozyonlarına, kitleleri nevroza ve içerisinden çıkılması oldukça güç olan patolojik problemlere sürüklemektedir.

Din, insanların ihtiyaçlarına yanıt veren tabiatüstü bir gücü temsil etmektedir. Bu gücü yaşantısına entegre eden fert, yaşadığı olaylar ve karşılaştığı durumlar karşısında yüce ve sonsuz bir güç tarafından muhafaza edildiğinin bilincine varır. Din ve yüce bir yaratıcıya karşı beslenen deruni inanç, insana sağlıklı bir kimlik duygusu kazandırmaktadır. Dinin koyduğu kurallar, bireyin bizihi kendisini ve hayattaki konumunu anlamlandırmasını ve toplumla kurduğu ilişkilerde uyumu yakalamasına katkıda bulunur.

Hasan Burkey dini hayatına işlemesi, madde ve mana arasında, duygu ve davranışlarında kurmuş olduğu denge hali; akıl, gözlem ve tecrübeleri neticesinde maddi âlemi aşan ilahi ilimlerle kuşanması, onun Allah dostu bir şahsiyet olduğunun göstergesidir. Ömrünü, halkın ahlak seviyesini yükseltmeye adanmış, en zor zamanlarında bile kimseye yüz çevirmeden, insanlara güler yüzle muamelede bulunmuş öncü bir kişiliğe sahiptir. Bütünlüğe erişmiş kimliğinde, insan-ı kâmil sıfatlar taşıyan sağlıklı kişilik yapısı ile hayatı anlamlandırma noktasında birçok kimseye örnek teşkil etmektedir. Hayatı boyunca tevazu ve mütevazılığı elden bırakmadığı için çok fazla ünlenmemiş, “*Şöhret, felakettir.*” düsturuyla hareket etmiştir. Fakat Hasan Burkey’i bizatihi tanıyanlar, hayatlarını derinden etkileyen söz ve eylemlerini, Hakk yolunda yapmış olduğu hizmetleri, gösterdiği kerametleri vefatından sonra dahi saygı ile anımsamışlardır.

Bu çalışma ile Hasan Burkey’in biyografik hayatı ve kişiliği elde edilen veriler ışığında ortaya çıkarılmaya çalışılmış, dini bir figür olarak önemi üzerinde durulmuştur.

3- ARAşTIRMANIN SINIRLILIKLARI VE YÖNTEMİ

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak yürütölmüştür. Nitel araştırma yapmak tıpkı yemek yapmayı öğrenmeye benzer. Öncelikle araştırmacı, bu işin ustalarını incelemelidir. Uygulanan yöntem ve teknikleri öğrenmeli ve onları kendi amaçları doğrultusunda etkili ve düzgün bir biçimde kullanması gerekmektedir. Bu süreç içerisinde karşısına çıkan etkileyici ve çarpıcı olayları incelemeyi ve gözden geçirmeyi öğrenmeli ve kendi amaçlarının süzgecinden geçirerek çalışmasına uyarlamalıdır. Nitel araştırmada farklı bir bakış açısı oluşturularak bir olay veya durumun sebepleri, nasıl gerçekleştiklerini incelenmektedir. Araştırma bittiği zaman, tümevarımsal bir sonuç elde edilerek kavram ve teoriler oluşturulur. Bu yüzden nitel araştırma hipotezi dar ve belirsiz bir yapı göstermektedir. Nitel araştırmalarda, standart veri toplama araçları kullanılmazken, araştırmacının kendisi veri toplama aracı görevini üstlenmektedir. Veriler, gözlem ve mülakat, anket gibi zaman alıcı yöntemler kullanılarak toplanmaktadır. Nitel araştırmada, olay doğal ortamı içerisinde betimlenmektedir ve fertlerin duygu, algı, fikir ve tecrübeleri gibi öznel tutumları ön plana alınmaktadır.¹

¹ Beyhan Akarsu, Bayram Akarsu, *Bilimsel Araştırma Tasarımı Nicel, Nitel ve Karma Araştırma Yaklaşımları*, 1. b., İstanbul: Cinius Yayınları, 2019, s. 28.

Nitel araştırmada öncelikle yapılması gereken bir amaç belirlemektir. Bir amaç çevresinde bir sorun ya da soru ortaya atılır, bunun için gerekli olan araştırma evreni belirlenir, araştırma yöntemi seçilir ve çalışmanın ne kadar süreceğini belirleyen bir zaman çerçevesi hazırlanır. Veriler toplanır, analiz edilir ve çıktılar değerlendirilir.² Nitel araştırmalarda başvuru literatür incelemeleri nicel araştırmalarla kıyaslandığında bazı farklılıklar göstermektedir. Nitel araştırmalarda, nicel araştırmalara kıyasla yürütölen konun kesin ve mutlak bir sonucu olması beklenemez. Elde edilen sonuç, araştırma bulgularına göre şekillenmektedir.

Nitel araştırma yöntemini başlangıç noktası aldığımız bu araştırmada, durum çalışması uygulanmıştır. Durum çalışması, bir olayın yoğun bir biçimde çalışılmasını ve incelenmesini ifade etmektedir. ‘Durum’ ile kastedilen bir kişi, bir insan topluluğı, bir olay ya da her hangi bir sürecin uygulanması olabilir. Katılımcı gözlemlerin yapıldığı, derinlemesine görüşmelerin sağlandığı, dokümanlar toplanılarak elde edilen verilerin derinlemesine incelediğı durum çalışmasında betimsel ve bütöncöl bir yazım süreci hakimdir.

Bu araştırmada geçmişte yaşanan bir durumu olduğı gibi belirtmekten ve soyut genellemelere ulaşmaktan ziyade kitleleri etkileyen bir kişinin yaşamış deneyimlerini anlamlandırmak amaçlanmıştır. Bu amaçtan hareketle, Hasan Burkay’ın doğumu, gençlik yılları, eğitimi, ailesi, vefatı, şeyh olma süreçleri ele alınmış ve kişiliğı, Beş Faktörlü Kişilik Modeli çerçevesi dahilinde anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Bir konu ne kadar çok ve çeşitli kaynaktan elde edilen bilgilerle incelenirse, o derece geçerliliğı ve güvenilirliğı artacaktır. Araştırmaya başlamadan önce Hasan Burkay hakkında bilgi ve belgeleri içeren literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramaları birincil ve ikincil kaynakları içermektedir. “*Birincil kaynak literatürü, araştırmaları yürütmüş veya o görüşleri literature kazandırmış olan kişilerin bizzat kendileri tarafından raporlaştırılan kaynaklardan oluşur. İkincil kaynak literatürü ise, birincil kaynakları özetleyen literatürdür ve söz konusu fikirlerin asıl sahibi veya araştırmayı bizzat yapan araştırmacıların*

² Corrine Glesne, Ali Ersoy, Pelin Yalçınöğılu, *Nitel Araştırmaya Giriş = Becoming Qualitative Researchers: An Introduction*, 5.baskı Ankara: Anı Yayıncılık, 2015, s. 6.

kaynaklarını yansıtmaz.”³ Bu noktadan hareketle, birincil ve ikincil kaynak literatürleri araştırılarak ‘çeşitleme’ [triangulation] tekniği kullanılmış Hasan Burkay’ın hayatı hakkındaki biyografik bilgiler, kendi yazdığı kitaplar ve Çınar Yönetim Kurulu tarafından yazılan kitaplara başvurularak incelenmiştir.⁴ Bu sayede farklı görüş ve durumlar nedeniyle ortaya çıkabilecek sınırlılıkların önüne geçilmiş ve herhangi bir tutarsızlığın olup olmadığına dikkat edilmiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu erişimi sağlamak için, İstanbul, Ankara ve Bursa’da Hasan Burkay’ı bizzatı tanıyan, onunla belirli bir süre yaşama imkanı bulan kişilerle, önceden hazırlanmış sorular dahilinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Önceden hazırlanan görüşme planı doğrultusunda, Hasan Burkay’ın nasıl bir kişilik yapısına sahip olduğu yorumlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeye başta Prof. Dr. Yakup Basmacı ve oğlu Mesut Burkay olmak üzere, onunla bizzat yaşayan 18 kişi katılmıştır. Katılımcıların haklarındaki bilgiler izin verdikleri ölçülerde tezde yerini almıştır. Araştırma, katılımcıların yansıttıkları, verdikleri cevaplar ve kendilerini ifade etme becerileri ile sınırlıdır. Fakat katılımcıların aktardıklarının doğru olduğuna güvenilmektedir. Elde edilen bilgiler sistematik olarak bir araya getirilip yorumlanmıştır.

Araştırmamızda karşılaştığımız en büyük sınırlılık, incelemeye çalıştığımız şahsiyet, bir şeyh ve Allah dostu olduğundan yaşanan ve aktarılan olayları tamamıyla akıl süzgecinden geçirerek açıklamaya çalışmanın mümkün olmamasıdır.

Ülkemizde ve dünyada araştırmamıza benzer çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bunlardan bazıları; Rahibe Teresa’nın Hayatı ve Kişiliği⁵, Mus’ab İbn Umeyr’in Hayatı ve Kişiliği⁶, Hind Bint Utbe’nin Hayatı ve Kişiliği⁷, Hz. Peygamber’in Hanımlarından Ümmü

³ John W. Creswell, *Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirmesi*, ed. Christina Robb, çev. Halil Ekşi, İstanbul: Limit Ofset, 2017, s. 115.

⁴ Çınar Yönetim Kurulu, Hasan Burkay’ı yakından tanıyan, ona yıllarca hizmet eden Dursun Toksoy ve Hamdullah Çelik’in anlatıları ile kaleme alınmıştır. Yazı İşleri Müdürü Dursun Toksoy, Çınar Dergisi sahibi merhum Hamdullah Çelik’tir.

⁵ Zübeyde Atmaca, *Rahibe Teresa’nın Hayatı ve Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 2019.

⁶ Köksal Çoban, *Mus’ab İbn Umeyr’in Hayatı ve Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2013.

⁷ Zeynep Süslü, *Hind Bint Utbe’nin Hayatı ve Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi, 2018.

Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği⁸, Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği⁹'dir. 'Mrs. Abraham Lincoln: A Study of Her Personality and Her Influence On Lincoln'¹⁰, 'The Personality of Shakespeare'¹¹, dünyada kişilik üzerine yapılan çalışmalardan birkaçını oluşturmaktadır.

⁸ Suzan Yıldırım, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2006.

⁹ Ömer Sabuncu, *Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2008.

¹⁰ W. A. Evans, *Mrs. Abraham Lincoln: A Study of Her Personality and Her Influence On Lincoln*, Carbondale: Southern Illinois University Press, 2010.

¹¹ A. L. Rowse, "The Personality of Shakespeare", *The English Spirit*, kitap editörü A. L. Rowse London: Palgrave Macmillan UK, 1966, ss. 1-18, doi:10.1007/978-1-349-81673-6_1.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR NAKŞÎ ŞEYHİ HASAN BURKAY’IN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFİ KİMLİĞİ

1. HASAN BURKAY’IN HAYATI

1.1. Hasan Burkay’ın Doğumu

Hasan Burkay 1 Ocak 1930 Çarşamba günü Bursa’nın Orhangazi ilçesine bağlı Yukarı Sölöz köyünde dünyaya gelmiştir. Mehmet Hulusi Efendi’nin üçüncü eşi Ayşe Hanım ile olan evliliklerinden dünyaya gelen sekizinci çocuklarıdır. Hasan Burkay’ın doğumunda gerçekleşen olay, onun sıradan bir insan olmadığının göstergesidir.

O zamanın Kutbül Mürşidi, Silsile-i Saadat’ın otuz yedinci halkası olan Şerafettin Zeynel Abidin Hazretleri’dir ve şu sözlerle Hasan Burkay’ın doğumunu haber vermiştir:

“Bugün...” diye buyuruyor: ‘Erenler durağı, erenler istirahatgahı Bursa’mızın, Orhangazi ilçesinin Yukarı Sölöz Köyü’nde bir bebek dünyaya geldi, varıp onu ziyaret edelim.’¹²

Etrafında bulunan gönül dostları ile birlikte Şeyh Şerafettin Hazretleri, o güne dek hiç tanışmadığı Mehmet Hulusi Efendi’nin evini ziyarete gider ve bu ziyaret süresince, Hasan bebek ruhani zevat-ı kiramın (ulu, şerefli kişilerin) ellerinde kucaktan kucağa dualar eşliğinde dolaşır. O gün orada, Şeyh Şerafettin Hazretleri dostları ile beraber bir Hatm-i Şerif indirmiştir.¹³

¹² *Sevenlerin Kaleminden Hocamız Hasan Burkay*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y., s. 4.

¹³ Ethem Cebecioğlu, İbrahim Baz, *Hasan Burkay’ın Hayatı, Eserleri ve Görüşleri*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1995, s. 2.

1.2. İsmi ve Mahlası

Hasan Burkay mahlas olarak ‘Hüdaverdi’ kelimesini seçmiştir. Bu mahlasın nereden geldiğini bizatihi şöyle açıklamaktadır:

“1955 Nisan’ının bir cuma gecesi sabaha karşı üstadım Şeyh Şerafeddin Hazretleri’ni, bütün ricalullah ile toplanmış bir halde gördüm, beni çağırdılar ve ismimi sordular. Ben de ‘sizin verdiğiniz isim ‘Hüdaverdi’, bizim ismimiz ‘Hasan’ dedim. Sonra beni tebrik ettiler ve gittiler. “¹⁴

Allah’ın bağışladığı, Allah’ın sunduğu, hiçbir şeyden çekinmeyen, yiğit, yürekli anlamlarına gelen ‘Hüdaverdi’ kelimesini, Hasan Burkay mahlası olarak yazılarında, şiirlerinde kullanmıştır.

1.3. Babası Mehmet Hulusi Efendi

Babası Hafız Mehmet Hulusi Efendi’dir. Selanik’in Karacova¹⁵ ilçesindeki Fuştan Nahiyesi’nde beş yüz hanelik bir yerleşim yerinde çocukluk ve gençlik yıllarını geçirmiştir. Fuştan Nahiyesi o zamanlar, birkaç demirci Bulgar hariç, Türklere ev sahipliği yapmaktadır ve bölge, yılda yüz elli kadar hafız yetiştiren bir Kur’an Kursu’nu da içinde barındırmaktadır. Fuştan nahiyesi sakinleri örf ve adetlerine oldukça bağlı muhafazakar insanlardan oluşmaktadır. Mustafa Kemal’in eniştesi olan, Obrili Faik Bey, bir süre Fuştan’da Nahiye Müdürlüğü yapmıştır.¹⁶

O dönemde oldukça kan kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, bu kez de Yunanların ayaklanması ile karşılaşmıştır. Yıllarca Müslümanların huzur içerisinde yaşadığı topraklar elden çıkmış Batı Trakya tamamen Yunanların eline geçmiştir. Bölgede bulunan Müslüman Türk halkı amansız üzüntüler yaşamıştır.

¹⁴ Çınar Yönetim Kurulu, *Hacı Hasan Burkay Vakfedilen Bir Ömür*, Ankara: Çınar Yayınları, 2008, s. 5.

¹⁵ * Karacaova ilçesi; Gevgili’den Vodina’ya kadar uzanan bir koridor halindedir. Yunanca ‘cennet’ manasına gelen, ‘Ardea’ ismi ile anılır. Makedonya, arazi şekli itibariyle, bir mikro klima özelliği taşıdığı için, bölgede yılda iki kez mahsül alınır. Toprak her türlü mahsüle ve meyveciliğe uygundur. Hatta sahilin yüz yirmi kilometre kuzeyinde bulunduğu halde, sıcak iklime mahsus meyveler de yetiştirilir. Kaymakçalan Dağları’ndan çıkan ve bölge içinden geçen, Slatina deresi, tıpkı bir nehir gibi, çevresine bereket saçar.

¹⁶ Çınar Yönetim Kurulu, a.g.e, s. 7.

Fuştan Nahiye’sindeki bu ortam içerisinde yetişen Mehmet Hulusi Efendi, babası Hacı İbrahim Ağa’nın bizatihi terbiyesi ve dini eğitimi altında yetişmiş, Kur’an’ı hıfz etmiştir. Dürüstlüğü ve doğrudan şaşmaz karakteri, güzel ahlakı, safiyeti ve celali ile tanınmıştır. Babası Hacı İbrahim Ağa ile birlikte sık sık mukabeleye oturmuştur.

Ticaret yaparak hayatını idame ettirmeye başlayan Hafız Mehmet Hulusi Efendi bir evlilik yapmış ve Abdullah adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Fakat dini kurallara çok bağlı olan Mehmet Hulusi Efendi, tesettüre yeterince önem vermediğini düşündüğü eşinden kısa sürede boşanmıştır.

İkinci evliliğini Hasene isimli bir hanımla yapmış ve Fatma isimli bir kızı dünyaya gelmiştir. Evliliği süresince huzurlu ve mutlu olmasına rağmen, dışarıda Yunan halkı Batı Trakya’yı ele geçirmiştir. Bölge halkı maddi ve manevi zulüm görmeye başlamıştır.

Zulüm karşısında sessiz kalamayan Mehmet Hulusi Efendi, bir grup arkadaşı ile birlikte, Yunan askeri ile çatışarak elli/ altmış Yunan askerinin ölümüne neden olmuş ve Yunan makamlarınca arananlar listesine geçmiştir. Arananlar listesinde olmak, bir ölüm fermanı anlamına gelmektedir. Bu olay neticesinde İstanbul’a gitme kararı alan Mehmet Hulusi Efendi, ticaretten kazandığı yüz altınını yanına alarak at sırtında Selanik’in yolunu tutar. Selanik’te bir gemi kaptanı bulup İstanbul’a geçmeyi amaçlamıştır. Bu yolda gerekirse tüm varlığını tüketme konusunda kararlıdır. Güçlü ve kendinden emin bir kişiliğe sahip olan Mehmet Hulusi Efendi, kaptanın karşısında düşkün, acınası bir kaçak olarak görünmek istemez ve sahip olduğu altınlarını kaptana uzatarak:

“İşte benim pasaportum, bir Müslüman canı kurtarmak istersen eğer, bunu al ve beni İstanbul’a götür.’der.”¹⁷

Kaptan gemide çalışması şartı ile Mehmet Hulusi Efendi’yi kabul eder. Kendisine bir tayfa elbisesi verilen Mehmet Hulusi Efendi, gemide ‘kömür atıcı’ olarak görev alır. Yol boyunca dur durak bilmeden bir an olsun dinlenmeden çalışan Mehmet Hulusi Efendi’nin bu gayreti kaptan tarafından fark edilmiştir. Gemi Türk sularına yanaştıktan sonra, kaptan

¹⁷ Sevenlerin Kaleminden Hocamız Hasan Burkay, s. 7.

Mehmet Hulusi Efendi'yi çağırarak kendi kamerasında yıkanıp giyinmesine müsaade eder ve ondan aldığı altın keseyi geri uzatarak:

‘‘Sen vatanına namusunla çalışarak, alnının teriyle bu yolculuğu hak edip ödeyerek kavuştun. Para istemiyorum. Al şu keseyi, hayırlı işlerinde harca. Allah yardımcın olsun.’der.’¹⁸

Mehmet Hulusi Efendi artık İstanbul'a varmıştır. Fakat Fuştan ile kıyaslandığında çok büyük olan bu şehirde kendisini koca bir karmaşanın içinde yapayalnız hisseder ve huzur bulamaz. Doğruca Mudanya'ya oradan da Bursa'ya göç eder. Mehmet Hulusi Efendi buralara gelmeden önce annesine, onu Türkiye'de kendi evine yerleştireceğine dair bir söz vermiştir.¹⁹

Bu yeni şehirde, bilmediği bir ortamda, annesine vermiş olduğu sözü tutmak, eşine ve çocuklarına kavuşmak amacıyla gayret etmektedir. Maksem mahallesinde 35 altına bir ev satın alarak Bursa'da sabun imalatı yapmaya başlar. Bir süre sonra polisliğe geçmiş ve daha sonra da komiserliğe terfi etmiştir. Bu süre zarfında kendisinden kilometrelerce uzak olan eşi Hasene Hanım vefat etmiştir.

O dönem Bursa'da kavaf dükkanına sahip olan Tevfik Efendi, cömert, hoş sohbet sahibi ve İslam ehli olan bir kişidir. Dükkânı Bursa ulemasının sıkça uğradığı bir yerdir. Tevfik Efendi'nin en büyük isteği sahip olduğu tek kızı Ayşe'yi, İslam'ı hakkı ile yaşayan bir hafız ile evlendirmektir. Çevresinde bulunan kimselerden, bu durumu öğrenen Mehmet Hulusi Efendi bizatihi giderek Ayşe Hanım'ı Tevfik Efendi'den istemiştir. Böylece üçüncü ve son evliliğini Ayşe Hanım ile yapan Mehmet Hulusi Efendi'nin İbrahim, Tevfik, Ali, Hasene, Osman, Mustafa, İbrahim, Hasan ve Ömer isimli çocukları dünyaya gelmiştir. Hasan Burkay ailenin sekizinci çocuğudur.

Ayşe Hanım, Mehmet Hulusi Efendi için sevgi ve bereket kaynağı olmuştur. Huzurlu ve mutlu bir evliliğe sahip olan bu çiftin başına bir musibet gelmiş, bir gecede Mehmet Hulusi Efendi'nin altı dükkânı yanıp kül olmuştur. Buna ek olarak o zamanın değeri ile oldukça yüksek bir meblağ olan altı bin liralık borç omuzlarına yüklenmiştir.

¹⁸ a.g.e., s. 8.

¹⁹ Çınar Yönetim Kurulu, Hacı Hasan Burkay, s. 11.

Başa gelen dertlerin tek çaresinin Kur'an-ı Kerim olduğuna inanan Mehmet Hulusi Efendi, sesi oldukça etkili bir hafızın bulunduğu Orhangazi'nin Yukarı Sölöz Köyü'ne taşınmıştır. Üç yıl süre burada yaşayarak hayatlarını idame ettirmiş ve borçlarını ödemiştir. Bu zorlu üç yılın sonunda Bursa'ya geri dönmüşlerdir. O dönemde Trakya'dan gelen göçmen ailelere, Bursa'dan giden Rumların evleri verilmekte ve bu kimseler 'mübadil' adıyla anılmaktadır.²⁰

Mehmet Hulusi Efendi, Bursa'da önceden yapmış olduğu dürüst ticaret, daha sonra hak ve adalet çerçevesinde yerine getirdiği polislik ve komiserlik görevleri neticesinde çevresindeki idari makamlarca tanınmıştır. Çevresindekilere verdiği bu güven duygusu ve sağlam kişiliği neticesinde idari makamlar, kendisini ve kardeşi Ahmet Efendi'yi 'mübadil' sayıp onların bir ev almalarına yardımcı olmuşlardır. Bu ev Muradiye semti, Yahşi mahallesi, Dere sokakta üç katlı ahşap bir evdir.²¹

Hayatının bu döneminde Mehmet Hulusi Efendi, zamanın tasavvuf büyüklerinden Hoca Ali Haydar Efendi'nin öğrencisi, Hacı Sadık Efendi ile tanışmış ve zamanla aralarında oluşan muhabbet neticesinde tasavvuf yoluna girmiştir. Bu manevi terbiye yolunda günleri geçen Mehmet Hulusi Efendi, Hoca Ali Haydar Efendi²² ile tanışma imkânına sahip olmuş ve ona hizmet etmekten mutluluk duymuştur. Yıllar sonra birlikte Hac'ca gitmişlerdir. Karşılıklı muhabbetin hâsıl olması ile Ali Haydar Efendi, Mehmet Hulusi Efendi'yi sık sık ziyaret etmiş ve diğer aile bireylerinin de tasavvuf yoluna girmelerine vesile olmuştur. O zamanlar henüz altı yaşında olan Hasan Burkay, bu vesile ile tasavvuf yolunda ilk vazifesini almıştır.

Hoca Ali Haydar Efendi bir sohbeti sırasında şehirlerin bozulmakta olduğundan yakınmış ve şehirlerden hicret etmenin gerekliliğinden bahsetmiştir. Bu sözü bir emir olarak gören

²⁰ *Sevenlerin Kaleminden Hocamız Hasan Burkay*, s. 11.

²¹ a.g.e, s. 12.

* Kardeşinin vefatı üzerine Mehmet Hulusi Efendi, yeğenlerine düşen miras payını, para olarak ödemiş, evi kendi adına almış ve daha sonra Ayşe Hanımefendi'nin üzerine yapmıştır. Ana- babalarının vefatından sonra Hasan Burkay Hazretleri, kardeşlerinin hisselerini satın almıştır. Şimdi Muradiye semtindeki bu evin yeride, iki apartman yükselmektedir. Hasan Burkay Hazretleri'ne ait olan kısımda bir de mescit bulunmaktadır. Bursalılar'ın 'Hacı Baba' diye andıkları babalarının ismini yaşatmak gayesi ile, apartmana 'Hacı Baba' adı münasip görülmüştür.

²² a.g.e., s. 13.

* Ali Haydar Efendi, İstanbul Çarşamba İsmet Yanyevi tekkesindendir. Hocası Bandırmalı Hacı Ali Efendi'dir. Bizzat İsmet Yanyevi Hazretleri'nin talebesidir.

Mehmet Hulusi Efendi derhal bir köy arayışına girmiştir. Bu amaç ile yürüyüş mesafesinde Bursa'ya on iki saat uzaklıkta olan, Uludağ'ın ıssız Baraklı köyünü bulmuş ve ailesi ile birlikte buraya taşınmıştır. Baraklı köyünde geçici olarak imamlık yapmaya başlamıştır. Bu köyde beş altı ay kadar kısa bir süre kalan Burkay ailesi, daha sonra tekrar şehre dönmüşlerdir. Bu gelişlerinde kendilerine yeni bir kapı açılmış, Mehmet Hulusi Efendi'nin eski bir arkadaşı olan Mehmet Göçmengil'den iş teklifi almıştır. Uzun Çarşı'da sermayesini arkadaşının vereceği, kendisinin de orada çalışacağı billuriye dükkânı böylece açılmıştır. Bir süre sonra Mehmet Göçmengil, bu dükkânı arkadaşı Mehmet Hulusi Efendi'ye devretmiştir.

Bu dükkânda çalıştığı süre içerisinde Mehmet Hulusi Efendi, Bursalılar'ın billurcu 'Hacı Baba'sı olarak sevilip sayılmıştır. İşindeki ve ahlakındaki dürüstlüğü, her anını kuşatan Allah korkusu, tasavvufun kalbine nakşedilip hayatını istikamet üzere yaşama gayreti içinde olan Mehmet Hulusi Efendi, 1950 yılında, yetmiş yaşında beyin kanamasından vefat etmiştir. Mehmet Hulusi Efendi'nin kabri Bursa Pınarbaşı kabristanlığında bulunmaktadır.

1.4. Annesi Ayşe Hanım

Hasan Burkay'ın annesi Ayşe Hanım, Bursa'da ayakkabıcılık yapan Tefvik Efendi'nin tek kızıdır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Sakin mizaçlı, sükûnet sahibi, yumuşak huylu, sabırlı, nazik, kibar bir hanımedendir. Davranışlarındaki edep, çevresi tarafından takdir edilmektedir. Dinine son derece bağlı olan Ayşe Hanım, çocuklarının dini eğitimi ve ahlaki terbiyesinde de önemli rol oynamıştır. Evine, eşine ve çocuklarına sadakatle bağlı bir annedir. Hasan Burkay annesini şöyle anlatmaktadır:

“Ben bildiğim bileli annemin hayatı manen çok dolu geçmiştir. Sokak nedir bilmeyen, kendi dayısını ve kardeşini senede iki bayram ziyarete giden, bu ziyaretleri de rahmetli babam kapalı bir fayton arabası ile bizzat kendisi başında olarak yaptırırdı. Bunun dışında eviyle meşgul olan, evlatlarına çok merhametli ve şefkatli idi. İkindiüstü kömür mangalının üstüne koyup tevhid çeke çeke pişirilen çorbasını ve diğer pişirdiği yemeklerini yemeğe doyum olmazdı... Çok sağlıklı olmamasına

rağmen bir kere şikâyetini duymuş değilim. Daima Cenab-ı Allah'a şükreder, hamdederdi.'”²³

Ayşe Hanım, Mehmet Hulusi Efendi'den kısa bir süre önce 1950 yılında, oğlu Hasan Burkay'ın askerde, acemilik döneminde olduğu süre zarfı içerisinde vefat etmiştir.

1.5. Evlilikleri ve Çocukları

Hasan Burkay 1949 yılında Müşerref Hanım ile evlenmiş, bu evliliğinden Mehmet Halit, Ayşe ve Mehmet Necati isimli evlatları olmuştur. Mehmet Halid henüz bir yaşında iken, Müşerref Hanım ise rahatsızlığı nedeni ile 20 Eylül 1963 yılında vefat etmiştir.

Müşerref Hanım'ın vefatından sonra İsmet Hanım ile hayatını birleştirmiş ve bu izdivacından Recep, Fatma, Ahmet Tevfik isimli evlatları dünyaya gelmiştir. Recep ve Fatma vefat etmiştir.

Hasan Burkay'ın üçüncü eşi Lale Hanım'dır. Muharrem Mesut, Fatma Zehra, Emine Tuğba isimli üç çocukları olmuştur.

Fatma Hanım, Hasan Burkay'ın dördüncü eşidir. Hasan Hüsnü, Ali Kerem, Mustafa Sacit, Muhammed Hulusi isimli dört evlatları dünyaya gelmiştir.

1.6. Hasan Burkay'ın Çocukluğu ve Gençliği

Hasan Burkay çocukluğunu, hayatlarını Hak yoluna adanmış, İslam ve ehl-i sünnet çerçevesinde yaşayan, Mehmet Hulusi Efendi ve Ayşe Hanım'ın aile terbiyesinde yetişerek geçirmiştir. Böylesine manevi bir ortamda yetişen Hasan Burkay tasavvuf yolundaki ilk adımlarını şöyle anlatmaktadır:

“İlk feyzimi babamdan, annemden aldım. Daha sonra onların feyiz kaynağı Ahıskalı Ali Haydar Efendi'ye kardeşimle beni teslim etmeleriyle gelişti. Henüz çocuk denecek altı yedi yaşlarında idim. Bu yaşta aynı zamanda Kur'an dersleri de alıyordum. Bu güzel büyük insanları nasıl vasfetmeli bilemiyorum. Haza insan-ı

²³ Hasan Burkay, *70 Yıllık Yaşantı*, 2. b., Ankara: Çınar Yayınları, 2013, s. 9.

*kamil ve varisi Resul ruhen de beden de seyri sulûkünü tamamlamış ‘El insan vel Kur’an bittamam ‘sırrına ermiş kimselerdi.’*²⁴

Doğumunda ‘Allah dostu ’olacağına dair ilk müjde o zamanın Kutbül Mürşidi Şeyh Şerafettin Hazretleri tarafından verilmiştir. Elinden tesbih düşmeyen bir anne ve günün altı saatini ibadetle geçiren bir babanın evladı olarak Hasan Burkay manevi bir atmosfer içerisinde yetiştirilmiştir.

Henüz altı yaşında iken babasının hocası Ahıskalı Ali Haydar Efendi, ona ilk vazifesini vermiştir. İki üç sene sonra Hoca Ali Haydar Efendi vazifesini bırakması gerektiğini bildirmiş ve şu sözleri dile getirmiştir:

*“Onun manevi nasibi bir başka yerdedir. Zaman gelip, vakit ulaştığında, nasibi onu arayıp bulacaktır.”*²⁵

Bu süre zarfı içerisinde annesi Ayşe Hanım oğlu ile bizzat ilgilenmiş, ona Türkçe dualar öğretmiş, Kelime-i Tevhidi kalbine ilmek ilmek işlemiştir. Hasan Burkay evde imamlık görevini üstlenmiş, babası ile dost sohbetlerine katılmıştır. Dinin böylesine özümseyip yaşandığı bu ailede Hasan Burkay’ın gönlü Allah aşkı ile yanıp tutuşmuş, yüreğinde ‘Allah (c.c) ’lafzının verdiği lezzeti tatmış ve çocuk yaşta olmasına rağmen kalbinde başka dünyalık istek ve arzulara yer vermeyerek bu âlemin geçici bir konaklama yeri olduğunu benimsemiştir.

İlk üç sınıfı Bursa’da bulunan 11 Eylül İlkokulu’nda okumuştur. Dördüncü sınıfta 10. Okul’a geçmiş ve oradan mezun olmuştur. Tatil zamanlarında çeşitli Kur’an kurslarına gitmiştir. Kur’an’ı öğrenmesinde annesi Ayşe Hanım ve ablası Hasene’nin büyük destekleri olmuştur. Aynı zamanda babası Mehmet Hulusi Efendi ile sohbet toplantılarına gitmeye devam etmiştir.

İlkokuldan mezun olduktan sonra, babası Hasan Burkay’ın, kendisi gibi ticaretle uğraşmasını istemiştir. Her ne kadar dükkânda babasına yardımcı olsa da Hasan Burkay okumaya ve yazmaya oldukça düşkün olduğundan çocuk yaşında şiirler yazmaya ve

²⁴ Burkay, 70 Yıllık Yaşantı, s. 10.

²⁵ Çınar Yönetim Kurulu, Hacı Hasan Burkay, s. 22.

hatıra tutmaya başlamıştır. Halkın içinde Hakk ile beraber olmayı kendine bir ilke edinmiş görünüşte gündelik işlerle meşgul olurken bir yandan Rabbine karşı olan zikrini dilinden ve gönlünden düşürmeme gayretinde bulunmuştur.²⁶

Bir dönem, ahiret kardeşi olan, İnegöl İmam ve Hatibi Hacı Hafız Ahmet Efendi'nin babası Hacı Murat Hoca'dan din ilmi tahsil etmiştir. Öğrenmeye olan derin arzusu neticesinde bu eğitimle yetinmemiş, önce İstanbul Çarşamba Medresesi daha sonra da Eftalizade Medresesinde ilimle meşgul olmuştur. Daha sonra birkaç köyde 'imamlık' görevinde bulunmuştur.

1.7. Askerlik Dönemi

Hasan Burkay 1949 yılında bahariye askeri olarak Deniz Gümrüğü'nde hizmet etmek üzere vatani görevine çağırılmıştır. Acemilik devresini Kasımpaşa'da 7-8 Hasan Paşa Kışlası'nda geçirmiştir. Görevi esnasında, çevresinde Allah'ı bilmek, İslamiyet'i öğrenmek isteyen kişilerle tanışmış ve böylelikle asker ocağında sohbet meclisleri düzenlemiştir.²⁷

Tüfek atışlarında oldukça başarılı olan Hasan Burkay bir atış talimi sonrasında on günlük başarı izni ile ödüllendirilmiştir. Lakin bu izin onun için sevinçten çok hüznü dönmüştür. İznini geçirmek için ailesinin yanına dönen Hasan Burkay, çok sevdiği ve önem verdiği biricik annesinin vefat ettiğini öğrenmiştir. Babası bu acı haberi, acemi askerlere izin verilmeyeceğini düşünerek ona ulaştırmamıştır. Bu on günlük izni boyunca Hasan Burkay, annesine karşı son vazifelerini yapmış ve asla dindiremeyeceği bir acı ile İstanbul'a geri dönmüştür.

Acemilik devri tamamladıktan sonra Gölcük'te bulunan, Adatepe gemisine sevk edilmiş ve görevini burada tamamlamıştır. Gemide üstleri tarafından sevilip sayılmış hatta onların emri ile çeşitli görevlerden muaf tutulmuştur. Adeta bir din görevlisi gibi hizmette bulunmuş, astsubaylara Kur'an-ı Kerim öğretmiş, çevresinde bulunanlara dini sohbetler yapmıştır.

²⁶ *Sevenlerin Kaleminden Hocamız Hasan Burkay*, ss. 19-20.

²⁷ *Sevenlerin Kaleminden Hocamız Hasan Burkay*, s. 25.

Bu güzel ve rahat askerlik dönemine rağmen Hasan Burkay, acemilik döneminde maruz kaldığı kirli havanın etkisiyle rahatsızlanmış, Kasımpaşa Devlet Hastanesi'nde tedavi görmüştür.

1.8. Tasavvufla İlişkisinin Başlaması

Hasan Burkay, İslam'a kendilerini adanmış, hak ve hukuku gözeten, tasavvufla yoğrulan manevi bir aile ortamında dünyaya gelmiştir. Daha altı yaşında iken babasının hocası Ahıskalı Ali Haydar Efendi, ona vazife olarak günlük çekilmesi gereken birtakım zikirler vermiştir. Hasan Burkay bu vazifeyi on dört, on beş yaşlarına kadar yapmıştır. Çok geçmeden Ahıskalı Ali Haydar Efendi ,Hasan Burkay'ın nasibinin başka yerde olduğu ve zamanı geldiğinde kendisini bulacağını bildirmiş ve vazifesini bırakmasını istemiştir. Bu durum Hasan Burkay'ı derin bir bekleyişe sürüklemiştir. Bu zaman zarfında, babası ile dini sohbetlere devam etmiş, zikir ve hatme meclislerinde bulunmuştur.

Bu zorlu ve metanetli bekleyiş, askerlikte gördüğü bir rüya ile son bulmuştur. Heybeliada'da gördüğü rüyada; Silsile-i Saadat'ın 38. halkası olan Mehmet Necati, Bursa'ya gelerek Altıparmak semtinde bir evde misafir olarak kalmaktadır. Bu ev iki katlı olup alt katında sundurma adı verilen bir çeşit boşluk bulunmaktadır. Hasan Burkay bu zatı kendi evlerine davet etmek istediğinden bu eve gider. Sundurma bir hayli kalabalıktır. Kalabalığın arasından geçmeye çalışan Hasan Burkay birinin ona eli ile işaret ederek merdivenleri gösterdiğini fark eder. Bu kişi büyücek başında sarık olan, bakışları güzel ve etkili, kısaya çalan orta boya sahip üzerinde cübbe olan bir zattır.

Hasan Burkay, bu işareti takip ederek merdivenleri çıkar ve bir odaya girer. Orada Mehmet Necati Hazretleri'ni, seccade üzerinde kıbleye karşı, dizleri üzerine oturmuş, Kur'an-ı Kerim okumakta iken bulur. Mehmet Necati Hazretleri'ni fakirhanesine davet etmek için geldiğini ifade eder. Bu davet karşısında, Mehmet Necati Hazretleri bayram sabahı geleceğini belirterek davete karşılık verir. Saygıyla onun yanından ayrılan Hasan Burkay bir an tereddüde düşerek 'Bayram ama hangi bayram?' diye düşünür ve bunu öğrenmek için tekrar odaya geri döner. O sırada Dela-ilül Hayrat okumakta olan Mehmet

Necati Hazretleri'ne: 'Efendim, hangi bayram?' diye sorar. 'Yarın, yarın.' cevabını alınca büyük bir mutluluk yaşar ve uykusundan uyanır.²⁸

Bu anlamlı rüyanın verdiği vecd halinin ardından kan ter içinde kalan Hasan Burkay derhal abdest alıp namaza durmuş ve en içten duygularla dualar etmiştir.

Hasan Burkay gördüğü bu rüyayı Mehmet Necati Hazretleri'ne bildirmek istemektedir. Bu nedenle bir mektup yazar ve onu, kendisini seven bir arkadaşına teslim ederek Mehmet Necati Hazretleri'ne ulaştırmasını ister. Ricasını yerine getiren arkadaşına, mektubu okuyan Mehmet Necati Hazretleri şöyle yanıt vermiştir:

*"Bu rüya değil. Hakikati görmüştür. O sarıklı cübbeli zat; Küçük Hüseyin Efendi'dir, bundan otuz yıl kadar önce bu âlemden geçmiştir. Şimdi bize yardımcıdır, ona da yardım edecektir. Gidip kendisini ziyaret etsin." diye cevap vermiştir.*²⁹

1.9. Küçük Hüseyin Efendi İle Görüşmesi

Hasan Burkay, Mehmet Necati Hazretleri'nin buyruğu doğrultusunda bu ziyaretini gerçekleştirmek için İstanbul, Eyüp caddesindeki kabristanlığa gitmiş, Küçük Hüseyin Efendi'nin kabrini aramaktadır. İçinden: 'Acaba nasıl bulacağım?' diye düşündüğü an rüyada gördüğü zat vücut bulur. Küçük Hüseyin Efendi'nin bizatihi kendisi, 'Buyurun.' diye seslenerek ona yol gösterir. Küçük Hüseyin Efendi önden yürür, Hasan Burkay ise onu takip etmektedir. Küçük Hüseyin Efendi türbesini eli ile gösterir ve gözden kaybolur. Hasan Burkay ziyaretini yapar ve döner.³⁰

Rasyonel dünyada aklın sınırlarını aşan yaşanması mümkün gibi görünmeyen bu hadise, Allah'ın dostları, veli kulları için sunduğu ikramlarıdır. Allah dostları yaşantılarını, hal ve hareketlerini, duygu ve düşüncelerini dünyanın maddi haz ve karanlığından kurtarmış, nefslerinin kölesi olmaktan azad olup efendisi durumuna geçmiş, bu yolda çeşitli sıkıntı ve kederler yaşamış, birçok sınavdan başarıyla geçerek Rab'ın rızasını kazanmış, kendilerini gerçekleştiren, ben ötesi bireylerdir. Bu noktada yaratıcının ikramına layık

²⁸ Çınar Yönetim Kurulu, *Hacı Hasan Burkay*, s. 32.

²⁹ *Sevenlerin Kaleminden Hocamız Hasan Burkay*, s. 28.

³⁰ Çınar Yönetim Kurulu, *Hacı Hasan Burkay*, s. 34.

kimseler olma özelliği gösterirler. Kendisi için hiçbir güçlük bulunmayan Allah, yaşanan bu metafizik olayları Kur'an-ı Kerim'de şu ayetlerle insanoğluna açıkça göstermiştir:

“Biz bir şeyi(n olmasını) istediğimiz zaman, söyleyeceğimiz söz, sadece ona, ol, dememizdir; derhal oluverir.”(Nahl Suresi, 16/40)

“Gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratmaktan yorulmayan Allah'ın, ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmüyorlar mı? Evet, O, her şeye kadirdir.” (Ahkaf Suresi, 46/3)

1.10. Bursa'da Dükkân Açılışı

Askerden dönen Hasan Burkay Bursa'da Cami-i Kebir (Ulu Cami)'in yanbaşıında bir billuriye dükkânı açmıştır. Bu konu hakkındaki sözleri şöyledir:

“Bu devrede Kelemenye 'de³¹ okuttuğum bir talebemin babası Cami-i Kebir çayhanesini ve altında iki dükkânı satın almış. Onlardan almış oldukları dükkânın birisini kiraladım. Billuriye, kitap, tespih ve koku üzerine iş yapmayı düşündüm.”

1.11. Şeyhi ile İlk Buluşma

Hasan Burkay'ın Ulu Cami'nin avlusunda, ulemanın toplandığı merdivenli çayhanede sohbete katıldığı bir gün, Silsile-i Saadat'ın 38. halkası Mehmet Necati Simavi Hazretleri, Hasan Burkay'ı ziyaret eder. Bu ziyaret, Ahıskalı Ali Haydar Efendi'nin: *‘Nasibi onu arar, bulur.* ’sözlerinin hayat bulacağı gündür. Hasan Burkay o sırada yirmi bir yaşındadır. Birlikte Ulu Cami'de öğle namazını kıldıktan sonra Mehmet Necati Hazretleri Bursa'dan ayrılır.

Bu ziyaret Mehmet Necati Hazretleri ve Hasan Burkay'ın maddi âlemdeki ilk buluşmalarıdır. Bu buluşmanın ardından üç dört gün geçmiştir ve Mehmet Necati Hazretleri tekrar Bursa'ya gelerek bu seferki ziyaret sebebinin Hasan Burkay'ın kendisi için olduğunu belirtmiştir. Hasan Burkay, onu ve eşi Safiye hanımı evinde misafir eder.

³¹ * Bursa ilinin Karacabey ilçesine bağlı bir mahalle olan Muratlı, eski adı ile Kelemeye'dir. Bursa'ya 50 km uzaklıkta bulunur. Hasan Burkay'ın ilk imamlık görevini yaptığı yerdir.

O gece, eve tüm dostlar gelir ve Mehmet Necati Hazretleri'nin sohbetinde bulunur. Birlikte huzur doldukları bu sofrada gönüllerindeki sorulara yanıt bulurlar. Sabah namazı Muradiye'de kılınır ve tekrar eve dönülüp kahvaltı yapılır.³²

1.12. Tevfik Efendi'nin Evi ve Şeyh Oluşu

Kısa bir süre sonra Mehmet Necati Hazretleri tekrar Bursa'ya gelir. Bu sefer emekli öğretmen Hacı Tevfik Efendi'nin evinde misafir olmuştur. Hacı Tevfik Efendi gönül dostu, hak yolunda bir insandır ve Mehmet Necati Hazretleri'nin halifesidir. Mehmet Necati Hazretleri, Hasan Burkay'ı da eve davet eder ve onu üç noktadan imtihana tabi kılar. Hasan Burkay bu olayı şöyle anlatmaktadır:

*“Muvaffak olduğum anlaşıldı ki, ertesi günü Yıldırım'da bir eve gittik, hocam orada, 'Bugünden sonra ben yokum, sen varsın.' deyip ders teslim etti.”*³³

Hasan Burkay'ın yıllarca beklediği, kendisini arayıp bulacağı söylenen nasibi, Mehmet Necati Hazretleri'nin bu sözleri ile gerçekleşmiş ve tasavvuf silsilesinin 40. halkası bir Nakşi şeyhi olarak vazifesine başlamıştır. Mehmet Necati Hazretleri görevi, şu sözlerle teslim etmiştir:

*“Bundan sonra ben yokum, siz varsınız. Arkanızdaki cemaat bir hayli kalabalık, çünkü bütün sahipsiz yollar, sizde birleşecek.”*³⁴

Görevin ehemmiyeti ve ağırlığının son derece farkında olan Hasan Burkay edepli ve mütevazı şekilde şu sözlerle vazifeyi hakkıyla yapabilme noktasındaki endişesini dile getirmiştir:

“Allah razı olsun Hazret, vazifem çok güzel, ancak bu görevler daha sağlıklı bir kişiye tevdi edilse, benim mazeretim var; sağlığım yerinde değil, görevimi gereği gibi yapamamaktan korkarım.”

Mehmet Necati Efendi bu samimi endişe karşısında:

³² Sevenlerin Kaleminden Hocamız Hasan Burkay, s. 34.

³³ Çınar Yönetim Kurulu, Hacı Hasan Burkay, s. 38.

³⁴ Cebecioğlu, Baz, Hasan Burkay'ın Hayatı, Eserleri ve Görüşleri, s. 9.

“Yavrum, bu vazifeleri veren ben değilim ki, geri alabileyim. Vazife size verilmiştir, takdir O’nundur. Siz endişe etmeyin, büyükler yardımcınızdır. Arkanızdan pek çok kişi gelecektir, şimdiden sizi ve onları tebrik ederim.”³⁵

1.13. Ankara’ya Taşınma ve Hacı Hasan Köyü’nün Kurulması

Hasan Burkey, Bursa Ulu Camii civarında bir billuriye dükkânı işleterek geçimini idame ettirmiştir. Fakat 1962 yılında alınan bir karar ile Ankara’ya taşınmıştır. Bu olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“ Mana âleminin tezahürleri neticesi, bir an Bursa’dan Ankara’ya gitme arzusu doğdu. Zaten uzun bir zamandır davet ediliyordum. Böylece 1962 yılında Ankara’ya, üstadımın doğum gününe tesadüf eden Zilkade’nin üçünde, bir pazartesi gecesi ayakbastım.”³⁶

“1967 yılında, devlet memurları bile yirmi, yirmi beş senede emekli oluyorlar deyip; kendi kendimi emekli ettim. Ankara’dan ısrarla davet alıyordum, ileriye dönük güzel tasarılarım vardı. Ticaretle uğraşırsam, onları beceremeyeceğim.

Ankara’da bir zaman, Cebeci’de ikamet ettikten sonra, Gölbaşı’nın ilerisinde, kendi başıma bir köy tahsis ettim.”³⁷

Bu kararlar neticesinde, emekli olup Ankara’ya yerleşen Hasan Burkey, 21 Haziran 1967 yılında Ankara’ya temelli yerleşmiş, Cebeci semtinden bir ev almıştır ve 1967 yılından 1977 yılına kadar Cebeci Kültür Apartmanı’nda ikamet etmiştir. Orada yaşadığı komşuluk ilişkilerinden son derece memnun olmuş ve şu sözleri sarf etmiştir:

“ 1967’den 1977 yılına kadar Cebeci Kültür Apartmanı’nda oturduk. Çok rahat ettik, güzel günler geçirdik. Güzel bir semt, iyi iyi komşular. Allah (c.c) cümlesinden razı olsun. Mesela emekli Vakıflar müdürü Orhan Bey, Hakim Albay gibi çok iyi insanlar ve pek çok hanım öğretmenler. Bunlar bazı hususlarda tenvir olmam için ara ara bize gelirler ve bizi de kendilerine davet ederler... On sene Orhan Bey’in evinde teravih namazı kılındı. Namazı müteakiben çay sohbeti yapılırdı. Bu meclisler

³⁵ Çınar Yönetim Kurulu, a.g.e , s. 39.

³⁶ Cebecioğlu, Baz, *Hasan Burkey’in Hayatı, Eserleri ve Görüşleri*, s. 6.

³⁷ *Sevenlerin Kaleminden Hocamız Hasan Burkey*, s. 45.

konumuza göre çok verimli geçerdi. Çünkü bu çay sohbetlerinde pek çok sual sorulur, cevapları aranılıp bulunur. Genel sohbetlerde ayrıca geceye güzel bir çeşni verirdi. Cenabı-ı Hakk'tan bütün apartmanlara bu havayı ihsan etmeyi buyursun.

, 38

On yılın ardından şehir hayatından uzaklaşmak isteyen Hasan Burkay, Ankara Gölbaşı İlçesi'ne 7 km uzaklıkta, Haymana yolu üzerinde bulunan 120 dönümlük bir arazi alınmasında ve burada Hacı Hasan Köyü'nün kurulmasında liderlik etmiştir. Köye iki katlı bir cami inşa edilmiş, bu camiye Ankara Müftülüğü tarafından 'Sakal-ı Şerif' hediye edilmiştir. Caminin hemen yanına köyün kabristanlığı için yer verilmiştir. Hasan Burkay, köye dört beş bin ciltlik 'Hasan Burkay Kütüphanesi'ni vakfetmiş ve insanların hizmetine sunmuştur. İlkokul ve diğer sosyal tesisleri de içinde bulunduran bu köyde, 'Hüdaverdi Vakfı' tarafından 1993 yılında 100 kişi kapasiteli bir kız ve erkek Kur'an Kursu inşaatı başlatılmıştır.

1.14. Vefatı

Hasan Burkay, Hicri 11 Cemaziyyelahir 1426, Miladi 18 Temmuz 2005 Pazartesi günü nefes darlığına bağlı organ yetmezliği nedeniyle irtihali dari beka eylemiştir. Ankara'nın Gölbaşı ilçesi, Haymana yolu 7.km'de Hacı Hasan Köyü Kabristanlığında medfundur. Doç. Dr. Ali Akçay, Hasan Burkay'ın, vefatı sırasında yanında olup, son yolculuğuna bizzat şahit olmuştur. O anları şöyle nakletmektedir:

'Fatih Üniversitesi Hastanesi'nde çalışmaya başlayalı bir ay kadar olmuştu. Sıcak bir Temmuz gecesi 23.00 sularında cep telefonumun ekranında hastanemiz başhekimini Prof. Dr. Ramazan Yiğitoğlu Bey'in ismi görülüyordu. Gölbaşı taraflarında uzun zamandır şeker hastalığı, kalp ve akciğer yetersizliği bulunan muhterem Hasan Burkay Efendi'nin genel durumunun ağırlaşmış olduğunu söyledi. Hastayı yerinde görmek ve hastaneye getirmek için bir ambulans eşliğinde özel aracımızla hemen hareket ettik. On beş dakika kadar sonra Gölbaşı Hacı Hasan Köyü'ne vardık. Hastamızın bulunduğu ev gecenin ilerleyen saatlerine rağmen çok sayıda seveni ve yakınları ile doluydu. Hastanın ilk değerlendirmesinde durumu iyi gözüküyordu. İlk müdahalesini yapıp hızlıca ambulansa yetiştirdik. Ambulans tüm

³⁸ Burkay, 70 Yıllık Yaşantı, s. 54.

hızıyla hastaneye doğru giderken, üzerimize yüklendiğimiz ağır emanetin farkındaydık.

... Doğrusu hastanın sabahı çıkartamayacağını düşünüyordum. Çünkü hastayı evinden aldığımızda hayati fonksiyonları hemen hemen bitmişti. Bu tedavileri altı gün kadar uyguladık. Ama hastamız çok farklı idi. Bunu her halinden anlıyorduk. Bir hekim olarak çok sayıda hastanın yoğun bakımda takibini yaptım ve ölümüne bizzat şahit oldum. Hastamızın yoğun bakımdaki takibi boyunca dikkatimi çeken en önemli nokta, Hoca efendinin yüzündeki tatlı tebessüm ve cildindeki parlaklık oldu. Zira bu kadar ağır hastalıkların neticesi olarak yüz asık bir çehreye bürünür ve cilt de koyulaşır ve mora yakın bir renk alır. Özellikle kalp atımları her türlü olumsuzluğa direniyor ve kusursuz bir ritim dalgası içerisinde bazen hızlanıyor bazen yavaşlıyordu. Bundan anlıyordum ki, kalp zikir değiştiriyor. Bazen Allah bazen de La ilahe illallah diyordu. Vücut ve cihaz üzerinde bunu fark etmemek nerede ise mümkün değildi. Ara ara yanımdakilere ve Hamdullah Bey'e de bunu gösterdim. 18 Temmuz Pazartesi akşam vakti bütün vücut fonksiyonları tamamen durdu. Artık Hacı Hasan Efendi Hazretleri'ni ahirete yollamıştık. Hikmeti nedir anlayamadığım bir hadise, kalp atışları yine devam ediyordu. Yanındaki uzun sakalı, nurani insan³⁹ yüzüne bakarak: 'Siz oradan anlamazsınız, bunların kalbi durmaz. Gerekli işlemleri yapın.' dedi. Bu güzel insan gerçek Allah dostlarına yakışır bir şekilde vakar içinde ruhunu teslim etti. Kendisine Allah rahmet eylesin. ''⁴⁰

2. ESERLERİ

2.1. Mev'iza-i Hasene

Hasan Burkey'in kaleme aldığı ilk eser olan Mev'iza-i Hasene, 'güzel öğüt' anlamına gelmektedir. 5 ciltten oluşan bu eser toplamda 1690 sayfadan oluşmaktadır. Gazali'nin İhyâ-u Ulûmiddin eserinden ilham alınarak yazılan bu eserde, İslami ve tasavvufi bir hayat yaşamak için gerekli olan bilgiler işlenmektedir.

³⁹ Burada uzun sakallı, nurani insan olarak bahsedilen kişi, Çınar Dergisi sahibi Hamdullah Çelik'in babası Seydi Ali Çelik'tir. Hasan Burkey kendisini 'kara gün dostu' olarak nitelendirdiği ve vefatı sırasında yanında bulunmasını istediği, oğlu Mesut Burkey tarafından nakledilmiştir.

⁴⁰ Çınar Yönetim Kurulu, *Hacı Hasan Burkey*, ss. 63-65.

‘Eseri yazma amacı, İmam-ı Gazali’den beri devam eden günümüz insanının meselelerine yine halkın anlayacağı bir dilde, Kur’an ve hadis kaynaklarını referans göstererek ele almasıdır.’’⁴¹

‘Selamın önemi’ konusu ile başlayan birinci cilt ‘Dua’ bölümünü içinde bulunduran beşinci cilt ile son bulmaktadır. Bu beş ciltlik eserin içinde iman, ahlak, hayâ, nefis, çocuk terbiyesi, aile münasebetleri, İslam’da özel gün ve geceler, hayvanlara iyi muamele gibi birçok konu yer almaktadır. Günümüz meselelerinden İslam inanç ve esaslarına, tasavvufi bilgidен günlük yaşama dair birçok konuya değinilmiştir.⁴²

2.2. Hutbeler

Cuma namazı öncesi okunması farz olan, müellifin kendi hutbelerini derlediği bu eser, 200 hutbeden oluşmaktadır.⁴³

2.3. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Varisleri

Allah dostlarının, velilerin kâinata örnek teşkil eden hayat hikâyelerinden kısa kesitler sunularak çeşitli kitap ve makalelerden derlenen bu eser 448 sayfadan oluşmaktadır. Eser Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa(s.a.v.)’nın insanlığa ışık tutan örnek hayatından kısaca bahsederek başlamaktadır. Daha sonra dört büyük halife olan Hz. Ebu Bekir-is Siddık (r.a), Hz. Ömer-ül Faruk (r.a), Hz. Osman Zinnureyn (r.a), Hz. Ali Keremallahu Veche (r.a)’in hayatlarından aktarılan bölümlerle devam etmektedir. Mezhep imamlarının menakıbeleri, silsile-i saadat’ın hayatları hakkında çeşitli bilgilerin bulunduğu, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Veli gibi oldukça önemli Allah dostlarının hayat hikâyelerini içermektedir. Hasan Burkay bu eseri kaleme alma konusundaki amacını şu sözlerle ifade etmektedir:

⁴¹ “Hasan Burkay (k.s) - Ülke Tv Anma Programı - YouTube”, (13.11.2022), https://www.youtube.com/watch?v=bJ8tQqG_tLY.

⁴² H. Hasan Burkay, *Mev’iza-i Hasene 1. Cilt*, 2. b., Ankara: Örnek Yayınları, 2013; H. Hasan Burkay, *Mev’iza-i Hasene 2. Cilt*, 2. b., Ankara: Örnek Yayınları, 2013; H. Hasan Burkay, *Mev’iza-i Hasene 3. Cilt*, 2. b., Ankara: Örnek Yayınları, 2013; H. Hasan Burkay, *Mev’iza-i Hasene 4. Cilt*, 2. b., Ankara: Örnek Yayınları, 2013; H. Hasan Burkay, *Mev’iza-i Hasene 5. Cilt*, 2. b., Ankara: Örnek Yayınları, 2013.

⁴³ Hasan Burkay, *Hacı Hasan Köyü Cami-i Minberinden Hutbeler*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1985; Hasan Burkay, *Örnek Cami-i Minberinden Hutbeler*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1985.

‘Ehl-i sünnet itikadına göre; evliyaullahın kerametini inkâr, peygamberlerin mucizesini inkar gibidir, küfürdür. Büyüklerimiz, ‘İnsan mahiyetini bilmediği şeye düşmandır ’’ demişlerdir.

...Velilerin hayat hikâyeleri her ne kadar satırlara sığmaz, bizim eksik görüş ve anlayışımızla ve sathi hükümlerimizle tam olarak dile gelmez ise de dilimizin döndüğü, gönlümüzün erdiği, gücümüzün yettiği kadarı ile geriye birşeyler bırakmaya, eskileri yeni nesillere aktarmaya çalıştık. ’’⁴⁴

2.4. Hakikatten Damlalar

Tasavvufa karşı ilgisi olanlara rehber olmak amacıyla yazılan bu kitapta seyr-i süluk erbabına ve Nakşibendî tarikatına ait olan bilgiler yer almaktadır. Hasan Burkay, Kur’an-ı Kerim, Hadis-i Şerif ve tasavvuftan çıkarılan anlamları bir araya getirerek bu kitabı oluşturmuştur. Eser 87 sayfadan oluşmaktadır.⁴⁵

2.5. Mü’minin Miracı Namaz

Namazın önemine dikkat çekmeyi amaçlayan bu eserde Hasan Burkay, namazın farzları, sünnetleri, vaciplerine değinmiş namazın maddi ve manevi faydalarından bahsetmiştir. Eser 70 sayfadan oluşmaktadır. Başta namaz olmak üzere birçok ibadet için gerekli olan abdest ve gusül gibi konulara yer vermiş, namaza çağrı olan ezan, farz, nafile olan namaz çeşitleri, bireysel ve cemaatle kılınan namazlar, namazı bozan şeyler, namaz vakitleri gibi konular hakkında açıklamalarda bulunmuştur.⁴⁶

2.6. Evliliğe İlk Adım

İslama göre evliliğin nasıl olması gerektiği hakkında ilmiyal bilgilerini içeren 46 sayfalık bir eserdir. Kur’an ve Sünnette evlilik, evliliğin önemi, evlilik hakkında İslami tutum,

⁴⁴ Hasan Burkay, *Hiz. Muhammed (s.a.v.)’in Varisleri*, 2. b., Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1994, ss. 6-7.

⁴⁵ Hasan Burkay, *Hakikatten Damlalar*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

⁴⁶ Hasan Burkay, *Mü’min’in Miracı Namaz*, Arkadaş Basım Ltd. Şti. Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2016.

evlenilecek bireylerde olması gereken özellikler, eşlerinin karşılıklı görevleri hakkında bilgiler vermektedir.⁴⁷

2.7. İslam’da Ticaret

İnsanın sadece et ve kemikten ibaret olmayıp doyurması gereken iki varlığının, ruhu ve bedeninin, mevcut olduğunu belirten ve bunun için gerekli olan helal lokmanın önemini vurgulayan Hasan Burkay bu eserinde ticaret yaparken uyulması gereken kurallar, helal kazanç ve İslam’da ortaklıktan bahsetmektedir. Eser 32 sayfadan oluşmaktadır.⁴⁸

2.8. Selamlaşmanın Fazileti

24 sayfadan oluşan bu eser, İslam dininde selamın mahiyetini ve selamlaşma adabının nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır.⁴⁹

2.9. Dakaiku’l Ahbar

Hz. Âdem (a.s) ve Peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s)’ın ruhunun yaratılışı, cennet, cehennem, meleklerin ve ölümün yaratılışı, yeniden dirilme, ölüm esnasında şeytanın hileleri, sırat köprüsü gibi konular hakkında bilgiler içeren 90 sayfalık bir kitaptır.⁵⁰

2.10. İmân ve Ahlâk

44 sayfadan oluşan bu eserinde Hasan Burkay, güzel ahlakın ne denli önemli olduğunu, Kur’an ahlakıyla ahlaklanmış bir Müslüman’da görülen kırk üç özelliği kâğıda dökmüştür. İmanın temelleri, imanla bezenen bireyin yaşadığı vecd halini, İslam ahlakını, otuz iki farz ve elli dört farzın neler olduğunu açıklamış, imansız ölmenin nedenlerinden bahsetmiştir.⁵¹

⁴⁷ Hasan Burkay, *Evliliğe İlk Adım*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

⁴⁸ Hasan Burkay, *İslâmda Ticaret*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1992.

⁴⁹ Hasan Burkay, *Selamlaşmanın Fazileti*, Ankara, t.y.

⁵⁰ Hasan Burkay, *Dakaikul Ahbar (Haberlerin İncelikleri)*, 2. b., Ankara: Örnek Yayınları, 2015.

⁵¹ Hasan Burkay, *İmân Ve Ahlâk*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1986.

2.11. İcazetname

Tasavvuf yoluna giren, Nakşibendî tarikatına intisab eden bireylerin yapmaları gereken vazife, ibadet ve zikirleri içeren 27 sayfadan oluşan bir kitapçıktır. Vazifenin önemi ve fazileti, günlük olarak yapılan vazifelerde başarı gösteren bireylere verilecek olan görevleri açıklamakta ve Silsile-i Saadat konularını içerisinde barındırmaktadır.⁵²

2.12. “İçtihat Sahipleri” Ehli Sünnetin Altı İmamı

Hasan Burkay, bu eserinde Kur'an'ın sırlarını hakkıyla bilen, içtihat yapabilen, İslâmî ilimlerin bütün hükümlerinde otorite olan fıkıh bilginleri İmam-ı Azam, İmâm Ebû Hanife en-Nu'mân b. Sâbit, İmâm Mâlik b. Enes, İmâm Ebû Abdullâh b. İdrîs eş-Şâfiî, İmâm Ebû Abdullâh Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî gibi zatlardan bahsetmiştir. İslam'a yön veren bu müctehidlerin kurdukları mezheplerin nasıl büyüdüğü ve geliştiğini anlatmıştır. 63 sayfadan oluşan bu eserde, Hadis ilminde oldukça önemli bir yere sahip olan İmam Buhari'nin biyografisi de yer almaktadır.⁵³

2.13. Adab-ı Vezâif

Hasan Burkay, bu eserinde nafile ibadetler, on iki büyük tarikat, pirleri ve vefat tarihlerini kaleme almıştır. Tasavvuf yolcusunun bir gününde yapması gereken günlük vazifesinden, tesbihatlara, mübarek gün ve gecelerde yapılması gereken nafile ibadetlere, zikrullahâ, topluca yapılan nafile ibadetlere yer vermiş. Bazı salâvat-ı şerife ve duaları yazıya dökmüştür. Bu eser 136 sayfadan oluşmaktadır.⁵⁴

2.14. Şerâfeddin Zeynel Abidin Hz. ve Ali Usta

Silsile-i Saadat'ın 37. halkası Şerafeddin Zeynel Âbidin ve Ali Usta'nın hayatlarından, gerçek yaşam hikâyelerinin sunulduğu bu eserde Ali Usta'nın kim olduğu, tasavvufa nasıl bağlandığı, geçirdiği imtihan ve zorluklar anlatılmıştır. 50 sayfadan oluşan kısa bir yazındır.⁵⁵

⁵² Hasan Burkay, *İcazetname*, 2. b., Ankara: Örnek Yayınları, 2014.

⁵³ Hasan Burkay, “İçtihat Sahipleri” Ehli Sünnetin Altı İmamı, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

⁵⁴ Hasan Burkay, *Muhtasar Âdâb-ı Vezâif (Nafile İbadetler Kılavuzu)*, Ankara, 2002.

⁵⁵ Hasan Burkay, *Şerafeddin Zeynelabidin Hazretleri ve Ali Usta*, Ankara, t.y.

2.15. Cuma Namazının Faziletleri

Kitap, Sünnet ve icma ile farz-ı ayn olan Cuma namazının önemi, fazileti, şartları, hikmeti, kılınış şekli, sünnetleri, mekruhları ve adabının açıklandığı bir eserdir. Aile reislerinden, devlet reislerine kadar herkesin aynı anda eşit şekilde saf tuttuğu Cuma namazının bireyi, sosyal yönden ne şekilde etkilediğine de vurgu yapılmıştır.

*‘‘Üzerine güneşin doğduğu herhangi bir günün en hayırlısı Cuma günüdür. Âdem (as.) o gün yaratıldı, o gün Cennete sokuldu, o gün oradan çıkarıldı. Kıyamet de o günden başka bir günde kopmaz. ’’*⁵⁶

Hadis-i şerifinden yola çıkarak müellifin ele aldığı bu eserde aynı zamanda; Cuma gününün mana ve önemi, fazileti, şerefi, hutbenin farzları, şartları, sünnetleri, mekruhları, konularına da yer verilmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) kıldırıldığı ilk Cuma namazı ve Ayasofya’da ilk Cuma konuları da eserde işlenmiştir.⁵⁷

2.16. Ömer b. Abdülaziz’den Nasihatler

Bu eserde Hz. Ömer’in soyundan gelen, ‘Beşinci halife’, ‘İkinci Ömer’ olarak tanınan adalet ve iyi bir niyetle İslam toplumunu yöneten, sahabe-i kiram aşığı Ömer bin Abdülaziz’in kişiliği, ilmi, adaleti, öğütleri, takvası, hutbelerini yazıya dökülmüştür. Eser 29 sayfadan oluşmaktadır. Mücahid, Ömer b. Abdülaziz’den bahsederken şu sözleri dile getirmiştir:

‘‘ Biz, Ömer b. Abdülaziz’e öğretmek için geldik, hâlbuki daima ondan öğrendik. ’’

Kendisinin, Hicri ilk yüzyılın müceddidi olduğu, Ahmet bin Hanbel’in de dâhil olduğu âlimler topluluğu tarafından ifade edilmiştir.⁵⁸

⁵⁶ Hasan Burkay, *Cuma Namazının Fazileti*, Ankara: Lazer Ofset Matbaa Tesisleri San. ve Tic. Ltd. Şti., t.y., s. 13.

⁵⁷ Burkay, *a.g.e.*

⁵⁸ Hasan Burkay, *Ömer Bin Abdülaziz’den Nasihatlar*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y., s. 12.

2.17. Hikmetli Fıkralar

86 sayfadan oluşan bu eserde, din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları, olağanüstü davranışlarıyla ilgili nüktelerden alıntılar yapılmış, Nasreddin hoca fıkralarını da içerisine alan çeşitli fıkralara yer verilmiştir.⁵⁹

2.18. Hüdaverdi Divanı ve Seçme İlahiler

Hasan Burkay önsözde, bu kitabı yazma amacının zikir meclislerinde ya da sohbet ortamlarında okunabilecek kaside ve ilahileri, çevresinde bulunanların isteği üzerine derlemek olduğunu belirtmiştir. 101 sayfadan oluşan bu eser, ‘Mustafam’ adlı şiir ile başlar. Taat, Naim Olur Akıbet, Gönlüm, Aşkta Erimek İçin, Hu, Can Yine Bülbül Oldu, Ne Dervişim Ne Pirim ve Beni Bende Demen başta olmak üzere birçok şiir ve ilahileri içine almaktadır.⁶⁰

2.19. İlk Meyve

Hasan Burkay’ın kaleme aldığı ‘Mev’iza Hasene’ ve ‘Hüdaverdi Divanı’ adlı eserlerindeki seçili bölümlerden derlenen bir çalışmadır. Mutasavvıf Şeyh Şerafeddin’in: ‘Bizim yolumuz sohbet yoludur.’ sözünden yola çıkarak Hasan Burkay, sohbet ehli ve okuyucunun kitap vasıtasıyla buluşmasına yardımcı olmaktadır. ‘İman ve İslam’, ‘Dua’, ‘Mübarek Ramazan Bayramı’, ‘Benlik’ gibi temaların yer aldığı eserde aynı zamanda ‘Kırk Mısra’, ‘Uyan’, ‘İsteğim’ adlı Hüdaverdi Divanı’ndan alınan bölümlere yer verilmiştir. Eser 209 sayfadan oluşmaktadır.⁶¹

2.20. Çocuklarımıza Dini Bilgiler

Bu eserde hedef kitle daha çok çocuk ve gençlerdir. Bu nedenle Hasan Burkay iman ve İslam’ın şartlarını daha anlaşılır bir tarzda, çocukların kolayca kavrayacağı şekilde

⁵⁹ Hasan Burkay, *Hikmetli Fıkralar*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

⁶⁰ Hasan Burkay, *Hüdaverdi Divanı ve Seçme İlahiler*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

⁶¹ Hasan Burkay, *İlk Meyve*, 2001.

kaleme almıştır. 132 sayfadan oluşan eserde ayrıca ahlak, ana-baba hakkı ve sıla-i rahim konularına yer verilmiştir.⁶²

2.21. Hac Rehberi

Bu eserde Hasan Burkay, hac esnasında dikkat edilmesi gereken noktalara değinmiş, haccın fazları, sünnetleri, vaciplerinin neler olduğunu açıklamıştır. İki ciltten oluşan bu 385 sayfalık eserin içinde ayrıca Arafat'ta dikkat edilmesi gereken hususlara, Medine-i Münevvere'nin değerine ve hacca dair birçok içeriğe yer verilmiştir.⁶³

2.22. Genişletilmiş Risalet İncileri ve Hadis-i Şerifler

Kur'ân-ı Kerîm'in canlı bir örneği olan, Allah'ın bütün kullarına en güzel örnek olarak kendisini rehber gösterdiği Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nın hadislerinden kısa bölümlerin sunulduğu bu eser 235 sayfadan oluşmaktadır.⁶⁴

2.23. Zamanın İptilâsı Tütün

75 sayfadan oluşan bu eserinde, sigara hakkında ulemadan işittiği vaaz ve öğütlere yer vererek sigara içmenin fıkhi hükmünü açıklayan Hasan Burkay, aynı zamanda sigaranın insan sağlığına vermiş olduğu zararları doktorların yaptıkları açıklamalar çerçevesinde açıklamıştır.⁶⁵

2.24. Adalet Burçları Şeyhülislâmlar ve Diyanet Reisleri

Osmanlı devletinin en büyük manevi kurumu olan Şeyhülislamlık, kalem ve kılıç arasındaki dengeyi ve adaleti sağlayan yüksek iman, ilim ve ahlak seviyesini temsil etmektedir. Senelerce tozlu kitaplar üzerinde çalışarak ilim arayan, dinlerini tam anlamıyla yaşayan, maneviyata susamışlara ilim, adalet dağıtan bu şahsiyetler insanlar için birer hayat rehberi olmuşlardır. Osmanlı devleti hâkimiyeti süresince 129

⁶² Hasan Burkay, *Çocuklarımıza Dini Bilgiler*, 3. b., Ankara: Lazer Ofset Matbaa Tesisleri San. ve Tic. Ltd. Şti., 2004.

⁶³ Hasan Burkay, *Hac Rehberi Menasik-i Hac Dua Kitabı*, Özbay Ofset Ankara, 2015.

⁶⁴ Hasan Burkay, *Genişletilmiş Risalet İncileri ve Hadis-i Şerifler*, 2. b., Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

⁶⁵ Hasan Burkay, *Zamanın İptilâsı Tütün*, Ankara: Şafak Matbası, 1980.

Şeyhülislâm geçmiştir. Hasan Burkay, bu selef-i salihîni hayırla yâd etmek ve o zamanın örnek şahsiyetlerinin portrelerini çizmek için bu eseri kaleme almıştır. İlk Şeyhülislâm Molla Mehmed Şemseddin-i Fenâri'den son Şeyhülislâm Mehmet Nuri Medeni Efendi'ye kadar 129 din büyüğüne yer verilen bu eser aynı zamanda Cumhuriyet devrinde Diyanet Reisliği yapan önemli şahsiyetleri de içinde bulundurmaktadır. Eser 172 sayfadan oluşmaktadır.⁶⁶

2.25. Esmâ'ül Hüsnâ ve Hassaları 5 Lafza-i Celâl

‘‘Allah (c.c)’ın doksan dokuz ismi vardır. Kim bunları ezberlerse (öğrenip muhafaza ederse, sıra ile ezberleyip manasını da anlayarak okursa), cennete girer. Allah(c.c) tektir, tek’i sever. ’’⁶⁷

Hadisi’ni ilke olarak alan Allah’ın 99 ism-i şerifi ve manalarının hassalarıyla birlikte açıklandığı bu eser 99 sayfadan oluşmaktadır. Müellif Hasan Burkay, eserine Kelime-i Tevhid ve anlamını açıklayarak başlamıştır. Allah’ın her bir ismini zikretmenin bireye hissesi ve faydasını izah etmiştir.⁶⁸

2.26. Sahabe-i Kiram’dan Sohbetler

Bu eserinde Hasan Burkay, Resûl-i Ekrem (s.a.v.)’e iman ederek O’nu gören O’na bağlılık ve teslimiyet gösteren, destek veren; hem hayatında hem de vefatından sonra İslâm’ın yayılması ve doğru anlaşılması için yaptıkları çalışmalar sayesinde dinde önemli bir yere sahip olan ve müslüman olarak ölen Ashab-ı Kiram’ın şiarlarını, sözlerini yazıya dökmüştür. Eser 229 sayfadan meydana gelmektedir.⁶⁹

⁶⁶ Hasan Burkay, *Adalet Burçları Şeyhülislâmlar ve Diyanet Reisleri*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1998.

⁶⁷ Hasan Burkay, *Esmâ'ül Hüsnâ ve Hassaları 5 Lafza-i Celâl*, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2011, s. 7.

⁶⁸ Burkay, *Esmâ'ül Hüsnâ ve Hassaları 5 Lafza-i Celâl*.

⁶⁹ Hasan Burkay, *Sahabe-i Kiram'dan Sohbetler*, 2. b., Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

2.27. Güzel İsimler

Kız ve erkek çocuklarına konulması din tarafından uygun görülen birçok ismin yer aldığı bir eserdir. 232 sayfadan oluşmaktadır. Esmâ-i Hüsnâ isimlerini de içermektedir.⁷⁰

2.28. Halk İlaçları Şifalı Bitkilerin Hassaları

Bir gazetenin ‘Halk İlaçları İnceleme- Araştırma- Seri Yazısı’ adı ile yayınladığı makalelerin kitap şekline sokulduğu ve bazı eserlerden yararlanılarak hazırlanan bu eser 257 sayfadan oluşmaktadır. Pek çok hastalığı ilgilendiren şifalı bitkiler, yapılış tarzları ve ilaçların sıralandığı bu eseri yazma amacını Hasan Burkay şu sözlerle ifade etmiştir:

*‘‘Bu kitabı hazırlamakta Cenab’ı Hakk’ın kullarına bir emaneti ilahi olarak bahşettiği vücudu korumalarında kendilerine yardımcı olabilmeyi bir vazife addettik. ’’*⁷¹

2.29. Menâkıb-ı Şerefiyye

Ledün ilmi, Allah’ın katında olan ilmi ifade etmektedir. İlahi sırları içeren bu ilmi Allah yalnızca seçtiği kullarına, peygamber ve velilerine ikram etmektedir. İnsan aklının sınırlarıyla tahayyül edemeyeceği olayların bilgilerini kapsar. Kur’an-ı Kerim’de bu ilmin hakikatine dair birçok ayet yer almaktadır.⁷² Hasan Burkay’ın üstadı, Şeyh Şerafeddin Zeynel Abidin kendisine, ledün ilmi ikram edilen büyük bir zattır. Onun hayatı boyunca yaptığı sohbetler, katipleri tarafından eskimez el yazısı ile kağıda dökülmüştür. Bu el yazması eserler otuzbeş, kırk senedir Latin alfabesine çevrilerek çoğaltılmaktadır. Hasan Burkay, üstadının bu el yazması örneklerini daha geniş kitlelere ulaştırmak ve insanlığın istifade edebilmesini sağlamak amacıyla, ayet ve hadislerin kaynağına inerek, bilinmeyen kelimeleri dipnotlar eşliğinde ve parantezler içinde vererek bazılarını ise orjinaline sadık kalarak ‘Menâkıb-ı Şerefiyye’ adlı eserinde biraraya getirmiştir. Başta mürşid, mürid ve tarikat adabı, Hicri ayların fazileti, peygamberler ve Sahabe-i Kiram’dan olan büyük

⁷⁰ Hasan Burkay, *Güzel İsimler*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

⁷¹ Hasan Burkay, *Halk İlaçları Şifalı Bitkilerin Hassaları*, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2013, s. 9.

⁷² ‘‘Ledün İlmî Nedir?’’, *İsmailağa - Resmî İnternet Sitesi*, 22.10.2021, <https://www.ismailaga.org.tr/ledun-ilmî-nedir>.

zatlar olmak üzere daha birçok konu hakkında menakıplar ele alınmıştır. Şimdiye dek eserin sadece yedi cildi Türkçe'ye çevrilmiştir.⁷³

2.30. Çınar'dan Damlalar

Üç ciltten oluşan bu eserde, Hasan Burkay 'ın Çınar dergisi için kâğıda döktüğü yazıları bulunmaktadır. Sağlık ve iman, gıybet, ana-baba hakkı, namaz, oruç gibi farz olan bilgilerin işlendiği çeşitli konuları içerisinde barındıran 587 sayfalık bir eserdir.⁷⁴

2.31. Çocukların Dini Konularda Sorduğu Sorulara Cevaplar

İlkokul çağındaki çocukların, din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde, din hakkında sordukları sorular, merak ettikleri konular karşısında, öğretmenlerinin daha sağlıklı cevaplar verebilmek amacıyla, soruları not almaları ve bu soruları Hasan Burkay'a iletmeleri sonucu 41 sayfadan oluşan bir kitaptır. Bu eserinde Hasan Burkay, çocukların merak ettikleri konulara, onların anlayacağı bir dilde yanıtlar vermiştir. 'Allah var mıdır? Besmele nedir? İman nedir?' gibi soruların yanıtlarını içermektedir.⁷⁵

2.32. Osmanlı Sultanları

Din, dil, ırk ayrımı gözetmeden altı asır boyunca, üç kıtada hüküm süren, tek bir devlet içinde birçok medeniyeti barındıran Osmanlı Devleti'nin, tüm ülkelere örnek olacak barışçıl ve adaletli yönetimini vurgulamak, Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı iftiralar, harem ve peçe gibi indirgemeci görüşlerin karşısında durmak amacıyla Hasan Burkay bu eseri kaleme almıştır. Günümüzde karşılaştığımız sorunların çözümünü övünülesi tarihimizde, yüce ceddimizde bulacağımızı ifade ederek onları tanıtmak için gayrette bulunduğunu ifade etmektedir. 111 sayfadan oluşan eserde ayrıca, Hasan Burkay'ın üstadı Muhammed Necati Hz'nin kütüphanesinden edindiği risalenin, Latince harfleri

⁷³ Hasan Burkay, *Menâkıb-ı Şerefiyye Şerâfeddin Hazretleri'nin Ağzından*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1995, C. 1, ss. 5-6.

⁷⁴ Hasan Burkay, *Çınar'dan Damlalar 1*, ed. Çınar Kurulu Yönetim, 2. b., Ankara: Çınar Yayınları, 2013; Hasan Burkay, *Çınar'dan Damlalar 3*, ed. Çınar Kurulu Yönetim, Ankara: Çınar Yayınları, 2011.

⁷⁵ Hasan Burkay, *İlkokul 4-5 Sınıfın Sorduğu Sorular ve Cevaplar*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1995.

kullanılarak çevirisi yapılmıştır. 1303 yılına ait, Osmanlı padişahlarını o günün dili ile anlatan bir risale günümüz Türkçesi kullanılarak okuyucuya sunulmuştur.⁷⁶

2.33. Hüdaverdi İlmihâli

Bireyi aslına ulaştırmak, dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmak, ebedi saadete ulaşmak için gerekli olan bilgileri Kur'an ve Sünnet ışığında açıklayan Hasan Burkay, 324 sayfadan oluşan bir İlmihal Kitabı kaleme almıştır. Her mü'minin bilmesi gereken konular olan akaid kaideleri, taharet, İslam'ın beş şartına ait esaslar, günlük, haftalık ve aylık vazifeler ve uyulması gereken adapların yer aldığı bir eserdir. Euзу Besmele, iman, namaz, zekat, oruç, hac, zikir ve tasavvuf gibi çeşitli konular işlenmiştir.⁷⁷

3. TASAVVUFİ KİMLİĞİ

3.1. Kur'an ve Sünnet Çerçevesinde Tasavvuf Tanımı

Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam gibi Tasavvuf da İslami ilimlerden bir tanesini teşkil etmektedir. Doğuşu zühd devrinin tamamlandığı 3/9. asır olarak kabul edilmekte ve tarikatların ortaya çıktığı 6/12. asra kadar devam eden süreci kapsamaktadır.⁷⁸ Dinlerin yapısı ve insanın ruhi ihtiyaçlarını karşılama gereksiniminin yanı sıra zaman içerisinde İslam dünyasında meydana gelen lüks yaşam arzusu, israfın artması, dini meseleleri özünden ayırarak salt akıl yoluyla açıklayan bilginlerin artışı gibi yaygınlaşan tavır ve tutumlar tasavvufun oluşmasına neden olmuştur.⁷⁹

Tüm dinlerin özünde yer alan mistisizmle oldukça benzerlik gösteren tasavvuf, birçok ülkenin sınırlarından geçen bir nehre benzemektedir. Her bir ülke nehrin kendisine ait olduğunu öne sürmektedir. Fakat ortada tek bir nehir bulunmaktadır. Tüm mistik yolların gitmek istediği hedef aynıdır: Kutsalın, bizatihi tecübe edilmesidir.⁸⁰

⁷⁶ Hasan Burkay, *Osmanlı Sultanları*, t.y.

⁷⁷ Hasan Burkay, *Hüdaverdi İlmihâli*, 1. b., Ankara: Örnek Yayınları, 2010.

⁷⁸ Prof. Dr. Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 5. b., Nilüfer, Bursa: Bursa Akademisi, 2021, s. 65.

⁷⁹ Doç. Dr. Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İletişim Yayınları, 1990, s. 8.

⁸⁰ Robert Frager, *Kalp, Nefs ve Ruh Tasavvuf Psikolojisinde Gelişim, Denge ve Uyum*, ed. Hande Yıldırım Önsöz, 7. b., İstanbul: Sufi Kitap, 2022, s. 13.

İslami ilimlerin özünü temsil eden tasavvuf, insanın ahlaki olgunluğa erişmesi, kemâl sıfatları gerçekleştirmesine dayanmaktadır. Hz. Peygamber'in 'üsve-i hasene' şeklinde adlandırılan örnek şahsiyetini, bireyin kendi hayatına entegre etmesini, çeşitli yöntemlerle nefsini terbiye ederek insan-ı kamil'e ulaşmasını sağlayan bir hal ilmidir. Kur'an'da, her şeyden uzaklaşarak Allah'a yönelmek anlamına gelen 'tebettül' kelimesi; hadiste, her daim Hakk'ın huzurunda olma şuuruyla yaşamayı ifade eden 'ihsan' kelimesinin tasavvufu nitelendirdiği kabul edilmiştir.⁸¹ Sınırlı ve geçici olan, oyun ve eğlencenin insanı aldattığı dünya hayatını, sonsuz ve ebedi ahiret hayatına tercih etme gafletinde bulunmamayı öğreten tasavvuf, kaynağını Kur'an ve Sünnetten almaktadır:

*“Şüphesiz Allah'ın vaadi gerçektir. Sakın ola ki dünya hayatı sizi aldatmasın. ”*⁸²

*“Her şeyden yüz çevirerek sadece O'na yönel. ”*⁸³

*“Ahirete karşılık dünya hayatını satın alanlardan azap hafifletilmeyecektir. ”*⁸⁴

Bu noktada Hz. Peygamber'in şu sözleri tasavvufun gerekliliğini kanıtlar niteliktedir:

*“Ahirete nazaran dünyanın değeri, sizden birinizin parmağını denize daldırmasına benzer. Parmağı ile denizden aldığı suyu göz önüne getirsin. ”*⁸⁵

*“Eğer dünyanın Allah katında sineğin kanadı kadar bir değeri olsaydı, kâfir bir kimse ondan bir yudum su içemezdi. ”*⁸⁶

Dinde ihsan boyutu içerisine giren her şey tasavvufun konularını oluşturmaktadır. Kalb tasfiyesi, nefis tezkiyesi, dünya sevgisini kalpten çıkarma, nafile ibadetlere yoğunlaşma, manevi makamlar ve haller kazanma, vecd gibi konular tasavvufî hayatın temelini oluşturan bilgilerin birkaçıdır. Bu deruni konuları içinde barındıran bir dini ilim olan tasavvufun amacı, dünya sevgisini kalbe yerleştirmeden hayatı yaratılış hikmetine uygun hissederek yaşama arzusunda olan bireylerin nefislerini kötü ahlak, çirkin hallerden

⁸¹ Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 69.

⁸² Lokman,31/33.

⁸³ El- Müzzemmil,73/8.

⁸⁴ El- Bakara,2/86.

⁸⁵ Müslim, “Cennet”, 55.

⁸⁶ Tirmizî, “Zühd”,1.

arındırarak Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmış, Hz. Peygamberin güzel ve örnek şahsiyetini kişiliğiyle bütünleştirmiş, güzel vasıflarla bezenen insan-ı kâmil mertebesine ulaşacak bireyler yetiştirmektir. Bu noktada tasavvuf belli başlı bir takım özelliklere sahip olmaktadır:

Tasavvuf manevi tecrübe ile yaşanan bir hal ve zevk ilmi olduğundan söz ile anlatmak pek mümkün değildir. Tasavvuf ehlinin her birinin hal ve makamlarının çeşitli olması, yaşanan manevi hallerin tek ve sabit bir noktada ilerlemediğinin göstergesidir. Her tadan ondan farklı bir lezzet almaktadır. Bu nedenle tasavvufun çeşitli tanımları bulunmaktadır:

‘‘Nasrabazi: Kur'an ve Hadislere sarılmak, heva ve heveslere uymamak, şeyhlere hürmet etmek, halkın özürlerini kabul etmek, zikre devam etmek, ibadetler konusunda birtakım tevillere kaçmamaktır.

Şibli: Karşılıklı sevgi ve dostluktur. Hiçbir kaygı duymadan Allah ile beraber olmaktır. Ruhun üfleyişlerine kulak vermektir.

Ebû Said: Fuzuli işleri terk etmektir.

İbn Hafif: Kadere sabır, Hakk'ın verdiği rıza, gerçekleri aramak için dere-tepe dolaşmaktır. Hakikat ilimlerine bağlanmaktır.

Ebu Hafs: Edepten ibarettir. ’’⁸⁷

Tasavvuf bilgisinin temelinde Allah'ı tanımak, O'na aşk ve muhabbet beslemek ve en nihayetinde O'na ulaşmak yer alır. Tasavvuf kitabı bir ilim olmadığından, şeyh/mürşit/üstad adı verilen, silsilesi kesintisiz bir şekilde Hz. Peygamber'e ulaşan, temel şariat bilgilerine hakim, Ehl-i sünnet ışığında hal ve davranışlarıyla insanlara örnek olan, hal sahibi, cömert, seyrüsülûkunu tamamlamış, öğüt veren ve verdiği öğütleri bizatihi kendisi hayata geçiren, kemal sıfatlarla kuşanmış manevi zatlar terbiyesinde talim edilmesini gerekli kılar. İlâhi ahlakla ahlaklanmak isteyen mürit, mürşidinin gösterdiği yolda, evrad, ezkar, nafile ibadetler gibi araçlarla hakikate erme gayretinde bulunur. Bu ilim yolunda akıldan ziyade ilâhi bir cevher olan kalbe yönelmek keşf ve ilham yoluyla Ma'rifetullah'a ulaşmak esastır. Çünkü kalp ilâhi sırlara erme yolunda en güvenilir

⁸⁷ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 7.

dayanak olarak değerlendirilir. Tasavvuf gözle görünen zahiri âlemin yanı sıra gayb âleminin de kapılarını açmaktadır. Tasavvufa, bir mürşidin liderliğinde, nihai amacı hakikate ermek olan, tasavvufi kurallar çerçevesinde teşkilatlanmış müesseselerden olan tarikatlar aracılığıyla girilir.

Allah'a giden yollar mahlûkatın nefesleri sayısınca farklılık ve çeşitlilik gösterdiğinden, bireylerin mizaç ve yaratılış farklılıklarına göre birbirinden ayrı terbiye metotlarının uygulanması, tarikatların her birinin kendi yollarını kurmasına, çeşitli kollara ayrılarak sayıca çoğalmalarına neden olmuştur. Tarikatlar nefsi terbiye etme usullerine, zikir yöntemlerine, seyrüsülûk metotlarına göre kategorize edilmiştir.

3.2. Nakşibendi Tarikatı

14. yüzyılda Orta Asya'nın Buhara şehrinde yaşamış olan Bahâeddin Nakşibend (ö. 791/1389)'e nisbet edilen bu tarikat önemli tasavvuf ekollerindendir. 12. yüzyılda Buhara civarında varlığını sürdüren Hâcegân tarikatının bir devamıdır. Bahâeddin Buhârî, çocukluğundan itibaren tasavvufi bir atmosfer içinde yetişmiştir. Babası Hâcegan yolunun önderlerinden Hâce Muhammed Baba Semmâsî (ö.595/1199)'nin talebesidir. Semmâsî Bahâeddin Buhârî'nin eğitim vazifesini, halifesi olan Emîr Külâl'e vermiştir. Uzun yıllar Emîr Külâl'in hizmetinde bulunur. Bir gün Emîr Külâl bir caminin yapımı için taş taşıyan Bahâeddin'i yanına çağırır ve seyrüsülûkunu tamamladığını söyler. Bu nedenle Bahâeddin'in sohbet ve irşad şeyhi Emîr Külâl, üveysî tarik ile feyz aldığı mürşidi ise Abdülhâlik Gucdüvânî 'dir. Abdülhâlik Gucdüvânî, Bahâeddin'den yıllar önce vefat etmiş olmasına rağmen aralarındaki meşreb benzerliğinden dolayı, üveysî bir yakınlığa sahiptirler.

Onun tasavvuf dünyasına kattığı zenginlik sessiz (hafi) zikir olmuştur. Kendi mürşitleri dahi sesli zikri tercih ederken o, riyaadan korktuğu için hafi zikri benimsemiştir. Sema meclislerine ve halvet hayatına ilgi göstermemiş, dervişlere ait özel kıyafetlerin olmasına sıcak bakmamıştır. Onun bu tercihlerinden yola çıkarak onun melâbi meşreb sufilerden biri olduğu düşünülmüştür. Diğer tarikatların çoğu silsilelerinin Hz. Ali'ye uzandığını ifade ederken, Nakşibendiyye tarikatı Hz. Ebû Bekir'den geldiğini ilan etmiştir.

Nakşibendiyye, kurucusu Şâh-ı Nakşibend zamanından itibaren hızla yayılmış, Türkistan, Anadolu ve Hindistan'a kadar birçok ülke ve bölgede varlığını kabul ettirmiştir.

Nakşibendiliğin güçlü temsilcileri olan, Parsa, Alaüddin Attar, Yakup Çerhi ve özellikle Çerhi'nin halifesi Ubeydullah Ahrar zamanında oldukça geniş kitlelere ulaşmıştır. Nakşibendiye'nin Osmanlı dünyasındaki ilk büyük temsilcisi ise Ahrar'ın müridi Simavlı Molla İlahi (ö.896/1491)'dir. Bu tarihten itibaren Nakşibendilik Osmanlı coğrafyasında önemli bir yere sahip olmuş ve günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.

“Genel kabule göre Nakşibendiyye silsilesinin Hz. Peygamber’den sonra şöyle devam ettiği kaydedilir: Hz. Ebû Bekir, Selmân-ı Fârsî, Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir, Ca’fer-i Sâdık, Bâyezîd-i Bistâmî, Ebû ’l-Hasan Harakânî, Ebû Ali Fârmedî, Yûsuf el-Hemedânî, Abdülhâlik-i Gucdüvânî. Bu silsilede tarihen birbirleriyle görüşmesi mümkün olmayan kişiler vardır. Meselâ Bâyezîd-i Bistâmî, Ca’fer-i Sâdık ile Ebû ’l-Hasan Harakânî de Bâyezîd-i Bistâmî ile zâhiren görüşmemiştir. Bunların Üveysî ve mânevî yollarla feyiz aldıkları ya da zamanla aradaki meşâyihin isimlerinin unutulduğu kabul edilir. ”⁸⁸

Bahâeddin Nakşibend, 3 Rebûlevvel 791 (1 Mart 1389) tarihinde vefat etmiştir. Günümüzde Özbekistan’da yer alan Buhara şehrinin Kasr-ı Ârifân köyüne defnedilmiştir. Geride yazılı bir eseri bulunmamasına rağmen, Muhammed Pârsâ (ö. 822/1420) ve Alâeddin Attâr (ö. 802/1400) gibi iki önemli halife bırakmıştır.

3.3. Silsile-i Saadat

Hz. Peygamber’in kendisinden sonra, yerine vekâlet edeceğini duyurduğu üstadlar zincirine verilen addır. Silsilede yer alan ricâlin feyz kaynağı kişiler olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle isimleri nazım ya da nesir şeklinde okunarak saygıyla anılmaktadır. Özellikle Nakşibendîler, Hatm-ı hâcegân adı verilen tarikat ayinlerinde, tefekkür-i mevt ve rabîta sırasında, tarikat silsilelerinde yer alan ricâllerin adlarını zikredelerler.⁸⁹ Hasan Burkay’a uzanan Nakşibendî silsilesi şu şekildedir:

1- Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) (11/632)

2- Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a) (ö.13/634)

⁸⁸ Semih Ceyhan (ed.), *Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, 1. b., İstanbul: İSAM, 2015, s. 612.

⁸⁹ Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 33. b., İstanbul: Ensar, 2021, s. 369.

- 3- Selmân-ı Fârisî (r.a) (ö.36/656)
- 4- Ebu'l Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir es- Sıddık (ö.107/725)
- 5- İmam-ı Ca'fer es-Sâdık (r.a) (ö.148/765)
- 6- Bâyezîd-i Bestâmî (ö.234/848)
- 7- Ebû'l Hasen el-Harakânî (ö.425/1033)
- 8- Ebû Ali Furmedî (ö.477/1084)
- 9- Yusuf el- Hemedânî (ö.535/1140)
- 10- Abdu'l Halik el- Gücdüvânî (ö.575/1179) veya (ö.617/1220)
- 11- Ârif-i Rivgîrî (ö.715/1315)
- 12- Muhammed Fağnevî (ö.715/1315-16)
- 13- Ali Râmitinî (ö.715/1315)
- 14- Muhammed Baba Semmasî (ö.736/1335)
- 15- Seyyid Emir Kûlâl (ö.772/1370)
- 16- Muhammed Bahaeddin Nakşibendî (ö.791/1389)
- 17- Alâeddin-i Attâr (ö.802/1400)
- 18- Ya'kûb-ı Cerhî (ö.851/1447)
- 19- Ubeydullah-i Ahrâr (ö.895/1490)
- 20- Muhammed Zâhid (ö.936/1529)
- 21- 21-Dervîş Muhammed (ö.970/1562)
- 22- Hâcegî Emkinekî (ö.1008/1599)
- 23- Muhammed Bâki (ö.1012/1603)

- 24- İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Farûkî es- Serhindî (ö.1034/1624)
- 25- Muhammed Masum (ö.1079/1668)
- 26- Seyfeddin ibn Muhammed Masum (ö.1096/1684)
- 27- Nur Muhammed-i Bedvânî (ö.1135/1723)
- 28- Habibullah Mazharî (ö.1195/1781)
- 29- Abdullah-ı Dehlevî (ö.1240/1824)
- 30- Halid-i Bağdadî (ö.1242/1827)
- 31- İsmail-i Kürdemirî (ö.1264/1851)
- 32- Muhammed Şirvanî (ö.1260/1844)
- 33- Ebu İshak (ö.1265)
- 34- Seyyid Cemaleddin (ö.1869)
- 35- Ahmed Suğurî (ö.1299)
- 36- Muhammed Medenî (ö.1332/1913)
- 37- Şerafeddin Zeynel Âbidin (ö.1355/1936)
- 38- Muhammed Necati Simâvî (ö.1376/1957)
- 39- Ahmed Hamdullah (ö.1958)
- 40- Hasan Burkay (ö.2005)⁹⁰

⁹⁰ Cebecioğlu, Baz, *Hasan Burkay'ın Hayatı, Eserleri ve Görüşleri*, ss. 13-14.

3.4. Hasan Burkay'ın Şeyhleri

3.4.1. Şerafeddin Zeynel Abidin Hazretleri

Ebul Fukara Şerafeddin Zeynel Abidin ibn Abdürreşid Dağıstani 1876 yılı, Zilkade ayının üçüncü pazartesi gecesi Dağıstan'ın Timurhanşuro vilayeti, Gani kazasının Kikuni köyünde dünyaya gelmiştir. Silsile-i Saadat'ın 37.halkasını oluşturmaktadır. Babası Abdürreşid Efendi, annesi Emine Sara Hatun'dur.

Orta boylu, buğday tenli, mavi gözlü, sakalı önce siyah, son zamanlarında beyaz renge bürünmüş, sesi yüksek, kalın ve toktur.⁹¹

Çocukluğunda Ahmet Suguri Hz.'lerinin köyüne giderek onun sohbetlerine katılır ve tasavvuf bilgisini geliştirmiş. Tahsilini Dağıstan'da yapmış, fakat Rus işgalleri nedeni ile eğitimini tamamlayamadan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'de Yalova'nın Güney köyüne yerleşmiştir. Burada Muhammed Medeni Hz.'lerinden tasavvufi ders ve terbiye almıştır. Cenab-ı Hakk tarafından 'İlm-i Ledün' denilen gizli ilimlerle donatılan Şerafeddin Zeynel Abidin Hz.'leri birçok ulema ve hocanın takdirini kazanmıştır. Hatta bazı hocalar, onun bilgisi karşısında çok kez çaresiz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Yaşadığı olaylara verdiği tepkiler, sorulan sorular karşısındaki cevapları muhataplarında hayret ve hayranlık uyandırmıştır, Daha küçük yaşlarında meydana gelen bir olay bu halinin bir örneğidir:

Arkadaşları ile odun kesmeye gider; arkadaşları köye, yaş, sağlam ve iri odunlar getirirken Şerafeddin Zeynel Abidin, kuru, dökülmüş, ince dal parçaları toplamayı tercih edermiş.

Bu vaziyeti fark eden babası, orda bulunan Ahmet Suguri Hz.'lerine durumu anlatmış ve nedenini sormuş. Ahmet Suguri Hz. şu yanıtı vermiş:

⁹¹ Burkay, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Varisleri, s. 249.

‘‘Neden sebebini kendisinden öğrenmek istemiyorsunuz? demiş ve küçük Şerafeddin Zeynel Abidin’e:

Oğlum! Neden kuru dalları getiriyorsun? diye sormuş. O da:

Efendim! Odun kırmak üzere baltayı kaldırdığımda, ağacın ‘La ilahe illallah’ zikrini işitiyorum. Onun için kesemiyorum ve gördüğünüz gibi kuru dalları, çalı çırpıları getirebiliyorum, demiş. ’’⁹²

İlerleyen zamanlarda Şerafeddin Zeynel Abidin Hz.’leri; çevresi tarafından oldukça sevilen, saygı duyulan, hali ve tavrı ile insanlara örnek bir zat olan Muhammed Medeni Hz.lerinin terbiyesi altında yetişmiştir. Bu müridlik zamanı süresince, Muhammed Medeni Hz.’lerinin kapısında nöbetçi olarak bulunma şartı ile uzlet görevi verilmiştir.

‘‘...Altı ay kadar, bir cezbe döneminden geçmiştir. Bu cezbe evresinde, vücudunun ateşinden kendisini havuza attığında -kızgın bir demirin suya sokulduğunda görülen- bir cızlama olduğunu, halen hayatta olan yaşlı ihvanları nakletmektedir. ’’⁹³

Bu cezbe evresinden sonra zamanın mürşidi, ‘Kutb-ül Mürşidlik’ görevine mazhar olmuştur.

Seyr-i Sülukunu tamamladıktan sonra, Muhammed Medeni Hz.’lerinin kızı ile evlenerek onun hem talebesi hem damadı olmuştur. O zamanlar çorak toprakların hüküm sürdüğü Güney köyünde, camiler, medreseler, çeşmeler yaptırmış, Dağıstan’dan hicret eden kimselerin huzuru, mutluluğu için çaba harcamıştır. Aynı zamanda birçok eser kaleme almış fakat Yunanlıların çıkardıkları bir yangın sonucu hepsi kül olmuştur. Şerafeddin Zeynel Abidin Hz.’leri hakkında ihvanları tarafından anlatılan bir hadise şöyledir:

Şerafeddin Zeynel Abidin Hz.’leri memleketi, Dağıstan’daki zengin bir dostuna mektup gönderir. Mektubunda:

‘‘Oraları terk ediniz. Zira Resullullah (s.a.v.) Efendimiz nazarlarını o beldeden çekti, oralar zulme terkedildi. Kendinizi ve dostlarınızı da kurtarın. ’’⁹⁴, yazmıştır.

⁹² Burkay, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Varisleri, s. 250.

⁹³ Burkay, a.g.e., s. 250.

⁹⁴ Burkay, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Varisleri, s. 254.

Buna ikaza rağmen, mal ve mülkünü terk etmek istemeyen o kişi, bu mektubu göz ardı etmiş ve kısa bir süre sonra yaşadığı yerler Rus ve Bolşevik istilasına uğramıştır. Cebinde on iki buçuk kuruş ile Arabistan'a kaçarak canını zor kurtaran bu kişinin düştüğü durum sonucu Şerafeddin Zeynel Abidin Hz.'leri'nin sözlerindeki hikmete şahit olunmuştur.

Şerafeddin Zeynel Abidin Hz.'lerinin İslam ahlakı ile donanmış kimliğinde, bunun gibi daha birçok keramet ve haller vuku bulmuş, ihvanları ve çevresinde yaşayanlar ise tüm bu olanlara şahit olmuşlardır.

Şerafeddin Zeynel Abidin Hz.'leri İslami çalışmalarından dolayı Eskişehir'de hapse atılmış. Bu süreç içerisinde Said Nursi ile görüşmüştür. Hapishanede yanında bulunan Gaffarzade Yusuf Efendi adlı bir müridi, ısrarla hapse girmelerinin hikmetini şeyhine sorunca Şerafeddin Zeynel Abidin Hz.'leri şöyle yanıt vermiştir:

*“Yusuf Efendi! Üzerimizde söylenilmesi lazım olan emanetler ve menâkıblar var. Bunları, dışarıda yirmi otuz kişiyi bir araya getirip söylememize imkân yok. Bu emanetleri siz evlatlarıma tevdi edilmek için, buraya toplanmış bulunuyoruz. Zira bizim için buraya girmek bir iptilâ değildir. Söylenmesi lazım olan sözlerimiz olup da dinleyecek kimsenin bulunmayışı, bir iptilâdır...”*⁹⁵

Hapishanede bir gün Şerafeddin Zeynel Abidin Hz.'leri müridlerine, altı ay sonra Allah dostlarından birinin ahirete intikal edeceği haberini verir. Müritleri bu zatın kim olduğunu merak ederler ve mürşitlerinin sağlığı yerinde olduğundan sözlerinin mahiyetini fark edemezler.

O olaydan tam altı ay sonra, 1936 yılı Cemaziyelevvel ayının 27'si pazartesi günü Şerafeddin Zeynel Abidin Hz.'leri, Yalova'nın Güney köyünde 63 yaşlarında iken bu dünyayı terk ederler. Ardında kalan müridleri büyük bir hüzne gark olmuşlardır.⁹⁶

3.4.2. Muhammed Necati Simavi Hazretleri

Hasan Burkay'ın şeyhi, üstadı Muhammed Necati Simavi Hazretleri'dir. Muhammed Necati Simavi Hazretleri, 1859 yılında Kütahya'nın Simav ilçesi Hisarbey köyünde

⁹⁵ Burkay, a.g.e., s. 255.

⁹⁶ Burkay, a.g.e., s. 256.

dünyaya gelmiştir. Silsile-i Saadat'ın 38. halkası ve Şeyh Şerafeddin Hz.'lerinin gözde halifesidir. Uzun boylu, zayıf, buğday tenli, beyaz ve seyrek sakallı, gözleri siyah, sesi orta tonlu ve yumuşaktır.

Ömrünü ilim ve irfan yoluna adanmış olan bu büyük zat, yaşadığı dönemin gerekli medrese eğitimini tamamladıktan sonra, çeşitli medreselerde müderrislik yapmış ve birçok yerde müftülük görevinde bulunmuştur. Daha sonra Bursa'nın Yenişehir ilçesindeki Terziler köyüne yerleşmiştir.

‘‘Tasavvufla ilişkisi, Silsile-i Saadat'ın 36. halkası olan Muhammed Medeni Hz.'leri ile başlamış ve daha sonra onun teslimi ile Üstaz Şeyh Şerafeddin Hz.'leri ile devam etmiştir. 1936 yılında Şeyh Şerafeddin Hz.'lerinin irtihalinden sonra, vazifeyi devralmış, 1957 yılına kadar yürütmüştür. ’’⁹⁷

Muhammed Necati Simavi Hazretleri'nin sayısız kerametlerine, bizatihi Hasan Burkay ve diğer birçok müridi şahitlik etmiştir. Hasan Burkay bu hadiselerden birini şöyle nakletmiştir:

‘‘Muhammed Necati Simavi Hazretleri köyüne ziyarete gelenleri, yedirip içirmeden göndermek istemezdi. Uzaktan gelen bir kafilayı, sabah çorbasını içmeden bırakmayınca misafirler:

Hazret! Otobüs yoldan altı buçukta geçecek. Ancak yetişiriz, dediklerinde:

Bugün de sekizde geçsin, buyurur.

Misafirler karınlarını doyurduktan sonra yola çıkarlar. Saatin sekize yakın olduğu bir zamanda ancak caddeye inebilirler. Otobüs de karşıdan görünür. ’’⁹⁸

Kerametlerle donanmış, sayısız kimsenin sevgisini kazanmış bu mübarek zat, 1957 yılı, Eylül ayının on sekizinci cuma gecesı, Bursa'nın Yenişehir ilçesi Terziler köyünde, doksan sekiz yaşında iken vefat etmiştir.

⁹⁷ Çınar Yönetim Kurulu, Hacı Hasan Burkay, s. 52.

⁹⁸ Burkay, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Varisleri, s. 258.

3.4.3. Ahmet Hamdullah

Ahmet Hamdullah 1887 yılında Bursa'nın Mustafa Kemal Paşa (Kirmasti) ilçesinde dünyaya gelmiştir. Uzun boylu, iri yapılı, beyaz tenli, aksakallı, gözleri siyah, sesi orta yumuşaklıktadır. Yirmi bir yaşında iken Fikriye hanımla evlenmiş ve iki kız, iki erkek çocukları dünyaya gelmiştir.

Yunan Savaşı bitinceye kadar, Orhangazi'de Ziraat Bankası memuru olarak göreve başlamış, daha sonra veznedarlık ve müdürlük yapmıştır. Bu memuriyeti süresince, Güney köyünde bulunan Şeyh Şerafeddin Hz.'lerinin müridlerinden öğretmen Ziya Bey ile tanışma fırsatına sahip olmuş ve onun vasıtası ile Şeyh Şerafeddin Hz.'leri ile görüşmüş, ona intisab etmiştir. Bu intisab sonucunda evini, üstazına yakın olmak için Güney köyüne taşımış ve Orhangazi'deki görevine, köyden gidip gelmeye başlamıştır. Ahmet Hamdullah, insanların hayret ve hayranlık duyacağı bir boyutta Şeyh Şerafeddin Hz.'lerine hizmette bulunmuştur. Her gün sabah namazından önce uyanıp Bursa'nın Orhangazi ilçesi Reşadiye köyüne dağ yolundan yürüyerek gitmektedir. Bu yol günümüzde araba ile yaklaşık 40-50 dk, yürüyerek ise altı saat sürmektedir.⁹⁹ Üstazının abdest suyunu hazırlayıp ona abdestini aldirmakta ve sabah namazlarını birlikte eda ettikten sonra, aynı yoldan Orhangaziye dönüp işine yetişmektedir. Bu zorlu hizmeti 23 yıl boyunca aksatmadan devam ettirmiştir.¹⁰⁰

Uzun yıllar boyunca Şeyh Şerafeddin Hz.'lerine hizmet etmiş, onun terbiyesinde yetişmiştir. Şeyh Şerafeddin Hz.'lerinin emri ile irşad makamına oturmuş ve onun halifesi olmuştur. Fakat vefat ettikleri zaman yerine kimseyi bırakmamışlardır.

Yunan savaşı sonrasında, Gemlik'te maliye müdürü olan Ahmet Hamdullah Efendi, daha sonra Bursa maliye memurluğuna, oradan da Ankara Askeri Fabrika muhasipliğine tayin edilmiştir. Buradan emekli olmuş ve vefat edene kadar Ankara'da ikamet etmiştir.

⁹⁹ “Reşadiye to Orhangazi”, *Reşadiye to Orhangazi*, (13.11.2022), <https://www.google.com.tr/maps/dir/Re%C5%9Fadiye,+Yeni%C5%9Fehir%2FBursa/Orhangazi,+Bursa/@40.3558941,29.3231436,11z/data=!3m1!4b1!4m13!4m12!1m5!1m1!1s0x14c8a8b4d5c1724f:0x3fd7af9e6d3de9e0!2m2!1d29.5828!2d40.343!1m5!1m1!1s0x14ca55a713c9c8e1:0x1e9c099c0068e133!2m2!1d29.3714909!2d40.4392273>.

¹⁰⁰ Hamdullah Çelik, *Bir Çınarın Gölgesinde*, 1. b., 2019, s. 146.

4 Nisan 1958 yılında Ankara’da vefat etmiştir. Mezarları Yalova’nın Güney Köyünde Şerafeddin Hz.’lerinin türbesinin yanında bulunmaktadır.

3.5. Kerametler

İkram, kerem, ihsan ve lütuf anlamınlarına gelen keramet, mü’min kulların yaşantılarında meydana gelen akılla kavranması güç, insanın beşeri varlığının sınırlarını aşan, tabiatüstü hallerdir. Peygamberler dışında fakat peygambere tabi olan Allah’ın salih kullarında görülen harikulâde hallerdir. Hadis kaynaklarında, manevi olgunluğa ulaşmış, insan-ı kamil kimselerin gösterdiği kerametler aktarılmaktadır. Buharî ve Müslim’de , Hz. Ebu Bekir’in sadece üç kişi için hazırladığı bir yemeği birçok kişinin yediğini, buna rağmen yemeğin arttığı anlatılmaktadır. Cüreyc adındaki veli bir zatın beşikteki bebeği konuşturması, üç kişinin bir mağarada mahsur kalması sonucu yaptıkları samimi iyilikleri hatırlayarak dua etmeleri neticesinde mağaradan kurtulmaları hadis kitaplarından aktarılan keramet örnekleridir. 101

Hasan Burkayla birlikte zaman geçiren, ona yoldaşlık eden katılımcıların aktardıkları bilgiler şu şekildedir:

Hasan Burkay’ın dünürü, dört çocuk sahibi, 50 yaşında, ev hanımı (K_2), Hasan Burkay’ın kendisinin sağlığı üzerinde gösterdiği kerameti şu sözlerle aktarıyor:

‘Mübareğim her sıkıntıma yetişt, hiç yalnız bırakmadı beni. Senenin birinde akciğerlerimden çok rahatsızlık yaşadım. Bu nedenle birkaç doktora gittik. Bana hiç beklemeden ameliyat olmam gerektiği söylendi. Şaşkınlık ve üzüntü içinde eve geldik. Hazret’imle konuşmak istediğim zaman seccademi serer, rabitamı yapardım. İçimden geçenleri Hazret’ime anlatıyordum. O gün yine: ‘Hazret’im himmet et. Güzel geçsin ameliyatım.’ dedim. Sonra yattım. Rüyamda bir hastanedeyim. Koridorlarda koşturuyorum, baş hekimi arıyorum, elimde dosyalarım var. Onları başhekime göstereceğim. Bir kapıya geliyorum, kapının dışında küçük bir masa, bir beyefendi oturuyor, başhekimin odası olduğu söyleniyor. Tam gireceğim o beyefendi: ‘Bir dakika nereye gidiyorsun?’ diyor. ‘Bunları başhekime göstermem

¹⁰¹ Hayati Aydın, “İslâm İnançları Açısından Mucize, Kerâmet, Sihir Ve İstidrac Kavramları Üzerine Bir İnceleme”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, S. 32 (2005), s. 115.

lazım.’ diyorum. ‘Vakit geçti ama hadi gir.’ diyor. Başhekimin odasına giriyorum. Sağ köşede Hazret'im bembeyaz giymiş oturmuş. İhvan kardeşleri görüyorum etrafında. Hazret'im uzaktan bana bakıp eliyle işaret ediyor yanına oturmamı söylüyor. Oturuyorum. Hazret'im dönüyor bana: ‘Ne oldu?’ diye soruyor. Elimdeki dosyaları gösteriyor: ‘Hazret'im ameliyat olacakmışım.’ diyorum. Hazret'im kâğıdımın ucundan biraz yırtıyor, oraya Arapça bir şeyler yazıyor. Sonra dönüp bana üç kere: ‘Ameliyat olma.’ diyor.

Ben kalktım, tahlillerimi yaptırmak için tekrar doktora gidecektim. Eşime de: ‘Ben ameliyat olmayacağım, vazgeçtim. Böyle bir rüya gördüm.’ dedim. Eşim kabul etti fakat: ‘Tahlillerimizi yaptıralım istersen.’ dedi. Tahlil yaptırmaya gittik. Sonuçlarımızı alarak doktora gittik. Rüyayı görmem ve tahlil yaptırmam arasında iki üç gün var. Doktor tahliller neticesinde tekrar emar'a girmemi istedi. Emar sonucunda doktorum hayretler içinde: ‘Yani bu olacak bir şey değil üç gün içinde. Hastalıklı bölgede fındikkabuğu kadar kalmış. Kendine iyi bakarsan bunu atlatırsın.’ dedi.

Ben ameliyatlıktım. Ciğerlerim çok hastaydı. Elhamdülillah, bunun gibi onlarca olay yaşadım Hazret'imle. Mübareğim çok güzel bir insandı; davranışlarıyla, hayata bakışıyla... Hiçbir zaman onu sert, keskin, eleştirici görmedik. Hep yumuşak dilli, hep güzel anlatan cümlelerinde kesinlikle bir olumsuzluk, eleştiri olmayan bir olumsuz cümleyi bile olumlu şekilde size aktarabilen bir mübarekti: ‘Bunu böyle yapmayacaksınız.’ demezdi. ‘Bunu böyle yapın, efendim.’ der uygun olan yolu gösterirdi. ”

76 yaşında, veteriner hekim (E_4), Hasan Burkay'ın türbesinin yapımı sırasında başına gelen bir olayı şu sözlerle ifade ediyor:

“Türbenin onarımı, tadilatı gibi birçok işi hallettik. Merdivenleri yaptırdık. Sıra merdivenleri ne renge boyayacağıma karar vermeye geldi. Çok düşündüm. Mermerlerle uyumlu olur diye gümüş rengine boyamaya karar verdim. Alman malı, kaliteli bir boya var, ondan aldım ve boyattım. Daha sonra oturup düşünürken yemekhaneye doğru giden yol dikkatimi çekti. O yolu da renklendirmenin güzel olacağını fark ettim. Bu amaçla demirciyi çağırdım ve birkaç tadilat yapıp oraları gümüş renge boyamasını istedim.

Demirci: 'Yok olmaz, o yeşil istiyor.' dedi. 'Kim yeşil istiyor?' diye sordum. Demirci, Hazret' in türbesini göstererek: 'O, yeşil istiyor.' dedi. (Bu olaylar Hazret vefat ettikten sonra meydana geliyor tabi.) Ben pek oralı olmayarak: 'Ahmet usta türbenin giriş temelleri gümüş. Niye ben burayı yeşil yapayım? İsterse istesin. Ben burayı gümüş yapıyorum.' dedim. Gidip üç kutu gümüş yağlı aldım ve boyacıya verdim: 'Ben üç günlüğüne burada olmayacağım, demircinin işi yarın bitiyor, burayı çok güzel bir şekilde bu gümüş boyalarla boyayacaksın.' Demirci ısrarla: 'Ama yeşil istedi.' dedi. 'Sen karışma. Ben gümüş boyayacağım.' dedim.

Üç gün sonra köye döndüğümde bir baktım ki her yer yemyeşil. Hemen boyacıyı çağırıp neden yeşile boyadığını sordum. Boyacı: 'Abi bana kızacağını biliyorum. Ama bak, bana verdiği kutular bunlar.' dedi, kutuları önüme koydu. Hepsinin üzerinde gümüş renk olduğu yazıyor ama içlerinden yeşil çıktı. Gerçekten yeşil renk istiyormuş Hazret. Bu yaşadığımız birçok olaydan sadece birisiydi. ''

Hasan Burkay'ın kardeşinin dünürü, 75 yaşında, ev hanımı, Günnur Başol, Tasavvuf Neşesi adlı eserinde Hasan Burkay ile yaşadığı akılüstü bir anıyı şu sözlerle ifade etmiştir:

''Gaziantep'te yaşadıklarım, bu yoldaki ilk deneyimlerimdi. Bilgisiz ve tecrübesizdim, ama Hacı Annenin: 'Aman kalbinize dikkat edin, dildeki gibi dinliyor, kalbinizden geçenle dahil onu incitmeyin.' Ancak kalpten geçen havatırın kontrolü epey zordu. ''¹⁰²

''Medine'de sık sık birlikte olurduk. Bazen bir hafta sonu, bazen Ravza-i Mutahhara denilen Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in mescidinde kırk vakit namaz kılmak için sekiz gün birlikte kalmıştık. Hazret'im ve oğlumla birlikte, eşimin Mısırlı bir arkadaşının evinde bir hafta kalmıştık. İnsana hatırladıkça 'iyi ki yaşamışım' dedirten çok özel zamanlar vardır; o günler de öyle idi.

...

Orada bir nefis mücadele olmuştu: Misafirimizin olduğu bir öğle yemeği esnasında anlatılan bir olay kafamı karıştırmıştı. Yemek sonrası kahvesini götüremeyip eşime teslim etmiştim. Böyle anlarda yanında olamıyordum, çünkü halime vâkıf olduğunu

¹⁰² Habibe Günnur Başol, *Tasavvuf Neşesi*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 2015, s. 45.

çok iyi biliyordum. Gereksiz fikirlerden kurtulmaya çalışıyor, ama beceremiyordum. Bütün huzurum kaçmış, mücadeleden yorulmuştum. Kendimi odamdaki yer yatağına attım. İki saniyelik uykuda, gördüğüm rüya şöyle idi: ‘Göğe doğru kıvrılarak yükselen –minare merdiveni gibi- basamaklardan yukarı doğru çıkıyorum. O düşünceler de aynen zihnimde duruyor. Ayaklarımın altındaki tahta basamak çatırdamaya başlıyor, aşağıya bakıyorum, ‘‘Ooh! Buradan düşersem parçam kalmaz’’ diyorum. O anda Hazret’imin eli! Sağ elinin dört parmağı ile sağ elimin dört parmağını hafifçe tutarak, hızlıca yukarı çekip beni düşmekten kurtarıyor. O kadar gerçektir ki, kendime geldiğimde parmaklarımı hissediyordum. Fırtına geçmiş, içim düzelmiş, huzur ve rabıtaya geri dönmüştüm. Yine bir bâdireden geçmiştim. Bu yollarda, ‘haller geçici, makamlar kalıcıdır’’ denir. Bu da böyle bir hâldi herhalde.

, , 103

3.6. Ders Vermeye Yetkili Olduğu Tarikatlar

Hasan Burkay’ın üstadı Mehmet Necati Hazretleri halifelîği, kendisine devrederken, bütün sahipsiz yolların kendisinde birleşeceğini haber vermiştir. Hasan Burkay’ın, Nakşi, Kübreverdi, Kadiri, Şazeli, Sühreverdi, Çeşdi, Bedevi tarikatlarından icazetleri vardır.¹⁰⁴

¹⁰³ Başol, *Tasavvuf Neş’esi*, ss. 59-60.

¹⁰⁴ Çınar Yönetim Kurulu, Hacı Hasan Burkay, s. 50.

İKİNCİ BÖLÜM

KİŞİLİK

1. KİŞİLİĞİN TANIMI

İnsanların kişiliği hakkında konuştuğumuz zaman, genellikle onu diğerlerinden ayrı, belki de eşsiz kılan özelliklerinden bahsederiz. Bu açıdan baktığımız zaman kişiliği, bireysel farklılıklar olarak isimlendiririz.¹⁰⁵ Çevremizi incelemeye başladığımızda, her bir bireyin ne kadar farklı ve biricik olduğuna şahit oluruz. Şuan dünyamızda yedi milyar insan yaşamaktadır. Son 50.000 yılda ise 100 milyar insanın yaşadığı ve öldüğü tahmin edilmektedir. Gözlenen odur ki; yaşayan insanlar ve yaşamış olanlar, her zaman kendilerinin eşsiz birer örneği olmuşlardır. Bu biricik olma özelliği, yeni doğanlar ve doğacaklar için de kaçınılmaz bir durum olmaktadır.

‘İnsan’ olmak, sonsuz bir çeşitliliği de beraberinde getirmektedir. Her bir bireyin DNA’sı, yüzü, yürüyüşü, gözü, sesi, kalp atımı, parmak izi, beyin dalgaları, mikrobiyomları gibi biyolojik özellikleri diğerinden farklıdır. Kasların, ligamentlerin, kan damarlarının ve pigment hücrelerinin sistematik birleşiminden oluşan ‘iris’ sayesinde; İngiltere, ABD, Kanada gibi ülkeler, bir kişinin kimliğinin tespit edilebileceğini kabul etmektedirler.¹⁰⁶

Tüm bu eşsiz biyolojik niteliklerinin yanı sıra birey, gizemlerle dolu olan bir kişilik dünyasına da sahiptir. Bu dünya onu hem diğerleriyle buluşturmakta aynı zamanda onu keskin sınırlarla diğerlerinden ayırmaktadır.

‘Bize insan davranışlarından daha tanıdık ve daha önemli, gelen bir şey yoktur. Buna karşın, insan davranışının en iyi anladığımız şeylerden biri olduğunu söyleyemeyiz. (B.F. Skinner)’¹⁰⁷

¹⁰⁵ Paul T. Costa Jr, Robert R. McCrae, “Four Ways Five Factors Are Basic”, *Pergamon Press Ltd*, C. 6, S. 13 (1992), s. 6.

¹⁰⁶ “Bizi Birbirimizden Ayıran 11 Temel Özellik”, (13.11.2022), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bizi-birbirimizden-ayiran-11-temel-ozellik-369044>.

¹⁰⁷ Jerry M. Burger, *Kişilik*, çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006, s. 34.

Her birey kendine has duygu, düşünce, tutum, davranış ve yeteneklerle donanmıştır. Bu özelliği onu diğerlerinden ayırarak, bizzat kendisi olmasını sağlamış ve diğerleri ile aynı/ standart bir yapıda olmaktan onu kurtarmıştır. Bireyin kendisine özgü olan tüm bu ilgi, algı ve yorumlama tarzları sayesinde bireyin karakteristik yapısı meydana gelerek onun duygu, tutum, davranış ve düşüncelerini içine alan kişiliğini oluşturmuştur.

Yakından incelendiğinde insanların çeşitli niteliklerle donanmış olduğu ve kendine özgü farklılıklara sahip olduğu görülmektedir. Bir olay bazı kimselerde derin duygulanımlara neden olurken, bir kısmı için anlamsız görülebilir. Bireylerin başkalarına tepkileri, bir olayı değerlendirme tarzları, hayattaki seçimleri, sevdikleri ve kaçındıkları durumlar her bireyde farklılık arz eder. Hiçbir birey her durumda aynı şekilde davranmamaktadır. Bu durumu Gordon Allport şu şekilde değerlendirmiştir:

*‘İnsanın en ayırt edici özelliği onun bireyselliğidir. Onun gibi bir kişi dünyaya asla gelmemiştir ve bir daha gelmeyecektir.’*¹⁰⁸

Gündelik hayatta kullandığımız ‘kişilik özellikleri’ kavramı, beraberinde iki temel varsayımı getirmektedir. Bunlardan ilki, kişisel özelliklerin bir zaman sürecinde kararlı, değişmez oluşudur. İnsanların çoğu, zaman zaman bireylerin davranışlarının doğal olarak değiştiğini fakat aynı zamanda da ‘mahiyet’ olarak tanımlanan bir istikrarlılığın insanın özünde bulunduğunu kabul etmektedirler. Bu durum leoparların üzerinde bulunan değişmez beneklere benzemektedir. İkinci varsayım, kişisel özelliklerin davranışları direkt olarak etkilediği yönündeki genel inanıştır. Eğer bir kişi kendiliğinden neşeli bir şarkı söylemeye başlarsa, bu durumu o kişinin neşeli bir mizaca sahip olması şeklinde açıklayabiliriz.¹⁰⁹

Kişilik, Latince ‘persona’ kökünden gelmektedir. Persona; maske, yüz, çehre anlamlarını taşımaktadır. Antik tiyatrodaki oyuncularının kullandığı maskeyi ifade eden ‘persona’ kavramı iki simgesel anlamı içinde barındırmaktadır. İlk olarak, birey ailesi, arkadaşları ya da bulunduğu çeşitli ortamlarda farklı tutum ve davranışlar sergilemektedir. Bu da her ortama uygun bir maskeye sahip olduğunu gösterir. Kişilik de her ortam ve insana göre

¹⁰⁸ Jerry M. Burger, *Personality*, Ninth edition Stamford, CT, USA: Cengage Learning, 2015, s. 3.

¹⁰⁹ Gerald Matthews, Ian J. Deary, Martha C. Whiteman, *Personality Traits*, 2nd ed Cambridge, U.K. ; New York: Cambridge University Press, 2003, s. 3.

farklı davranış kalıpları ve tutumları içerisinde barındırır. İkinci anlama bakıldığında, Antik tiyatro oyuncularının kullandıkları bu maskeler kendi mimiklerini seyircilerden gizlemelerini sağlamaktadır. Bu sayede, oyuncular seyirciler karşısında ‘sürekli ve sabit’ bir ifade ile dururlar. Bu noktada maske kişiliğin tutarlılığını ve sabitliğini simgeler. Bireyin kendisini tek ve devamlı bir ben olarak hissetmesi, diğerlerinden ayrılan özellikleri ile var olması demektir. Bu yönüyle kişilik, başkalarına gösterdiğimiz ve göstermek istediğimiz yüzümüz olurken aynı zamanda kendimizi diğer insanlardan ayırdığımız özelliklerimizin tümünü içeren, dış görünüşümüzün altında yatan asıl özümüzü temsil etmektedir. Özetle, *‘kişilik, bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak tanımlanabilir.’*¹¹⁰

İnsanların bu kendine has bireyselliği ve farklı oluşuna neden olan ‘kişiliği’, psikologlar, kişilik kuramcıları, filozoflar için geniş bir problem alanı oluşturmaktadır. Fakat ‘kişiliğin tanımı’ noktasında kesin ve mutlak bir sonuca ulaşamamışlardır. İnsan kişiliğinin her bireyde kendine has bir renge boyanması, birçok faktörün etkisi altında olması, düşünürlerin yaşantı ve fikirlerinin yaptıkları tanımları bir çerçeve içine alıp diğer tanımları ötekileştirmeleri bu sınırsız kavram dünyasının oluşma nedenleri arasında görülmektedir.

O halde, bireyi diğerinden ayıran ve onu bu denli farklı kılan kişilik kaynakları nelerdir? Bu sorunsal, yıllarca kuramcıların üzerinde düşündükleri, anlamaya çalıştıkları bir ilgi odağı olmuştur. Kişilik kuramcıları, yüzyıllarca insanın nasıl bir varlık olduğunu, temel özelliklerini, insanlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları açıklama yollarını, bu çeşitliliğe kalıtımın, çevrenin, kültürün ve çeşitli unsurların etkilerini araştırmak ve sorgulamakla meşgul olmuşlardır. Onlar bu sonsuz derinliğin içerisinde yüzerken çeşitli tanımlara ve kuramlara ulaşmışlardır.

Kişiliği kalıtımın mı yoksa çevresel faktörlerin mi biçimlendirdiğine dair yapılan araştırmalar çeşitli kişilik kuramlarının meydana gelmesine neden olmuştur. Freud liderliğinde ortaya çıkan psikanalitik yaklaşım, davranış farklılıklarından bilinçaltını sorumlu tutarken kişilik gelişiminin ilk çocukluk döneminde şekillendiğini ve değişmez

¹¹⁰ Burger, *Kişilik*, s. 23.

olduğunu savunmaktadır. Gordon Allport, Hans J. Eysenck'in taraftarı oldukları ayrııcı özellik yaklaşımı kişiliğin, bireyin temel özelliklerinin bir sentezi olduğunu kabul eder. Biyolojik yaklaşım, kalıtsal eğilimlerin ve fizyolojik süreçlerin kişilikteki bireysel farklılıklara yol açtığını savunurken, bu kurama tepki olarak ortaya çıkan insancıl yaklaşım bireyin biricik ve özgür oluşunu vurgular, kişiliğin farklı oluşunu, bireyin karar verme ve kararların sonuçlarını üstlenme sorumluluğuna dayandırır. Watson, Bandura gibi davranışsal sosyal öğrenme kuramcıları ise kişiliği alışkanlık sisteminin sonucunun bir ürünü olarak değerlendirmektedirler. Bilişsel yaklaşımı savunanlar ise, kişiliği; bireylerin bilgiyi işleme yöntemindeki farklılıklarına dayandırarak açıklamaktadırlar.

Kişiliğe dair bu farklı yaklaşımlar, kişiliğe dair tek ve mutlak bir tanımın yapılamayacağını, onu tek bir zemine oturtmanın mümkün olmadığını gözler önüne sermektedir. Kuramcılar kişiliği ele aldıkları boyutları ile sınırlı kalarak açıklamalarda bulunmaktadır. Bu durum Platon'un mağara alegorisine benzemektedir. Her yaklaşım kişiliğin önemli bir yanını vurgulamaktadır fakat her biri kendi zincirlerinden gerçeğe bakmaktadırlar.

Farklı yaklaşımlar farklı bakış açılarını beraberinde getirmiştir ve farklı boyutlara vurgu yapmaktadırlar. Bunun neticesi olarak insan kişiliğinin farklı görüntülerini çizerler. Hayat bir görece gerçekler dizisidir. Fakat kişilik bireyi tüm yönleriyle ele alan bir conglomeration'dır.¹¹¹ Bireyin kişiliğini objektif şekilde incelemek için; kalıtsal özellikler, çevre, kültür, yetenekler, öğrenme faktörleri conglomeration'ı oluşturan parçalar olarak ele alınmalı ve bir bütünlük içerisinde incelenmelidir. Her bir kişilik özelliği, her bireyde farklı biçimlerde organize olarak yeni bir kişilik yapısı oluşturmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında, kişilik; duygularımızın, düşüncelerimizin, davranışlarımızın, amaçlarımızın, kendimize olan tutumumuzun, ilgi ve yeteneklerimizin sadece kendisine özgü bir yapıda sıralandığı eşsiz, tutarlı ve kararlılığı bütünlüğünü ifade etmektedir. Sabit ve değişmeyen bir çerçeve içerisinde dinamik ve değişimlere açık bir yapıdır. Bireyi,

¹¹¹ *Conglomeration: Birbirinden ayrı unsurlardan meydana gelen yığın demektir.

kendisinin tek ve eşsiz bir bütün olmasını sağlayan bir barınaktır. Diğerleri ile arasındaki sınırları ve tipolojisidir.

Kişilik farklı etmenlerin bir araya gelmesiyle oluşur. Kişiliği oluşturan etmenler arasında insanın zihinsel yetileri, büyüme sürecinde edindiği motivasyonlar, duygusal tepkileri, tutumları, inançları ve değer yargıları sayılabilir. Bu etmenler bir araya gelerek o insanı diğerlerinden ayırt eden özellikleri meydana getirirler.¹¹²

Bu veriler doğrultusunda kişilik; *‘kişinin davranışlarına tutarlılık ve biriciklik katan, nispeten kalıcı özellikler ve eşsiz hususiyetlerden oluşan bir kalıptır. Bu kalıp bir dizi şeyden, toplumdan, kültürden vs. etkilenir ve insana ait çoğu şeyi etkiler ve belirler.’*¹¹³

Bireyin sahip olduğu ve sergilediği tüm özellikleri içine alan kişilik, bazı temeller üzerine inşa edilmiştir. Bu temellerden ilki mizaç, huy (temperament) kavramıdır. Ferdin doğuştan, fitri olarak varoluşu ile birlikte bir bütün halinde gelen bu özelliği, onun büyük ölçüde değişmez davranışsal donanımını oluşturmaktadır. Kişiliğin uzun süreli duygusal ifadesidir. Herhangi bir anaokulunda bir grup çocuk incelendiğinde, her birinin farklı kişilik özelliklerine sahip olduğu açıkça görülmektedir. Bu farklı mizaçları sayesinde onların yetişkin bireyler oldukları zaman da nasıl davranışlarda bulunacaklarını tahmin etmek mümkün olmaktadır. ‘Can çıkar, huy çıkmaz.’, ‘İnsan yedisinde neyse yetmişinde de odur.’ sözleri bu durumun birer kanıtıdır. Buradan hareketle mizaç, yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkan ve zaman geçtikçe değişmeyen bir boyut olarak kişilikte yer almaktadır. Çabuk kızmak, sakin olmak, öfkelenmek, neşelenmek, iyimser ya da kötümser olmak, enerjik ve ya hareketsiz bir yapıya sahip olmak mizacın beraberinde getirdiği özelliklerdir.

Mizaç, duygusallık, etkinlik ve sosyallik olmak üzere üç boyuta sahiptir. Çok sık ağlamak, öfkelenmek, neşeli olmak duygusal yoğunluğun birer ifadesidir ve duygusallık boyutunda değerlendirilir. Genel enerji düzeyini temsil eden etkinlik, bireyin sürekli hareket halinde olması yaptığı işten kolayca sıkılması ya da tam tersi olan hareketsizliğini

¹¹² Erol Göka, Murat Beyazyüz, *Geçimsizler*, 6. b., İstanbul: Kapı Yayınları, 2019, s. 35.

¹¹³ İbrahim Gürses, *Dindarlık ve Kişilik*, 2. b., Bursa: Emin Yayınları, 2017, s. 21.

açıklamaktadır. Kişiler arası iletişim ve insanlarla ilişki kurma eğilimi ise sosyallik boyutunun ilgi alanını oluşturmaktadır.

1983 yılında Strelau, mizaç ve kişilik arasındaki farkı beş boyutta ortaya koymuştur:

- 1- Biyolojik faktörler mizacta nispeten daha etkin bir role sahipken, sosyal belirleyiciler, kişilikte daha baskın yer almaktadır.
- 2- Mizaç erken çocukluk yaşlarında ortaya çıkarken, kişilik öğrenme ve sosyalleşmenin bireye etki etmesinin ardından yetişkinlikte belirgin hale gelmektedir.
- 3- Mizaç, diğer hayvan türlerinde görülebilirken; kişilik, ‘ego’, ‘benlik’ ya da bilişsel kurultular (cognitive construct) olan ‘fayda ümidi (efficacy expectancy)’, ‘kontrol odağı’ gibi sadece insanlara özgü olan fenomenleri tanımlar.
- 4- Mizaç, davranışların aktif, geçici, biçimsel karakterini tanımlarken (örneğin; etkinlik ya da tepkisellik); kişilik özellikleri, ‘başarı isteği’ ya da ‘baskınlık (dominance)’ gibi davranışların içeriğine ya da maksadına atıfta bulunur.
- 5- Kişilik, mizaca göre daha değiştirilebilir bir yapıya sahiptir. Çünkü o mizaca ait özellikler üzerinde düzenleyici bir kuvvet görevi üstlenmektedir.¹¹⁴

Kişiliğin biyolojik ve kalıtsal boyutunu temsil eden mizacın yanında, psikolojik faktörlerin etkilediği, yaşam boyu elde edilen değerlerden oluşan karakter yer almaktadır. “*Bireyi veya bireyleri başkasından ayırt eden, alışkanlık haline gelmiş davranış ve tepki tarzlarının bütünüdür.*”¹¹⁵ Bebek, hayata gözlerini açtığında, anne- baba, içinde bulunduğu sosyal çevre, kültür ona bir takım değerler aşılamaktadır. Bireyin sonradan kazandığı ve içselleştirdiği tüm bu değerler onun karakterini oluşturmaktadır ve bu karakterin değişmesi oldukça güçtür. “*Allport’a göre karakter, bireyin, içinde yaşadığı toplumda geçerli olan değer yargılarını ve ahlak kurallarını kullanım biçimidir.*”¹¹⁶

¹¹⁴ Marvin Zuckerman, *Psychobiology of Personality*, Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 1991, s. 5.

¹¹⁵ Yahya Turan, *Kişilik ve Dindarlık*, ed. Hüseyin Kahraman, İstanbul: Çınar Mat. ve Yay. San. Tic. Ltd. Şti., 2017, s. 25.

¹¹⁶ Turan, *Kişilik ve Dindarlık*, s. 25.

Bireyin kişiliği, etrafında bulunan fertlerin kendisine atfettiği değer ve tanımların yanı sıra bireyin kendine ait düşünce ve algılarından oluşmaktadır. Bireyin, kendine ait bu subjektif düşünüş ve kanaatleri, benlik, kendilik, nefis kavramını ortaya çıkarmaktadır. Benlik, kişiliğin çekirdek kısmını oluşturmaktadır. Bireyin içsel doğasında mevcut olan bu yapı, bireyin kendisine ait düşüncelerini, değerlendirmelerini, kendisini dış dünyada nasıl ifade ettiği bilincini kapsamaktadır. Birey, bebeklik döneminde kendi varlığını çevresinden ayrı olarak algılamaya başladığında benlik kendini göstermektedir. Zaman içerisinde, bireyin edindiği sosyal roller çerçevesinde, benlik kavramı gelişip değişmektedir. Birey kendisini olduğundan daha başarılı, daha mutlu, daha cesur görebilir. Tam aksine, kendi muhtevasının farkında olmayıp kendisini olduğundan daha zayıf, daha başarısız, daha mutsuz da değerlendirebilir. Bireyin kendisine ait bu değerlendirmeleri, onun benlik bilincini oluşturmaktadır.

Bireyin hedeflediği, olmak istediği bir ‘ideal benlik’ vardır. Birey zihninde hoşlandığı bu benliğe, kendi ideal varoluşuna ulaşmak için çabalamaktadır. Hümanist yaklaşım savunucularından olan Carl Rogers, bireyin idealize ettiği bu benlik durumuna yaklaştıkça doyum ve mutluluk yaşayacağını savunmaktadır. Birey öz benliği ve ideal benliği arasındaki mesafeyi kat ettikçe yüksek bir benlik saygısına ulaşacaktır. Yüksek benlik saygısına ulaşan birey ise, özgüvenli, başarılı, çevresi ile uyumlu ilişkiler içerisinde bulunan, zorluklar karşısında metanetli olma özelliği gösteren güçlü kişilik yapısına sahip bireyler anlamına gelmektedir.

1.1. Kişilik Oluşumunda Rol Alan Faktörler

Kişilik, doğuştan gelen fitri özelliklerimiz ve çevresel birçok faktörün bir araya gelerek oluşturduğu karmaşık ve kendine özgü bir yapıdır. Kişilik bir tablo olarak tasvir edilirse, nihai olarak ortaya çıkan resimde birçok hikayenin barındığını görmek mümkündür. Bir araya gelen renklerin uyumu, fırça özellikleri, ressamın ruhsal durumu, ışığın resme düşüş açısı vb. tüm etkenler bir arada değerlendirildiğinde her biri diğerinden farklı ve eşsiz birçok tablo ortaya çıkmaktadır. Kişilik de tıpkı bu tablolar gibi eşsizdir ve içerisinde birçok hikayeler barındırır. Aile, içinde bulunulan kültür, sosyal çevre, çevresel faktörler, başa gelen çeşitli olaylar, bireyin kişiliğinin şekillenmesinde etkili olan güç dengeleridir.

1.2. Kalıtım

Kişiliğin meydana gelmesine katkısı en büyük olan iki unsur şüphesiz kalıtım ve çevredir. Hangisinin diğerinden daha önemli bir role sahip olduğu yıllarca süren tartışmalara konu olmuştur. Kişiliği sadece kalıtımın ya da çevrenin belirlediğini iddia etmenin bir sonuca ulaştırmadığı tespit edilmiştir. Araştırmalar, bireyin kişiliğinin kalıtım ve çevre faktörlerinin birleşiminden oluştuğunu gözler önüne sermektedir. Kalıtım, fizyolojik süreçleri içeren, bireyin kişilik gelişiminin sınırlarını belirleyen bir yapı ortaya koyarken; çevresel faktörler, kültür, değerler, normlar, sosyal ilişkileri kapsayan, bireyin kalıtım sınırları içerisinde ulaşabileceği maksimum gelişimi belirleyen yapıyı temsil etmektedir.

Kalıtımın insan kişiliğinin oluşumunda oynadığı rol yadsınamaz bir gerçektir. Zeka, cinsiyet, saç ve göz rengi, duygusal yatkınlık vb özellikler kalıtımla gelen özelliklerdir. 1925 yılında, biyolojik tipoloji alanında uzman bilim adamı E.Kretschmer, 'Beden yapısı ve karakter' adlı bir eser yazarak bireylerin beden görünüşlerine bakarak kişilik sınıflandırmasında bulunmuştur. '*Kretschmer*'e göre '*piknik tipler*', orta boylu, tıknaz, baş, göğüs ve karın gibi vücut boşlukları geniş beden yapısına sahip olan insanlardır. Bu tipler, neşe ile ruhsal çöküntü arasında değişik duygusal durumlara girip çıkan, '*sikloid*' adı verilen karakter yapısı gösterirler; o zamanlar '*psikoz manik depresyon*' denilen duygusal dalgalanma hastalığına yakalanma ihtimalleri yüksektir. '*Atletik tipler*' ise, bedensel bakımdan olduğu gibi kişilik yönünden de en sağlıklı grup olduklarından, olsa olsa korku, bunaltı, takıntı gibi nöroz grubundan hastalıklar geçirebilirler. '*Astenik tipler*', ince ve zayıf görünümlü insanlardır. İçlerine kapanık, sosyal ilişkileri kısıtlı, '*şizoid*' denilen karakter yapısındadırlar; başta şizofreni olmak üzere psikoz grubundan ruhsal hastalıklara yakalanmaları daha ihtimal dahilindedir.'

117

Kalıtımla gelen cinsiyet, bireyin toplumsal rolünde yapıp etmelerinde belirleyici bir rol oynar ve kişiliğinin şekillenmesinde son derece önem arz etmektedir. Bireyin sahip olduğu, saç rengi, göz ve yüz şekli, yürüyüş tarzı gibi kalıtım yoluyla geçen fiziksel unsurlar, toplumsal değerlendirme ve beğenilere açık özelliklerdir. Sosyal çevre ile

¹¹⁷ Göka, Beyazyüz, *Geçimsizler*, s. 28.

girilen ilişkiler sonucunda, bireyin fiziksel özelliklerine yapılan değerlendirmeler de bireyin kendi öz saygısını kazanması ya da kaybetmesinde belirleyici olup kişilik oluşumuna etki etmektedir.

1.3. Aile

Bebek hayata gözlerini açtığında onu ilk karşılayan ailesidir. Aile, bebeğin ilk sosyal çevresidir. Bir takım fıtrî özelliklerle hayata gelen bebek, kişiliğinin temellerini bu ilk sosyal çevresinde, ailesinde atacaktır. Ebeveynler, bebeğin beslenme, barınma, güven gibi temel ihtiyaçlarını karşılarlarken aynı zamanda onun psikolojik potansiyellerinin gelişmesine de katkı sağlarlar. Anne babanın, çocuğa gösterdikleri özen, güven, sevgi, huzur yetiştirme ortamında ne kadar yoğun olursa, çocuğun kişiliği de ona göre şekillenecek, sağlam temeller üzerine inşa edilecek ve ileride dengeli bir kişiliğe sahip olacaktır. Bunun aksinin meydana gelmesinde, çocuğun sevgiden mahrum, temel ihtiyaçlarının karşılanmadığı, kendini güvende hissetmediği bir aile ortamında yetişmesi sonucu, dengesiz, nevrotik kişiliğe sahip bireyler meydana gelecektir. Birey sadece fiziksel olarak büyüyecek fakat yeterli ilgi ve sevgiyi görmediğinden kişiliği hep yarım kalacaktır.

Aile, bebeğin temel ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu taşırken aynı zamanda birer rol model olma özelliği de göstermektedir. Ailesine bağımlı, çevresinden henüz haberdar olmayan çocuk için örnek alacağı kişiler yalnızca ebeveynleridir. Çocuk ‘rol alma’ yolu ile anne babasının kimliği ile özdeşleşir ve onların birer taklitçisi, kopyası haline gelir. Bu bağlamda anne baba arasındaki uyumlu ilişkiden en çok etkilenecek olan kişi de odur. Anne baba arasındaki uyumlu ilişki, bebeğin sağlıklı ve dengeli bir kişilik oluşturmada son derece önemlidir. “*Normal/sağlıklı ailede yetişen çocuklarla düzensiz/dengesiz aile ortamında büyüyen çocuklar arasında yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda, ikinci tip aileden gelen çocukların diğerlerine oranla daha fazla nevrotik ve istikrarsız bir şahsiyet geliştirdikleri görülmüştür.*”¹¹⁸

Anne babanın birbiriyle uyumlu ilişkilerinin yanı sıra çocuğa karşı sergiledikleri tutum da kişilik gelişimi için son derece önemlidir. Toplumca kabul edilen değerlere sahip, iyi

¹¹⁸ Gürses, *Dindarlık ve Kişilik*, s. 80.

ilişkilerin kurulduğu, çocuğa karşı demokratik tutum sergilendiği aile ortamında, dengeli, çevresiyle uyumlu, özgüvenli bireyler yetişecektir. Bunun aksi durumu; kararsız, aşırı baskıcı, otoriter tutumların sergilendiği aile ortamında yetişen çocuk problemlili bir birey olarak ortaya çıkacaktır. İçine kapanık, nevrotik, saldırgan, depresyon eğilimli, öz güvensiz, iç dünya ve dış dünya arasında uyum sağlayamayan, toplumda sorun ve sıkıntıya yol açan kişilikler oluşacaktır.

1.4. Kültür

Kültür, her toplumun kendine ait maddi ve manevi değerlerini ifade etmektedir. Gelenek, görenek, yeme-içme biçimi, giyiniş tarzı, inançları, edebiyatı kendine has biçimde var olmakta ve gelecek nesillere miras kalmaktadır. Kültür, bir grup insanın benimsediği, ortak bağlılık gösterdiği, bireysel ve toplumsal olarak anlam ifade ettiği değerler sistemidir.

Her kültürün farklı değer yargıları bulunmaktadır. Kuzey Avrupa ülkeleri ve ABD’de bireyci kültürler görülürken, Asya, Afrika, Orta ve Güney Amerika ülkeleri kolektif kültür özelliği taşımaktadır. Bireyselliğe, kendi eşsiz ve biricikliğine, şan ve şöhret kazanmaya önem veren bireyci kültürlerin aksine kolektif kültürler aile hayatına, beraber yaşamaya, bir topluluğa ait olmaya, rekabet etmek yerine iş birliğine dayalı çalışma esaslarına, grup başarısına önem vermektedirler.¹¹⁹

Kültür, bireyin kişilik oluşumunda yadsınamaz bir öneme sahiptir. Birey, bir kültürde doğar ve yetişir. Bu yetişme sürecinde bilinçli olarak ya da gizil öğrenme yoluyla, toplumun değerlerini, yaşayış biçimini, tutumlarını benimser ve içselleştirir. O toplumun, kültürün bir parçası haline gelir. Karşılaştığı olaylar karşısında içselleştirdiği değerler sistemi filtresini kullanarak tepki gösterir. Kültür çerçevesinde, bebeklik ve çocukluk döneminde aldığı mesajları pekiştiren ve kendine göre yorumlayan birey kendi temel inanç sistemini oluşturur ve davranışlarını biçimlendirir. Bu değerlere uymadığında toplum tarafından dışlanıp yalnız kalacağını ve sonunda kendisiyle çatışma yaşayacağını farkında olur.

¹¹⁹ Göka, Beyazyüz, *Geçimsizler*.

Kültür, bireye kalıtım gibi fitri olarak verilen bir değer değildir. Birey yaşadığı ortam atmosferinde kültüre maruz kalır ve onu özümser. Karşılaştığı olay ve durumlar karşısında kültürün ona sunduğu davranış formlarını kullanmaktan çekinmez. Nihayetinde birey, başkalarının haklarını koruyarak, kendi arzu ve ihtiyaçlarını yaşadığı toplumun ve kültürün değerleriyle harmanlayarak, kendine has kişiliğinin parçalarını tamamlar. Böylece birey ve kişiliği kültürel bir bağlamda meydana gelir.

1.5. Sosyalleşme Faktörü

“Uygarlık tarihinde toplu halde sürdürülmemiş hiçbir yaşam biçimi yoktur. İnsanlar nerede boy göstermişse, hep toplu halde olmuştur bunun nedenini de açıklamak zor değildir. Hayvanlar dünyasında egemen bir yasa, temel bir kural vardır; buna göre, doğada güçlü sayılmayacak türler bir araya gelerek yeni güçler edinir ve kendilerine özgü yeni bir biçimde dışa karşı etkinliklerini sürdürmeye çalışır. İnsanların da bir araya gelmesi böyle bir amaca ulaşmak içindir.”¹²⁰

Aristoteles’in ifade ettiği gibi: ‘İnsan sosyal bir varlıktır.’ Ferdin tek başına hayatını idame ettirmeye çalışması Hay Bin Yakzan, Robinson Crusoe gibi sadece hikayelerde mümkün olan ütöpik bir durumdur. Bireyin yaşamını idame ettirebilmesi için diğer insanların varlığına ihtiyacı vardır. İnsanlarla iletişim kurmak, onlarla işbirliği yapmak yaşamın karşı konulamaz gerekliliğidir. Birey, içinde bulunduğu sosyal ortam çevresinde gelişir, değişir. Dünyaya bir takım kalıtsal özelliklerle gelen insan, içinde bulunduğu sosyal çevrenin değerleri, inançları, algıları ekonomik ve politik sosyal yapısı çerçevesinde yoğrulur, bir kimlik kazanır. Sosyal çevresinde hakim olan değer yargıları, giyinme ve konuşma biçimleri, alışkanlıkları birer birer bireyde vücut bularak onun kişiliğinin parçaları haline gelir. Tüm bu değerleri içselleştiren birey artık davranışlarını içinde bulunduğu çevrenin değer yargılarına göre düzenlemektedir. Hem çevresinden etkilenmekte hem de çevresini etkilemektedir. Mutual bir ilişki düzenidir.

Büyüyüp olgunlaşma aynı zamanda toplumsallaşma sürecinin tek başına meydana gelmesi mümkün değildir. Her insan yaşamının çeşitli noktalarında farklı kişilerle görüşmek, onlarla etkileşim halinde bulunmak zorundadır. Bu karşılıklı etkileşim

¹²⁰ Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, 5. b., İstanbul: Say, 1998, s. 25.

sürecinde kimse diğerrinin aynısı değildir ve bireyin kim olduğuna ilişkin öz yargıları diğerrinin ona karşı tavrı ve söylemleri sayesinde şekillenir. Diğerrlerinin olumlu ya da olumsuz tepkilerinden hareketle birey kendi benliğinin farkına varır.

İçinde bulunduğu ortamda olumlu tepkiler alan kişi yüksek öz saygıya sahip olur. Çevresi ile iyi ilişkiler içerisinde bulunarak uyumlu bir birey olur. Kendine güveni yüksek, mutlu bir birey olarak çevresinde rahat bir görünüm elde eder. Kendisine olduğu gibi başkalarına da saygılıdır. Sosyal ilişkilerinde başarılı olamayan, çevresinden olumsuz tepkiler alan birey ideal benliğine, olmak istediğı kişiye ulaşamaz. Düşük özsaygıya sahip olarak sosyal ilişkiler kurmaktan kaçınır. Sağlıklı bir kimliğe sahip olamadıkları gibi başkalarının kendileri hakkındaki düşünceleri nedeniyle sabit, tutarlı bir duruş gösteremezler. Karşılarına çıkan fırsatları görmezden gelirler, takdir edilmek sevilmek isterler fakat bunu başaramayacaklarından emindirler. Bu özelliklere sahip bireyler toplumda genelde problemlı, nevrotik kişiler olarak göze çarparlar.

1.6. Durumsal Faktörler

Kişilik bir anda ortaya çıkan sabit bir yapı değildir. Bireyin doğumu ile başlayan, süreç içinde gelişen ve şekillenen dinamik bir yapıyı ifade etmektedir. Kalıtsal, çevresel, kültürel birçok faktörün bireyi etkisi altına alma mücadelesinde, kendine ait bir yol bulma serüvenidir. Kendisine özgü bir kişilik oluşturma sürecinde birey, aynı zamanda hayatı yaşamaktadır ve mevcut durumsal koşullardan etkilenmektedir. Bireyin içinde bulunduğu durum, ortamın özellikleri olaylara karşı nasıl davranışta bulunacağını, ne tür bir tepki vermesi gerektiğini belirlemektedir. Yaşanan travmatik olaylar, afetler, hesaplanamayan sürprizler kişiliğı derinden sarsıcı güçlere sahiptir.

2. DİN VE KİŞİLİK

İlk insandan günümüze kadar uzanan zaman diliminde, yeryüzünde çeşitli toplumlar farklı yaşam biçimleri ile var olmuş, birbirinden farklı inanç ve ideolojiler benimsemiş ve onları gelecek nesillere aktararak ebediyet kazanmalarını sağlamışlardır. İnanç ve ideolojileri, sahip oldukları zihniyetler, kendilerinden sonra gelen nesiller tarafından ya özümsemiş ya reddedilmiş ya da çeşitli değişimlere uğrayarak farklı formlarda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Lakin değişmeyen ve yüzyıllardır insanoğlunun fitri olarak en derinlerinde barındırdığı ‘din’ kavramı her bireyde ve toplumda kendisini çeşitli biçim

ve şiddetlerde göstermiştir. Durkheim'ın da belirttiği gibi; “*din, bütün insan toplumlarında karşılaştığımız evrensel sosyal bir fenomendir.*”¹²¹

Din kelimesi, Arapça ‘de-ye-ne’ veya ‘dane’ kökünden gelip ¹²² ‘örf, adet, borç, itaat, tutulan ve gidilen yol, ceza ve mükâfat, millet’ gibi manaları olduğu belirtilmektedir.’ ¹²³ Kur’an-ı Kerim’de din terimi ile ‘bir otoriteye boyun eğme, o otoritenin emir ve yasaklarına uyma; bu emir ve yasaklara uygun hareket edildiğinde mükafat, aksi takdirde ceza görüleceğine inanma şeklinde bir hayat nizamı da kastedilmektedir.’ ¹²⁴ Batı dillerinde ‘religion’ kelimesinin karşılığı olan din kavramı, Latince ‘religio’, ‘religare’ kökünden gelmekte; ‘toplanmak ve bağlanmak’, ‘saygıyla kendisini toplamak’ ¹²⁵ anlamlarına dayanmaktadır.

‘Din’ kavramı psikologlar, sosyologlar, teologlar, araştırmacılar tarafından incelenmiş ve çok çeşitli tanımlara ulaşılmıştır. Joachim Wach’a göre ‘din kutsalın tecrübesidir.’ ¹²⁶ Yinger ‘e göre ‘din, bireyi insan ilişkilerinden koparan, ölüme, hayal kırıklığına teslim olmayı, düşmanlığa müsaade etmeyi, gözyaşını reddeden, yaşamın nihai problemleri ile mücadele eden bir insan güruhunun inanç ve ibadet sistemi olarak tanımlanabilir.’ ¹²⁷ Freud’a göre din, ‘obsesif kompulsif evrensel bir nevroz’, bir yanılsama ve tehliktir. Freud’un aksine Jung’a göre din ‘güçler olarak anlaşılan, ruhlar, şeytanlar, tanrılar, yasalar, idealar, idealler veyahut da her ne ad verilirse verilsin insanın dünyasında ciddiye alacağı kadar önemseydiği güçlü, tehlikeli, yardımcı ya da kendini feda edercesine seveceği ve tapacağı kadar anlamlı ve güzel bulduğu şeylerin muayyen dinamik etmenlerin dikkatli bir gözlemi ve hesaba katılmasıdır.’ ¹²⁸

¹²¹ Veysel Uysal, *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, Eksen Basım Yayın İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996, C. Kısmet Ciltevi, s. 10.

¹²² Turan, *Kişilik ve Dindarlık*, s. 97.

¹²³ Uysal, *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, C. Kısmet Ciltevi, s. 16.

¹²⁴ Uysal, a.g.e., s. 17.

¹²⁵ Uysal, a.g.e., s. 18.

¹²⁶ Turan, *Kişilik ve Dindarlık*, s. 100.

¹²⁷ Turan, a.g.e., s. 101.

¹²⁸ Turan, a.g.e., s. 104.

İslam âlimlerinden biri olan Gazali'ye göre: “*Din, akıl sahibi insanları, kendi arzu ve iradeleriyle bizzat hayrolan şeylere götüren, Peygamberin tebliğine dayanan, kemal gayesine ermek için en doğru ve nurlu yolu gösteren ilahi bir kanundur.*”¹²⁹

Bu tanımlardan yola çıkarak ulaşılan sonuç; dinin tek ve mutlak bir tanımını yapmanın oldukça güç olduğudur. Bunun nedeni; dinin doğası gereği soyut, geniş ve çok yönlü bir yapıya sahip olması ve dini tanımlamaya ve anlamaya çalışan araştırmacıların kendi inanç, kriter ve bakış açıları ile olaya yaklaşımlarıdır. İçinde bulunulan dönemin mevcut siyasi, sosyal, ekonomik yapısı da farklı din tanımlarının hayat bulmasına neden olmaktadır. Bu durumun neticesinde çeşitli din tanımları ortaya çıkarak herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanımdan bahsetmek mümkün olmamaktadır. Sosyologlar dinin toplum hayatına etkisi, kişiler arası ilişkileri düzenlemesi gibi faktörleri göz önüne alarak dinin toplumsal yönünü vurgularken; psikologlar, dinin bireyin tutum, davranış ve düşünceleri üzerindeki etkilerine dikkat çekmiş ve dinin bireysel yönüne odaklanmışlardır.

Tanımlar ne kadar farklı ve çeşitli olursa olsun Yüce bir varlığın mevcudiyetini ve otoritesini temel alan dinin, insan kişiliği üzerine yaptığı etki yadsınamaz derecede büyük ve kaçınılmazdır. Din, insanoğlunun iradesi dışında varlığını sürdürmekte ve bu varoluş bireyin hayatının tüm yönlerine nüfuz etmekte ve onu sarmaktadır. Bireyin kişiliği, yaşam tarzı, davranışı, düşünce ve algıları dinin ona sunduğu çerçeve içinde biçimlenmektedir. Şüphesiz bu oluşum tek taraflı bir yapı göstermemektedir. Din bireyin hayatının her aşamasında etkisini gösterirken, birey kişiliğinde dinin alacağı yeri belirlemekte, dini içselleştirmenin yoğunluğuna ve şiddetine karar vermektedir. “*Dini kişilik, imanın kişiliğe mal edilmesi ve kişiliği, kendi rengine boyayarak bütün davranışlara yansımaları ile tezahür eder.*”¹³⁰ Kendini inançsız olarak tanımlayan kişiler bile, dinin varlığının farkındadır. Çünkü birey doğuştan bir din duygusuna, inanma ihtiyacına sahiptir. Ne bilim ne fikir ne de ideolojiler, bireyin inanma, bağlanma ihtiyacını karşılamada, hayatın anlamı arayışında tatmin edici bir cevap sunma noktasında yeterli olamamışlardır. Aynı zamanda kendi aciziyet ve zayıflığının da farkında olan birey, kendisini aşan yüce kuvvetin varlığı, yaşadığı durumlar karşısında dayanıp güvenebileceği sarsılmaz bir

¹²⁹ Turan, a.g.e, s. 107.

¹³⁰ Turan, *Kişilik ve Dindarlık*, s. 121.

gücün gerçekliğine sarılmak istemektedir. Bu noktada din eşsiz bir terapist, sarsılmaz bir limandır.

Din insana kendisini adayabileceği hedefler sunarak onu nihilist bir yaklaşım olan anlamsızlık ve hiçlikten korumaktadır. İnsan doğası gereği bir anlam arayışındadır ve hayatında tatmin edici bir anlam bulunmayan insan kendi içerisinde çatışma yaşar. Bu durum bireyin potansiyellerini kaybetmesine ve ruhen zayıflamasına neden olur. Onu hayata bağlayan bir hedefi olmayan birey ruh sağlığını kaybeder ve nevrotik semptomlar gösterir. Jung'un ifade ettiği gibi: *“Dinin nevroza yol açması şöyle dursun dini yaşantı ne kadar az ise, nevrozun yükselme ihtimali o kadar fazladır.”*¹³¹ Din, insanlara ulaşmaları gereken ideal hedefler sunmakta, başlarına gelen olaylarda verilmesi gereken tepkilerin sınırlarını çizmekte, sonsuz mutluluğa giden yolda kılavuz vazifesi görmekte ve bu yolda insanın yalnız olmadığını ona hatırlatmaktadır.

Din bir yandan bireye ulaşması gereken ideal benliğin tasvirini yaparken diğer yandan onun diğerleriyle olan ilişkilerini düzenler, sınırlar koyar ve uyması gereken bir takım ahlaki normlar belirler. Dinin koyduğu kurallar dâhilinde yaşamaya çalışan, olgunluk seviyesinde imana sahip bireylerin daha özel kişiliklere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Din insanlara, ağırbaşlılık, tevazu, güzel ahlak, dürüstlük, cömertlik, saygı gibi değerleri benimsetirken çatışma, yalan, düşmanlık, haset gibi hem bireyin bizzat kendisini hem de çevresindekileri huzursuzluğa ve anlaşmazlığa sürükleyecek hal ve davranışlardan uzak tutmaya çalışır. Bireyin kişilik kapasitesini destekleyerek onun en olgun seviyede imana, en ılımlı tutum ve tavırlara ulaşmasını sağlar. İyi insan, iyi kul olarak tasvir edilen erdemli bir kişiliğe ulaşmasına destek olur. *“Din, kendini aşmayı mümkün kılan anlam içeriği ile umuda cevap veren eşsiz bir değer kaynağıdır.”*¹³²

Yaşama anlam verme noktasında hiçbir kurum ve ideolojinin yeterli yanıt vermemesi, sonsuz güç ve yücelik sıfatlarını içinde barındıran kutsal varlığın dinde kendini göstermesi, bireyin dinde hayat bulmasını gerekli kılmaktadır. Din bir yandan ferdin kutsalla olan ilişkisini düzenlerken aynı zamanda yaşadığı toplumda uyumlu ve sağlıklı

¹³¹ Gürses, *Dindarlık ve Kişilik*, s. 69.

¹³² Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din -Logoterapik Bir Araştırma-*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2002, s. 96.

ilişkiler geliştirmesi için gerekli ahlaki normlar çerçevesi sunmaktadır. Kendine bu altın tepside sunulan karakter ve ahlaki özelliklere ulaşmak birey için kolay olmayıp birtakım özveri ve çabalar gerektirse de bunu başaranların olgun iman ve ahlaki özelliklere sahip özel kişilikler geliştirdikleri açıktır. Din insanoğluna cömert olmayı, kendi ihtiyacı olsa bile karşısındakine yardım etmeyi, her zaman iyilik peşinde koşmayı, dürüst olmayı ve bunun gibi birçok ahlaki özelliklere sahip olması gerektiğini aşılamaktadır. Dinin çizdiği bu ahlaki değerler çerçevesinde kendini geliştiren insan ilk olarak içsel çatışmalarından kurtulmakta daha sonra da topluma faydalı, insan ilişkileri sağlam bireyler olarak ortaya çıkmaktadır. Çevresi tarafından sevilen ve değer gören fert istikrarlı ve bütünleşmiş kişilik özellikleri göstermektedir. Kişiliğinde kibre, gurura, hor görmeye yer vermeyen birey, dinin sayesinde hem kutsalla hem toplumla yakınlaşmış olmaktadır.

Hayatın sadece bu dünyadan ibaret olmayıp insanın tüm yapıp etmelerinin karşılığını alacağı öte bir âlemin varlığı, sonsuz ödöl ve cezaya ulaşmanın bireyin iradi davranışları sonucu belirlenmesi din çerçevesi içinde verilmektedir. Bu realite ışığında din, hayata hedef ve anlam katmakta, bireyin içsel huzurunu sağlamasına yardımcı olmakta ve toplumsal ilişkileri düzenleyici bir rol üstlenmektedir. Gündelik hayatın düzeni içinde ferdin oynaması gereken rol din tarafından yapılandırılmıştır. Bu bağlamda dini doktrinlere bağlı olmanın kişiliği uyumlu ve olumlu yönde geliştirdiği gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalarda dindar insanların dindar olmayanlara kıyasla neredeyse yüzde seksen oranında ruhen daha sağlıklı, uyumlu, mutlu, duygusal açıdan pozitif ve yüksek moralli olduğu ortaya çıkmıştır.¹³³

Tüm bu bilgiler ışığında ulaşılan sonuç: Kişilik hem kalıtımın hem de çevresel faktörlerin etkisi altında gelişir. İçinde bulunduğu toplumun dil, din, inanç, örf, adet, gelenek, görenek gibi manevi değerlerini içselleştiren birey, bu değerleri kendi akıl süzgecinden geçirerek yeni bir kişilik formuna sahip olur. Bu noktada din, diğeri faktörlerin aksine baskın bir etki gücüne sahiptir.

¹³³ Gürses, *Dindarlık ve Kişilik*, s. 110.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK MODELİ (THE BIG FIVE FACTOR)

1. BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK MODELİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TANIMI

Kişiliğin çok yönlü ve geniş kapsamlı yapısı ortaya çeşitli kişilik tanımlarının çıkmasına yol açmıştır. Kişilik alanında çalışma yapan kuramcılar, kişiliği kapsamlı bir şekilde değerlendirme ihtiyacı hissetmiş, kişilik özelliklerini belirli ölçütler dâhilinde sınıflandıracak bir model geliştirme uğraşında bulunmuşlardır. Araştırmacılar, insan kişiliğinin gizemli yapısının dilin içerisinde keşfetmenin gerekliliğine inanmışlardır. Bireylerin hem kendilerini hem de çevrelerinde yaşayan insanları tanımlarken kullandıkları sözcüklerin aslında, kişiliğin temel boyutlarını temsil ettiklerini iddia etmişlerdir. Bu amaçla, bireyleri tanımada kullanılan tüm sözcükler dikkatlice seçilip bir sistem içersine yerleştirilirse kişiliği oluşturan temel yapı ortaya çıkabilecektir.¹³⁴

Dil hipotezine dayanan Beş faktör modeli, insanlarda görülen bireysel farklılıkların dünyadaki tüm dillerde aynı kodlarla temsil edilebileceği temel varsayımına dayanmaktadır. Bu kodlar sözcükler yoluyla dilimize yerleşecek ve dilimize yerleşen bu sözcükler sayesinde de bireyin nasıl bir kişilik yapısına sahip olduğunu ihtiva eden bir sınıflama sistemi oluşacaktır. Beş faktör modeli bu açıdan bakıldığında kişilik yapılarını geniş bir yelpazede ele alarak entegrasyon sağlamaktadır.¹³⁵ Başta Galton, Allport, Cartell tarafından geliştirilen Beş Faktör Kişilik Modeli kişiliği beş özellikte toplayarak insan kişiliğini beş faktöre göre açıklamaya çalışmıştır.

¹³⁴ Richard Wiseman, *59 Saniye: Azıcık Düşünün, Çok Şeyi Değiştirin*, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2012, s. 287.

¹³⁵ Mehmet Barış Horzum, Tuncay Ayas, Mehmet Ali Padir, “Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması”, *Sakarya University Journal of Education*, 2017, s. 399, doi:10.19126/suje.298430.

“Özellik yaklaşımına” dayanan bu model, kişiliğin ölçülmesinde bireylerin kendilerini ve çevresinde bulunan diğer insanları tanımlamada kullandıkları sıfatları incelemektedir.

136

Kişilik ölçümü ve değerlendirmesi noktasında Beş Faktör Kişilik Modeli, son 20 yılda en çok kabul gören model olma özelliğini elde etmiş; yüzlerce araştırmayla desteklenmiştir. Standardizasyon, geçerlik ve güvenilirlik açısından, kültürlerarası birçok çalışmada değerlendirilmiş ve önemi ortaya konulmuştur. Model, bireylerin nasıl bir kişilik yapısına sahip olduğunu tanımlamak için gündelik dilde kullanılan sıfatları temel alarak yapılan faktör analizi sonucu geliştirilmiştir.¹³⁷ Sözlükteki; ‘*kişilik belirten sıfatlara dayalı olarak geliştirilen bu modele ilişkin çalışmalar yaklaşık 70 yıllık bir geçmişe sahiptir ve son yıllarda farklı dil grupları üzerine yapılan çalışmalarla da desteklenmiştir.*’¹³⁸

*‘Beş Faktör Kişilik Modeli, son yıllarda üzerinde pek çok çalışmanın yapıldığı, farklı ülkelerde ve farklı dil grupları üzerinde yayınlanan çalışmalarla desteklenen bir modeldir. Paunonen ve arkadaşları (1992) dört ülkede (Kanada, Finlandiya, Polonya ve Almanya) yürüttükleri çalışmada, Beş Faktör Modelini destekleyen bulgular elde etmişlerdir ve bu modelin yalnızca İngiliz diliyle sınırlı olmadığına dikkat çekmişlerdir.’*¹³⁹

Somer ve Goldberg, 1999 yılında, Türk dilinde kişilik özelliklerini tanımlayan sözcükler hakkında çalışmalar yürütmüş ve elde ettikleri veriler ışığında Beş Faktör Modelinin Türkçe’de de geçerli ve güvenilir olduğunu kanıtlamışlardır.¹⁴⁰

Beş Faktör Modeli, tek bir psikolog, araştırmacı ya da kuramcıya ait bir teoriye dayanmadığından, yalnızca fertlerin birbirleriyle iletişim kurmalarına yardımcı olan

¹³⁶ Tayfun Doğan, “Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Öznel İyi Oluş The Five Factor Personality Traits and Subjective Well-being”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C. 14, S. 1 (2012), s. 57.

¹³⁷ Elvan Okutan, *Kişilik Özelliklerinin Tükenmişliğe Etkisi: Bir Örnek Olay İncelemesi*, (Doktora Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2010, s. 64.

¹³⁸ Oya Somer, Mediha Korkmaz, Arkun Tatar, “Beş Faktör Kişilik Envanteri’nin Geliştirilmesi-I: Ölçek ve Alt Ölçeklerin Oluşturulması”, *Türk Psikoloji Dergisi*, C. 17, S. 49 (2002), s. 22.

¹³⁹ Okutan, *Kişilik Özelliklerinin Tükenmişliğe Etkisi: Bir Örnek Olay İncelemesi*, s. 65.

¹⁴⁰ Somer, Korkmaz, Tatar, “Beş Faktör Kişilik Envanteri’nin Geliştirilmesi-I: Ölçek ve Alt Ölçeklerin Oluşturulması”, s. 23.

doğal sistem, ‘dil’i temel ölçüt aldığından farklı topluluk ve kültürlerde kabul görmüş ve geniş ölçüde kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴¹

Beş Faktör Modeli, klinik pratikler de dahil olmak üzere birçok uygulamalı alan ile önemli ilişkileri olan teorik bir ilerlemedir. Temel beş kişilik faktörünün her birini değerlendirerek yaptığı çalışmada klinik tedavi uzmanı, danışanın kişiliği hakkında kapsamlı bir portre elde etmektedir ve bu kuram sayesinde kişilik ve uygulanacak tedavi yönteminin değişkenleri arasındaki ilişkiyi sistematik bir şekilde inceleme imkanına sahip olmaktadır. Son zamanlarda yayınlanan makaleler ve düzenlenen sempozyumlar, Beş Faktör Modeli’nin; danışmanlık, anormallik psikolojisi ve klinik psikoloji alanlarında sağladığı faydaları incelemektedir.¹⁴²

*‘Beş faktör kişilik modelinin araştırmacılar tarafından benimsenmesinin ve kişilikle ilgili araştırmalarda yaygın bir şekilde kullanılmasının nedenleri olarak; (i) modelin boylamsal ve ampirik çalışmalara dayalı olması, (ii) ölçülen özelliklerin zamana karşı sürekliliğini koruması, (iii) bazı biyolojik temellerinin olması, (iv) farklı kültür ve gruplarda geçerliliğinin ortaya konması ve (v) psikometrik açıdan kullanımının ve değerlendirilmesinin kolay olması söylenebilir (McCrae ve Costa, 1992)’’.*¹⁴³

Beş Faktör Modeli, ölçülemez soyut kavramların ölçülebilir hale gelmesi olarak tanımlanmamalıdır. Aksine bu model bir araç olmaktan çok gelişen bilimsel bir kurultudur. Bu model, satırları ve sütunları, değişkenleri ve faktörleri kapsayan tanımlayıcı bir faktör matrisidir. Bu modeldeki değişkenler, belirli kişisel özelliklerdir. Otuz farklı tikel kişilik özelliğini, beş genel boyut altında organize etmektedir.¹⁴⁴

Beş faktör kişilik modeli, dışadönüklük, nevrotiklik, yumuşak başlılık, deneyime açıklık ve sorumluluk alt boyutlarından oluşmaktadır.

¹⁴¹ Turan, *Kişilik ve Dindarlık*, s. 66.

¹⁴² Paul T. Costa Jr, Robert R. McCrae, “Normal Personality Assessment in Clinical Practice: The NEO Personality Inventory.”, *Psychological Assessment*, C. 4, S. 1 (1992), s. 5, doi:10.1037/1040-3590.4.1.5.

¹⁴³ Doğan, “Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Öznel İyi Oluş The Five Factor Personality Traits and Subjective Well-being”, s. 57.

¹⁴⁴ Costa Jr, McCrae, “Four Ways Five Factors Are Basic”, s. 653.

2. BEŞ TEMEL FAKTÖRÜN ÖZELLİKLERİ

2.1. Dışadönüklük (Extraversion)- İçedönüklük (Introversion)

Dışadönüklük, bireyin enerjisini kendisinden ziyade daha çok dış dünyaya yönlendirmesi olarak ifade edilmektedir.¹⁴⁵ Bireylerin oldukça sosyal, aktif, girgin oldukları, insanlarla vakit geçirmekten bir hayli zevk aldıkları, enerji dolu, sempatik ve sevecen bir yapıya sahip olma gibi kişilik özelliklerini içeren bir boyuttur.

Eysenck'e göre, dışadönük bireyler oldukça sosyaldir. Çeşitli gruplara ve eğlence partilerine katılmaktan hoşlanırlar. Geniş bir arkadaş kitlesine sahiptirler. Kendi başlarına kalmak yerine diğerleriyle vakit geçirmeyi tercih ederler. Okumayı ve yalnız ders çalışmayı sevmezler. Şen şakrak ve enerji doludurlar. Heyecan ve coşku vazgeçilmezleridir. Tehlikeli durumlara atılmaktan kaçınmazlar. Ani kararlar alarak hemen harekete geçebilirler. Espri yapmaktan gülmekten, konuşmaktan keyif alırlar. Stabil bir yaşam sürmektense değişimin peşindedirler. Hayata dair optimistic bakış açılarına sahiptirler. Diğerleri ile olan ilişkilerinde uyumlu, geçimli, sevecen bir tutumları vardır. Tanımadıkları kimselerle kolayca arkadaşlık kurabilirler. Yaşanan olaylar karşısında sıkıntıya girmeyi sevmezler, kaygısız ve kayıtsızdırlar. Gülmekten, kahkaha atmaktan, karşındakini güldürmekten hoşlanırlar. Duygularını aşırı şekilde ifade edebilirler. Örneğin aniden öfkelenip kendini sınırlamak konusunda başarılı olamayabilirler. Ödül, onlar için yüksek birer motive edicidir.¹⁴⁶

İçedönük kişiliğe sahip olan bireyler ise, dışadönük kimselerin tam aksine, kendilerini dinlemeyi, bağımsızlığı tercih ederler. İçekapanık, çekingen ve sessizdirler. Daha ağır ve sakin bir haletiruhiye içerisindedirler. Sessizlikten, yalnız başlarına kalmaktan, kitaplardan hoşlanırlar. Herkesle samimi olmak yerine mesafeli olmayı uygun gören, yakın ve özel arkadaşları/ailesi dışındaki insanlarla olan ilişkilerinde ihtiyatlı hareket eden kimselerdir. Dışarıdaki canlı ve hareketli yaşamın akıntısına kapılmak yerine daha

¹⁴⁵ İlhan Çiçek, Ayşe Esra Aslan, "Kişilik Ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri: Kuramsal Bir Çerçeve", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 10, S. 1 (2020), s. 141.

¹⁴⁶ Kasım Tatlıoğlu, "Beş Faktör Kişilik Kuramı Bağlamında Kişilik Kavramına Genel Bir Bakış** An Outlook on The Concept of Personality in The Context of 'Five Factor Personality Theory'", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 6 (2013), s. 138.

çok iç gerçekliğe odaklanırlar. İç gözlem yaparak kendilerini incelerler. Günlük yazmaktan hoşlanırlar. Ani karar almak onlara göre değildir. Yapacakları iş ve eylemleri önceden planlamak, konuşmadan önce düşünmek, ani tepki verip coşkulu duygulanımlara kapılmak yerine sakin kalmayı, duygularını denetlemeyi ilke edinirler. Bu nedenle nadir olarak öfkelerine yenik düşer ve saldırgan davranırlar. Düzenli bir yaşam vazgeçilmezleridir.¹⁴⁷

2.2. Gelişime Açıklık (Intelligence/Openness to Experience) - Gelişmemişlik (Unintelligence)

Açıklık; bireyin kendini ifade edebilme kabiliyetidir. Düşüncelerini izah edebilme, görüşlerini açıkça ve doğru bir şekilde aktarabilme, duygu, düşünce ve eylem önerilerini karşısındaki kişiye doğru ve açık bir biçimde belirtebilme yeteneğidir. İnsanların birbirleriyle işbirliği yapmalarına olanak sağlamaktadır.¹⁴⁸

Beş Faktörlü Kişilik Model'i üzerinde, araştırmacıların en az görüş birliğine sahip oldukları faktördür. Bazı araştırmacılar bu faktörü zeka olarak ele alırken, diğer bazıları kültür, bazısı da deneyime açıklık olarak nitelendirmiştir.¹⁴⁹

Deneyime açık olan kimseler, farklılığa, yaratıcılığa, üretkenliğe yatkındırlar. Hayal gücüne, aktif imgeleme önem verirler. Sanattan, güzellikten hoşlanırlar. İç duygulara karşı hassastırlar. Yeni fikir, yaklaşım ve deneyimleri keşfetmeye ve denemeye karşı koymayan inovatif, yenilikçi kişiliklerdir. Özgün, değişimlere ve yenilenmeye açık, zengin bir hayat tarzına sahip bireylerdir. Düşünceleri sabit ve değişmez değil durumlara ve şartlara uygun esnek bir yapı göstermektedir. Yeni düşüncelere açık olduklarından her türlü fikir ve değeri hoşgörü çerçevesi içerisinde dinlerler. Otoriteyi sorgulamaktan çekinmezler.

¹⁴⁷ Tatlıoğlu, “Beş Faktör Kişilik Kuramı Bağlamında Kişilik Kavramına Genel Bir Bakış** An Outlook on The Concept of Personality in The Context of ‘Five Factor Personality Theory’”, s. 138.

¹⁴⁸ Tatlıoğlu, a.g.e., s. 139.

¹⁴⁹ Somer, Korkmaz, Tatar, “Beş Faktör Kişilik Envanteri’nin Geliştirilmesi-I: Ölçek ve Alt Ölçeklerin Oluşturulması”, s. 24.

Gelişime açıklık boyutu kategorisine giren kimseler, bireysel ve entelektüel açıdan her daim kendini geliştiren, gelişime ve değişime merak duyan, kendine özgü hal ve tavırlara sahip, yaratıcı, üretken kimselerdir. Estetik ve sanat onlar için huzur kaynağıdır.

Costa ve McCrae, bu boyutu, gelişime açıklık, yeni düşüncelere açıklık, esneklik, değer, yeni yaşantılara hazır olmak nitelikleri ile tanımlamaktadır. Deneyime açıklığın ikili karşılığı olan gelişmemişlik boyutunda ise daha stabil, durağan bir hayatı benimseme, yeni şey ve durumlara karşı kapalı ve isteksiz olma, rutin işler dışına çıkma konusunda tedirgin olma, sanat, estetik ve güzellik konusunda heyecanlanmama, insanlarla ilişkilerde daha çekingen bir tarzı benimseme gibi özellikler yer almaktadır. Daha dar bakış açılarına sahiptirler ve bundan vazgeçmeme konusunda muhafazakâr bir tutum sergilerler.¹⁵⁰

2.3. Yumuşak Başlılık (Agreeableness) – Hırçınlık (Hostility)

Yumuşak başlılık, daha çok insanlar arası iletişimde karşımıza çıkan bir boyuttur. Bireyin kişiler arası işbirliğine ne derece katıldığı ve bu işbirliğinde oynadığı rol, takındığı tavrı ifade eder. Bu boyut, bireyin herhangi bir iletişimde takındığı arkadaşça tavrını, uyumluluğunu, işbirliği yapmaktan hoşlanmasını, sevecen ve kibar oluşunu kapsamaktadır. Yumuşak başlı bir birey, hoşgörü sahibidir. Girdiği ortamda çevresindekilere ve olaylara merhamet ve şefkatle yaklaşır. Etrafına güven verir. Kendi varlığını ikinci plana atar ve karşısındakini önemser. Bu yönüyle oldukça fedakârdır. Tavırları sempatik ve sevecendir. Başkalarına yardım etme konusunda içsel bir dürtüye sahiptir. Başkalarının da yardımsever olduklarına inanırlar. Kibir ve riyadansa alçakgönüllü olmayı tercih eder. Yapılan haksızlıklar karşısında affedicidir. Kin tutmayı sevmez. Bu özelliği taşıyan kimseler, yumuşak kalplidirler.

Yumuşak başlılığın ikili karşıtı ise hırçınlıktır. Bencil, uzlaşmaz kişiliklerdir. Diğerlerine şüphe ile yaklaşırlar. İşbirliği yapmak yerine rekabet etmeyi, yarışmayı tercih ederler. Tüm bu özellikler dikkate alındığında yumuşak başlılık boyutundan yüksek puan alan kişilerin toplum tarafından daha çok sevilip kabul edildiği, etrafı tarafından takdir edilen sağlıklı kişilik özellikleri gösterdikleri açıktır.

¹⁵⁰ Çiçek, Aslan, “Kişilik Ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri: Kuramsal Bir Çerçeve”, s. 141.

2.4. Öz Denetim (Conscientiousness) – Yönsüzlük (Undirectedness)

Kişiliğin bu boyutunu, bir hedef doğrultusunda yapılan davranışlardaki planlılık, motivasyon, organizasyon, gösterilen sabır ve başarı gibi kavramları içermektedir. Öz denetim seviyesi yüksek olan kişiler hedefli, iradeli ve kararlı bir yapıya sahiptirler. Bilinçli olma, başarı hedefleme, sistematik çalışma, etkin, koordineli planlama, yüksek sorumluluk duygusu, mükemmeliyetçilik ve çalışkanlık bu boyut dahilinde ele alınmaktadır. Bu faktör kimi araştırmacı tarafından başarı isteği olarak değerlendirilirken, kimileri ise bu boyutu, kendini organize edebilen, davranışlarını dikkatli biçimde düzenleyen, öz-disiplin becerisi yüksek kişiler olarak ifade etmektedir. Bu kişilerin ahlaki değerlere bağlanmalarının daha olası olduğu, hazzı erteleyebildikleri, hoşlarına gitmeyen görevlerde sabır gösterebilme başarıları, detaylara dikkat ettikleri görülmektedir. Bu boyutta bireyin ne derece kontrol ve disiplin sahibi olduğu analiz edilir. Öz denetimi fazla olan bireyler hayatlarında daha sorumlu, dikkatli, disiplinlidirler. Aynı zamanda, başarı elde etme isteği kuvvetli, bir işi yapma noktasında azimli bir kişiliği temsil etmektedirler. Bu kişilik özelliklerine sahip olan fertlerin hem otonom hem de hiyerarşik yapı düzeyinde aldıkları her türlü görevde başarı kazanma olasılıklarının yüksek olduğu görülmektedir. Yönsüzlük olarak ifade edilen, öz denetim seviyesi düşük olan kişiler ise dikkati kolay dağılan, güvenilmez ve hedeflerine ulaşmada gerekli gayreti göstermede rahat davranan kişilerdir.¹⁵¹

*“Costa, McCrae ve Dye (1991), bu faktörün hem ilerletici hem de ketleyici yönlerinin olduğuna işaret etmekte ve önceleri bu faktörü tanımlamak için yön kavramını düşündüklerini belirtmektedirler. Faktörün ilerletici yönü, başarı ihtiyacı ve çalışma kararlılığında görülürken, ketleyici yönü ahlaki titizlik ve tedbirlik özelliklerinde ortaya çıkmaktadır. Bu faktörü temsil etmek üzere yeterlilik, düzen, titizlik, görevşinaslık, başarı çabası, öz-disiplin ve tedbirlilik alt boyutları önerilmiştir.”*¹⁵²

¹⁵¹ Tatlıoğlu, “Beş Faktör Kişilik Kuramı Bağlamında Kişilik Kavramına Genel Bir Bakış** An Outlook on The Concept of Personality in The Context of ‘Five Factor Personality Theory’”, s. 141.

¹⁵² Somer, Korkmaz, Tatar, “Beş Faktör Kişilik Envanteri’nin Geliştirilmesi-I: Ölçek ve Alt Ölçeklerin Oluşturulması”, s. 23.

2.5. Nörotisizm (Unstability) - Duygusal Tutarlılık (Emotional Stability)

Bireyin duygusal dengesini ele alan bu boyut nörotizm olarak adlandırılır. Yaşadığı olaylar karşısında, kişinin gösterdiği dengesizlik, kaygılanma, depresyon ve aşırı öfke gibi olumsuz duygularla tepki vermeye oldukça eğilimli olduklarını ifade eder. Nevrotik bireyler, yaşanan normal durumlar karşısında bile kaygı düzeylerinin oldukça yüksek olduğu bir karakter yapısına sahiptirler.¹⁵³

Nevrotik eğilim belirtileri olan kişiler, kronik yorgunluk, baş ağrısı, insomnia, görme problemleri, iştahsızlık gibi psikosomatik rahatsızlıklardan şikâyetçi olabilmektedirler. Nevrotik kişiler, yaşadıkları duygusal çatışmaları sıklıkla fiziksel yollardan göstermektedirler. Bunun yanı sıra, nevrotik eğilimli kişilerde, benlik algılarını olduğu gibi kabul edememe, mükemmeliyetçilik, eleştiriye kapalı olma gibi davranışlarda sergilemektedirler.¹⁵⁴ “*Duygusal tutarsızlık kişilik boyutunun ortak özellikleri, kaygılı, korumacı, gergin, depresif, sinirli, sıkılmış, duygusal, üzgün ve güvensiz olma faktörleriyle birlikte düşünülmektedirler.*”¹⁵⁵

Nevrotik eğilimli bireylerin, uzun süreli olumsuz duygulanımlar yaşadıkları, çeşitli davranış bozukluklarına yatkın oldukları gözlemlenmektedir. Nevrotik bireylerin, yaşadıkları stresin kolayca üstesinden gelemedikleri ve stres anında da, duygu odaklı başa çıkma stratejilerine başvurdukları tespit edilmiştir. Duygusal tutarlılık boyutundan yüksek puan alan kişilerin, duygusal açıdan dengeli, sakin, soğukkanlı tutumları baskın karakter özellikleridir. Duygusal dengeye sahip olan bu kişilerin stres yönetimi konusunda daha başarılı oldukları ve kaygı seviyelerinin düşük düzeyde seyrettiği gözlenmektedir.¹⁵⁶

¹⁵³ Horzum, Ayas, Padir, “Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması”, s. 400.

¹⁵⁴ Tatlıoğlu, “Beş Faktör Kişilik Kuramı Bağlamında Kişilik Kavramına Genel Bir Bakış** An Outlook on The Concept of Personality in The Context of ‘Five Factor Personality Theory’”, s. 137.

¹⁵⁵ Okutan, *Kişilik Özelliklerinin Tükenmişliğe Etkisi: Bir Örnek Olay İncelemesi*, s. 67.

¹⁵⁶ Okutan, *Kişilik Özelliklerinin Tükenmişliğe Etkisi: Bir Örnek Olay İncelemesi*, s. 67.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MODEL ÇERÇEVESİNDE HASAN BURKAY’IN KİŞİLİK ANALİZİ

1. BULGULAR KAPSAMINDA HASAN BURKAY’IN KİŞİLİĞİ

Bu bölümde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği çerçevesinde gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen bulgular aktarılmıştır. Beş Faktör Kişilik Envanterini temel alan çalışmanın birinci bölümünde, katılımcılara sorulan sorulardan elde edilen veriler ışığında Hasan Burkay’ın kişiliği ‘Dışadönük/İçedönük’ boyutu çerçevesinde incelenmiştir. İkinci bölümde, insanlarla olan ilişkilerinden ve mülakatlar esnasında ifade edilen cevaplar baz alınarak Hasan Burkay’ın kişiliği ‘yumuşak başlılık’ boyutu içerisinde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, ‘Özdenetim/Sorumluluk’ faktörleri çatısı altında Hasan Burkay’ın kişiliğine ait ulaşılan ifadeler aktarılmıştır. Dördüncü bölümde, Beş Faktör Kişilik Envanteri’nin bir diğer boyutu olan ‘Duygusal Denge’ boyutu kapsamında Hasan Burkay’ın kişiliği ulaşılan bilgiler doğrultusunda aktarılmıştır. Son olarak beşinci bölümde, ‘Gelişime Açıklık’ boyutu kapsamında Hasan Burkay’ın kişiliği ele alınmıştır.

1.1. ‘Dışadönük/İçedönük’ Boyutu Çerçevesinde Hasan Burkay

Beş Faktör Kişilik Envanterinin ilk boyutu olarak ele alınan ‘Dışadönük’ faktörü içerisinde, konuşkanlık, hareketlilik, canlı ve coşkulu olma, neşelilik özellikleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra yeni maceralara karşı atılgan olma, insan ilişkilerinde sosyal olabilme ve rahatlık, yarışmacı ve söz geçiren bir yapıya sahip olma özelliklerini de barındırmaktadır. İçedönüklük boyutu, yalnızlıktan hoşlanma, insanlara karşı mesafeli durabilme, sessiz, bireysenci ve kendine yeterli olma, iç gerçekliğe yönelim, heyecan ve coşku yerine ihtiyatlı olma, konuşmadan önce düşünme özelliklerinin ağır bastığı bir boyuttur.

Çalışmamızda Hasan Burkay’ın dışadönük/içedönük boyutları çerçevesi içerisinde hangi boyutun daha ağır bastığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada katılımcılara üç farklı

soru sorulmuştur. Bu sorular: ‘Hasan Burkay gezmeye çok çıkar mıydı?’, ‘İnsanlarla iletişim kurmaktan çok hoşlanır mıydı?’, ‘Konuşmaktansa düşünmeyi mi tercih ederdi?’ şeklindedir. Katılımcıların verdikleri cevaplar ışığında Hasan Burkay ’ın kişiliği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan kişiler, ilk olarak ‘Hasan Burkay gezmeye çok çıkar mıydı?’ sorusuna cevap vermektedirler.

1970 yılından vefatına kadar Hasan Burkay ile birlikte olan, 75 yaşında, Prof. Dr. Yakup Basmacı şu bilgileri aktarmaktadır:

“Çok gezerdi. Mesela biz Cidde’de kaldık. O, bizi ziyarete gelmişti. Deniz kenarından tut oradaki eskiden kalma modern evlerin restorasyonu dâhil birçok yerde bulunurdu. Sonra da orada ağırlandımlar, rektör yardımcısı onun kefiliydi, onunla münasebetler...

Moritanya dâhil daha pek çok dünyanın her yerinden gelen ilim adamlarıyla oturup görüşmeler yapardı. Ve istisnasız her gelene karşı çok ağırlığı, sorularına cevap verici bir tutum sergilerdi. Bu gösterdiği kibarlık karşısında çok kimsenin istisnasız çok kimsenin ona karşı çok hürmetle yaklaştığını gördük. Çok içine kapanıklık nerede? Bizi neredeyse avucunun içersinde böylesine gören bir insandı. ”

Hasan Burkay’ın oğlu, 41 yaşında, 5 çocuk babası olan Mesut Burkay, babası, aynı zamanda müşşidi için şu sözleri söylemektedir:

“Gezmeyi çok severdi. ‘Tebdili mekânda ferahlık vardır. Büyüklerimiz böyle dermiş’ derdi. Çok gezdi. Mesela belki ondan fazla Hac, yirmiden fazla Umre yapmıştır. Sayısını şuan tam olarak hatırlayamıyorum ama alt limitten gidelim ondan fazla Hac, belki yirmiden fazla Umresi vardır. Tatile de giderdi. ‘Bir Müslüman dünya zevklerini tatmayacak.’ böyle bir şey yok. Dünya bizim için yaratılmış. Rabbim, dünyadaki nimetleri Müslümanlara da vermiş. Bu güzelliklerden tabi ki istifade edeceksin. Tabii ki gezeceğiz, tabii ki doğanın güzelliklerini, denizin keyfini Müslümanlar da sürececek. Ama her yeri kaplamışlar insanlar. Müslümanlar tabii rahatça bazı yerlere gidemiyor ama dünya zevklerinden niye mahrum kalsın Müslümanlar? Babam da gezerdi, denize girerdi, yüzerdi, tatile giderdi. Bizi de götürürdü her sene. Uzun süre kalırdı. Tabi o arada ihvan kardeşleri ile de görüşürdü. Denize de girerdi, sohbetini de yapardı, yürüyüşünü de yapardı. Bizi

yürüyüşe çok teşvik etti. Yemekten sonra akşam yemeğinden sonra: ‘Hadi şurada beş tur atın gelin.’ derdi. Biz daha çocuktuk, 10 yaşlarında idik. Oyemeği hazım etmemiz için bizi spora teşvik ederdi.

Onun haricinde yani Resullullah (sav.)’in bir hadis-i şerifi var: ‘Çocuklarınıza atıcılık, binicilik yüzücülük öğretin.’ Bunların hepsini de bizi öğretti. Atıcılık olarak silah atmayı, ok atmayı; binicilik olarak araba sürmeyi öğretti. Ehliyetimizi aldı, araba aldı sürmemiz için. Yüzmeyi öğretti. Daha bebekken bizi denize attı. Daha kendimizi bilmezken denize girmeye başladık. Hadis-i şerifin gereği olarak bize bunları öğretti. ’’

17 yaşından beri Hasan Burkay’ı tanıyan, onu birçok kez ailece evlerine misafir ettikleri, birlikte Hac ve Umre yaptıkları, Hasan Burkay’ın kitaplarını yazarken kendisine oldukça yardım ettiği, aynı zamanda kardeşinin dünürü olan 75 yaşında, 2 çocuk sahibi Günnur Başol şunları dile getirmiştir:

‘‘Her davet edilene giderdi. Davet edilince: ‘Davete icabet lazım.’ der, giderdi. Onun bütün istediği insanların kırılmamasıydı. Gittiği yerde de bir gönül alır ve kısa otururdu. Yemeğe davetli ise yemeği yer, kahvesini içer: ‘Hadi bize Allahımsırladık.’ der, kalkardı. ‘Gezmeye giderken bir amaçla gidilir.’ derdi. Şehirlerarası da giderdi. Çok gezerdi, gezmeyi de çok severdi. Ve tabii seyahatlerinde bizim bilmediğimiz onun bildiği mutlaka bir maksadı olurdu. ‘Seyahatin de bir gayesi olmalı değil mi?’ derdi.

Gittiği yerde de misafir gibi davranmazdı. Sanki orayı 40 yıllık tanıyor, hep gider gelir oraya. Her zaman gidip geldiği bir yermiş gibi. İnsanlar Hazret’in bu rahatlatıcı tavrından dolayı ondan çekinmezlerdi. ‘Ay ne diyecek, nasıl bakacak?’ gibi düşünüp sıkıntı yaşamazlardı. Aralarında öyle bir yakınlık oluştururdu. Mesela bir şaka yapar, bir iltifat eder. Ondan çeken insanların üzerlerindeki o çekingenliği bir anda alırdı. 40 yıllık dost gibi, 40 yıldır oraya gidiyor geliyor gibi hissettirirdi. İnsanlar onun büyük bir zat olduğunu bilirler ve ondan insanlar çekinirlerdi. Ama Hazret öyle bir yakınlık kurardı ki; muhataplarının içlerine ‘Sanki çekinecek ne var?’ hissi doğardı. Bir anda senli benli olurdu insanlar o yakınlığı görünce. ’’

53 yaşında, çocukluğunu Hasan Burkay’ın yanında geçirmiş, ev hanımı (K_8), Hasan Burkay’ın seyahatlerinin bir amaç doğrultusunda olduğunu şu sözlerle ifade ediyor:

‘‘Çok gezerdi. Fakat her gezisi, her seyahati bir amaç üzere idi. Hatta sohbetlerinde de bu konudan bahsediyor: ‘Gayesiz gezip dolaşmamalı.’ diyor. Gittiği her ortamda da insanlara hep güler yüzle yaklaşır, latife yapardı. Kendisini evin dedesi gibi hissettirirdi. O zaman da çekinceler azalır, daha rahat yaklaşıp soru sorabilirdim mesela. Hatta herhangi biri, bir konu hakkında bir bilgi veriyorsa onu çok dikkatle dinleyip anlattığı konulara önem verirdi. Örneğin, bilimsel bir şey anlatıyor karşısındaki, şaşıracak merakla dinlerdi. Asla büyüklük gösterecek bir tarzda, biz bunları biliyoruz, havasında bir tavır takınmazdı. ’’

1972 yılında anne babasının Hasan Burkay ile tanışmaları neticesinde, çocukluğundan vefatına kadar kendisini tanıyan, evlerinde Hasan Burkay için özel ve ayrı bir yerleri olan, Hasan Burkay’ın çocukları ile ilgilenmiş ve daha sonra dünürü olmuş dört çocuk sahibi, 50 yaşında, ev hanımı (K_2) şu sözleri dile getirmektedir:

‘‘Hazret’im denizi çok severdi. Evlatlarını korkutmadan cesaret vererek denize açılmalarını söylermiş. Ben kendimden örnek vereyim. Çocuklarım denize bensiz girse: ‘Aman gitmeyin, aman uzaklaşma yavrum.’ diyerek telaşa kapılırım. Hazret’im öyle değilmiş işte. Ben o gezilere vakıf değilim, birebir yanlarında değildim ama ailesinden duyduğum kadarıyla: ‘Korkmayın. Yüzün, açılın.’ diyerek teşvik edermiş ailesini, hiçbir zaman korkutmamış ve denizi çok severdi mübareğim. ‘Deniz sıhhat, efendim.’ derdi. İnsanın imkânı varsa, gidebiliyorsa mutlaka senede bir Hazret’imin sözü için gidip denize girilmeli. O şifadan istifade edilmeli. Her şeye imkân ayırabiliyoruz, demek ki mübareğim bu kadar üstüne düştüyse ve kendisi de ailesini toplayıp gittiyse vardır bunda bir hikmet. ’’

Babası Hasan Burkay’ın dostu olduğundan yedi yaşından vefatına kadar kendisini tanımış, Gölbaşı mahallesinin muhtarlığını ve bakkallığını yapan aynı zamanda Hasan Burkay’ın dünürü olan 69 yaşında, iki çocuk babası (E_5) şu sözleri dile getirmektedir:

‘‘Hiç durmazdı. Böyle büyük zatlar Elestü Bezmin’de ihvanlarını tespit etmiştir. Allah dosya olarak sunmuştur, vermiştir. Onlar, ihvanlarını toplamak zorunda. Manevi açıdan bu zatların görevi budur. Ahir zamana kadar, bütün ihvanlar şeyhini bulurdu. Bu devirden sonra şeyhler gidip ihvanı topluyor. Onun için, ihvanları toplamak için gezerdi. Bir gün saat dört buçukta bana dedi ki: ‘Bakkalı kapat, gel Gölbaşı’na gidelim.’

'Neden efendim?' diye sordum. İçimden de: 'Ya Mübarek saat dört buçuk. Şimdi banka kapanacak. Ne işimiz var Gölbaşı'nda? Yarın alırdık parayı.' diye geçirdim. 'Bankadan para çekeceğiz.' dedi, gittik... Ben bankanın kapanış saatine çok az bir zaman kaldığından bu isteğine bir anlam veremedim. Fakat büyük zatlar böyledir, her işlerinde bir hikmet vardır. Yunus Emre de böyleydi.

Benim de sıkıntım şu: Dört buçuktan sonra bankanın kapanacağını, işlem almayacaklarını söylerler, herhangi bir şekilde ona saygısızlık ederler. Ben de başım sıkıntıya girer, tahammül edemem diye telaş ediyorum. Biz kapıdan girdik müdür karşıladı. Aldı dosyaları. Her şeyi hallettim, dışarı çıktık. İlerde üç tane trafik polisi oturuyor. Sakalım da siyah o zaman. Birisi kalktı geldi bana: 'Kim bu?' dedi. Dedim ki: 'Hacı Hasan Burkay Efendi.'. 'Elini öpebilir miyim?' dedi. Edepli bir adammış. 'Tabii öpersin.' dedim.

Uzandı eline. Elini öpünce bırakmadı Hazret ve: 'Anlat bakalım nereden gelir nereye gidersin?' dedi. Dedi ki: 'Efendim biz trafik polisiyiz. Ankara'da bir işimiz var. Onu halletmeye gidiyorduk. Yorulduk, şurada bir çay içelim dedik. Seni görünce de duramadım. İçimden de bir şey: 'Git elini öp.' dedi. O yüzden geldim.' dedi. Hazret: ' Ben de burada Hacı Hasan köyündeyim. Cuma günleri yemeğimiz var. Buyur, bekliyorum seni.' dedi. Polis memuru, Konya'dan gelmiş, işini görecek, Konya'ya dönecek. 'Benim de tayinim çıktı Gaziantep'e. Konya'dan dönüşte Antep'e gideceğim.' dedi. O zaman anladım: Hazret gidip ihvanını toplayacak, Antep'e gitmek yerine, buradan geçerken gördü, kartal avını yakaladı, dedim. Ondan sonra adam buraya geldi, dersini aldı, gitti. Yani gidiş sebebimiz para değilmiş, banka değilmiş, oradaki ihvanını yakalamakmış. ''

Gençlik yıllarında kendisi ile tanışma fırsatı bulan, vefatına kadar da Hasan Burkay ile birçok kez görüştükleri, evlerine sıkça konuk ettikleri 72 yaşında, iki çocuk sahibi, hâkim (E_3), Hasan Burkay'ın gezilerini anılarından yola çıkarak anlatmaktadır:

'Senede bir kere bizi ziyarete gelirdi, bazen iki kere gelirdi evimize. Otururduk, sohbet ederdik. Zaman böyle akarken benim ilk tayinim Dinar'a çıktı.

İçimden geçiriyorum ki; oraya gidiyoruz kimseyi tanımıyoruz. Kim var, kim yok hiç bilmiyoruz. İhvan kardeşlerim de beni teselli ediyorlar: 'Hazret gelecek oraya, sen üzülme.' Gerçekten de Hazret iki kere Dinar'a, ziyaretime geldi, Elhamdülillah. Oradan tayinimiz Diyarbakır, Çüngüş'e çıktı. Dedim : 'Hazret, oraya gelir mi?'

'Gelir gelir oraya.' dediler. Oraya da bizi ziyarete geldi. Oradan tayinimiz Çankırı/Yapraklı'ya çıktı. Yapraklı'ya geldik dedim: 'Hazret gelir mi?'. Yakın da olduğu için dediler ki: 'Hiç merak etme ayda bir gelir.' Kayınvalide, kayınpeder Hazret'i alırlardı, ayda bir getirirlerdi. Ama ne tatlı olurdu... Mübarekle sohbet ederiz, Allah razı olsun. Ondan sonra oradan tayinimiz Kütahya/Simav'a çıktı. Dedim: 'Buraya gelir mi?'. Dediler: 'Gelir, gelir.'. Orada üç dört sene kaldık. Hazret dört beş sefer geldi, Elhamdülillah. Oradan Urfa'ya çıktı, Urfa'ya gelememi, oradan Tokat'a çıktı. Tokat'ta da iki kere geldi. Oradan Bayburt'a çıktı. Dedim: 'Bayburt'a gelir mi?'. Ondan sonra demiş ki: 'Evladım gidemeyeceğiz artık biz de yaşlandık. Biz onu yakınımızda bir yere alalım.' Hemen hemen her gittiğimiz yere geldi. İhvanlarıyla da hep gezerdi. Yurt dışına giderdi. Avustralya, Almanya, İngiltere'ye giderdi ama gezmeleri hep bir amaç uğrunaydı.

Şöyle bir anımı anlatmak istiyorum: Çüngüş'e bizi ziyarete geldi. Oturuyoruz, sohbet ediyoruz Efendi Hazretleriyle. Sohbet ederken dedim ki: 'Efendi Hazretleri burada bir baraj yapılıyor. Dünyanın en büyük barajlarından biri olacak, Karakaya Baraj'ı. O kadar mükemmel yapılıyor ki. Tepeden baktığında baraj ayağının altında oluyor. Seni oraya götüreyim. Orada bir gün geçiririz, lokantaları da var. Güzel bir yer. İtalyanlar yapıyor. İdarecisini de tanıyorum, nezih bir yer.' Dedi ki: 'Evladım, biz yere bir adım attığımız zaman insan yüzü görüp o insanlara bir şey verip o insanlardan da bir şey almak isteriz. Yoksa dağ, taş, su bizim orada da var.'

Yani; buradaki bir insan ile görüşeceğiz, o bizi görecektir, biz onu göreceğiz, bir alışverişimiz olacak, demek istedi. Böyle söyleyince bende bu fikrimden vazgeçmek zorunda kaldım. O civarda DSİ ve orada çalışan işçiler vardı. Dedim: 'Hazret o zaman DSİ'ye gidelim, orada işçiler var, onların da yemek vakti, konferanslar oluyor. Belki siz de onlarla görüşmek istersiniz.'. 'Tamam.' dedi ve oraya gittik. Baraja gitmedik, geri döndük. Kim bilir kim vardı orada? Bir tane bile geleceğin ihvanı olsa veya sıkıntısı çözülecek bir kimse olsa, evlatlarından birisi kurtarılacak olsa, bir kişi dahi için oraya giderdi. DSİ yolu da öyle kolay bir yol değil, baya çetin bir yol.

Ankara'dan Diyarbakır'a, Çüngüş'e gel. Oradan da o çetin yola çık. Hiç kolay değil. Kim bilir kimdi himmet edeceği. Biz bilmiyoruz tabi. Amaç dağ, taş görmek değil, amaç insana hizmet etmek.

Hazreti Resulullah da insanı sevmiş, ‘ümme’ demiş. Cenab-ı Hak da insanı sevmiş demiş, ‘kul’ demiş. Melekler de itiraz etmiş demiş. ‘Dünyada kan dökücü, bozgunluk çıkarıcı kimseler mi yaratacaksın’. Cenab-ı Hakk: ‘Siz onları bilmezsiniz.’ demiş. Kan dökücüler yaratmış. O yüzden kimde ne olduğunu Allah’tan başka kimse bilmez, büyükler himmet eder, o düzelir. Bir Mürşid-i Kamil taşa baksın o mücevher olur. ’’

8 yaşında, ailesinin intisabı neticesinde Hasan Burkay’ı tanıyan ve vefatına kadar çok kez kendisi ile görüşme fırsatı bulan, evlerinde sık sık misafir ettikleri, 66 yaşında, iki çocuk sahibi, ev hanımı (K_5) Hasan Burkay’ın seyahatleri hakkında şunları dile getirmektedir:

“Çok gezerdi. İhvanları ile birlikte de çok gezerdi. Yurtdışı seyahatlerine çıkardı. Hiçbir yerde sabit kaldığını görmedik. Tanıklık ettiğimiz kadarıyla her seyahatinin de bir amacı vardı. İnsanlara hizmeti düstur edinmiş bir kimseden başka bir şey beklenemez ki. Kimin ne sıkıntısı varsa, kimin maddi manevi desteğe ihtiyacı varsa Hazret hep yardıma koşardı. Eşimin işi dolayısıyla birçok yer gezdik. Çok insan tanıdık. Din büyüklerinden de kendisini şeyh olarak gösterenlerden de çok tanıdık. Ama böyle gezdiği yere ışık saçan görmedik. Diyarbakır/Çüngüş’te bir hatıramız var. Hazret: ‘Diyarbakır’a gidelim.’ dedi. Gittik, eski çarşılarını geziyoruz. Dar sokakları var, esnaf oturuyor kapıların önünde. O önde gidiyor, biz de arkasından gidiyoruz. Bir dükkânın önünde durdu: ‘Şuraya oturalım.’ dedi. Oraya oturuldu. Adam hemen iskemle getirdi. Arkamızı bir döndük ki bütün Diyarbakır, sanki o çarşının insanları, dükkânını kapatan koşmuş peşinden. Sokakları nasıl dolu nasıl dolu... Bu kim? Tanımıyorlar, bilmiyor ilk defa görüyorlar. Zaten yeni ayak basmışız Diyarbakır’a. Hani biz önceden orada olsak da kendisini tanıtmış olsak bilmiş olsak... Ondan sonra ona sordular: ‘Kimsiniz efendim?’ diye. İlk defa bak, 50 seneden beri tanıyorum. İlk defa, bir tek orada duydum ki: ‘Nakşibendî şeyhiyim.’ dedi. Ben ondan önce asla ben şeyhim, şöyleyim böyleyim gibi kendisini övdüğünü, böbürlendiğini hiç, asla duymadım. Ama orada o kadar insana kendini tanıtmak için Nakşibendî şeyhi olduğunu söyledi. Onu da Nakşibendîlerden bahsedildi galiba ki, oraya söyledi. Hatta sanki biz çok biliyoruz gibi bize bir şeyler sorardı. Hâlbuki sen mübarek, âlâsını biliyorsun. Biz kendimizi adam yerine koyalım, kendimizi kötü hissetmeyelim diye sohbet ortamı oluşturmak için bize de bir şeyler sorardı. ’’

Annesinin Hasan Burkay’a olan derin muhabbeti neticesinde, çocukluğundan beri onu tanıma fırsatı bulmuş olan, birçok kez Hasan Burkay’ı evlerinde ağırlamış, 50-60 kadar

müridi ile evlerinde zikir sofralarının kurulduğunu dile getiren, 70 yaşında, ev hanımı (K_6) şöyle anlatmaktadır:

‘Davete de icabet ederdi. Rahatsız da olsa bir kimse davet ettiği zaman ona icabet etmeye çok özen gösterirdi. Her türlü, kim olursa olsun; fakir olsun, bilgili olsun, zengin olsun, küçük olsun, ne olursa olsun ona icabet ederdi. Ama bir ufak detay da var. Annem de her zaman söyler. Gittiği yerde de pişirilen yemekler, yapılan hizmetler çok önem arz ederdi. O, kırmadan tadına bakar yerd ama hüsnü niyetle yapılmamış, yapılırken pişirilirken özensiz davranılmışsa, özensiz derken orasını tabi yapan kendi bilir, eğer böyle bir durum varsa mübarek onu midesinden atarmış. Onu da böyle annem söylerdi. ‘Aman kızım.’ derdi. Biz de çocuğuz, genciz o zamanlar. Yemek yaparken artık hep okuyarak yapardık. Aman Hazret’in midesine dokunmasın. Her şeyi var okuya üfleye öyle bir özenle yapardık. ’’

Hasan Burkay’ın yaşamı boyunca yanında bulunmuş, her türlü işinde ona yardımcı olmuş, evlerinde kurulan zikir sofralarında Hasan Burkay’ı defalarca konuk etmiş, 76 yaşında, veteriner hekim (E_4), başına gelen bir olayı şu sözlerle ifade ediyor:

‘Kim davet etse, onun davetine icabet ederdi. Güzel araba kullanırdı. Mürşid-i kâmillerin evleri geniş olacak, binitleri iyi olacak, kaliteli olması lazım. Onların durumlarının iyi olması lazım, iyi giyinmeleri lazım. Ölçü odur. Öncelikle şunu söylemek istiyorum. Din nedir? Herkes bir cevap verir. Din ahlaktır. Bütün peygamberler insanların ahlakını düzeltmek için gelmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) de aynı şeyi söylüyor: ‘Ben insanları ahlakını düzeltmek için gönderildim.’ Ahlakını dinle nasıl düzelteceksin? Nakil yoluyla akıl değil. Nakil yoluyla neler varsa onları sünnetle, nakille aktaracaksın. Kişinin ahlakını üst düzeye çıkarabilmek için orada İslam lazım, din lazım. Yoksa din ahlaktır karşılığı o. Abdestle düzeltmek lazım, namaz kılarak düzeltmen lazım, zekâtını vererek sosyal adaleti sağlaman lazım. Müslüman olman lazım. Bu İslam’ın şartları diye bildiklerimiz o kişinin ahlakını üst düzeye çıkarmak için, kişiyi güzel hale getirmek için lazım. Dolayısıyla bu mürşid-i kâmillerin de yaşam standartlarının kaliteli olması gerekir. Pazarda dolaşırken İmam-ı Azam Hazretlerine soruyorlar: ‘Bir at alacağım. Bu nasıl olmalı?’ ‘En iyisini al.’ diyor. Evin geniş olacak, binitin iyi olacak. Çünkü sen toplumda örnek olarak yaşamaya çalışacaksın. Onun için Hazret de bu hususlara çok dikkat ederdi. Mesela dinimizde seyahatin çok önemli bir yeri var. Sıla-i rahim diyorsun. Seyahat etmek lazım, o da mübarek çok seyahat ederdi.

Son zamanlarında sağlığı çok fazla dışarı çıkmasına izin vermiyordu. Fakat o halde bile arabaya biner, bütün köyü dolaşırdı. ‘İnsanlar beni ne kadar çok görürlerse o kadar faydası var.’ derdi. Kendisi şeyhini bir kez dahi gün yüzüyle görememin hasretinin ne denli zor olduğunu dile getirirdi. Bu yüzden en zor zamanlarında bile insanlarla hep birarada olmaya gayret etti. ’’

Hasan Burkay’ın kişiliğini, dışadönüklük çerçevesinde anlamaya yönelik sorulan ‘İnsanlarla iletişim kurmaktan çok hoşlanır mıydı?’, ‘Konuşmaktansa düşünmeyi mi tercih ederdi?’ sorularına verilen cevaplar şu şekildedir:

75 yaşında, Prof.Dr. Yakup Basmacı, ‘İnsanlarla iletişim kurmaktan çok hoşlanır mıydı?’ sorusuna şöyle yanıt vermiştir:

‘İnsanlarla iletişim kurmayı severdi. Bir aile var ve bu aile hayatta. Kendisi İzmirli bu arkadaşın, ismi ise Kemal Gürler. O beyefendinin hanımı İngiliz. İngiltere’de okurken evlenmişler. Şimdi üç veya dört çocukları var. Dammam’da oturuyorlar.

Hac zamanı Hazret’im dahil herkes bir araya geliyordu. Hac yapıyordu. Hazret’im o aileyi görünce: ‘Bunları görünce yaşama sevincim artıyor.’ derdi. Hazret’imizin o aileye olan iltifatı böyle idi. Ama Hazret’imizin yaşama sevincinin arttığı çok kimseler vardı. Fakat herkes için çok farklı ve güzel şeyler söylerdi. Mesela bizim ev çok mütevazı bir evdi. Hazret’im her altı ayda bir bizi ziyarete gelirdi. Buna rağmen evimizdeki en ufak bir değışikliği bile hissedirdi: ‘Ne güzel olmuş.’ diyerek taltifte bulunurdu.

Cidde’de Ankavi ailesi var .Bu arkadaş mimar. Teksas Austin’de okumuş, çok geniş çevresi var. Hazret’imi de çok sever ve her Cidde’ye gelişinde yemeğe davet ederdi. Bir keresinde de çok müstesna bir ortamda davet etti Hazret’i. Biz aramızda İngilizce konuşuyoruz. Hazret İngilizce bilmiyor, Arapça da bilmiyor. Hazret’e sor bakalım, ‘Sanat nedir?’ dedi. Soruyu Hazret’e yönelttiğimde Hazret Arapça cevap verdi:

‘İnnallahe cemîlün yühibbül cemâl.’¹⁵⁷ hadis-i şerifi ile. Öyle bir söyleyiş vardı ki... O, Sami Bey yaklaşık benimle aynı yaşlarda. 70- 80’lerine yakın. Bir nara attı, bir vecde geldi.

¹⁵⁷ Allah (c.c.) güzeldir. Güzel olanı, güzel yapılanı sever.

Hazret güzel insanları çok severdi ama lüzumsuz insanları da ıraklaştırırdı. ‘Onları yaklaştırmayın.’ derdi. Mesela kendilerine bir hal biçen, bildiklerinin en iyi olduğunu iddia eden, mütevazıyı kaybetmiş kimseler... Onlarla pek münasebete girmezdi, seçiciydi.’

Hasan Burkay’ın oğlu, 41 yaşında, 5 çocuk babası olan Mesut Burkay, insanlarla iletişim noktasında Hasan Burkay ’ı şu ifadelerle aktarmaktadır:

‘İnsanlarla iletişim kurmaktan hoşlanırdı. Hep insanların içindeydi. Bütün hayatı insanlar içerisinde geçti. Yani asla insanlardan kopuk bir hayat yaşamadı. Toplumun içerisindeydi. Toplum içerisindeki insanların ahlak seviyesini yükseltmek için çaba gösterdi. Allah'a kul olma açısından, toplum içerisindeki yanlışlıkları düzeltme açısından hep insanlara ahlaki kuralları anlattı. Çünkü ahlak seviyesi yükseldiği zaman toplumda cinayetlerin azalacağını, mahkemelerdeki yükü azalacağını, hapislerdeki insanların azalacağını, trafik kazalarının azalacağını, kapkaç, hırsızlık, olaylarının azalacağını biliyor. O şekilde İslami kuralları, ahlaki kuralları anlatarak, toplumdaki ahlak seviyesini yükselterek toplumdaki huzuru, barışı, kardeşliği tesis etmeye gayret etti Üstamız. Yani biz hep bunu gördük. Çocuk demedi, büyük demedi, küçük demedi, kadın demedi, erkek demedi. Herkese anlattı, anlattı. Toplumun ahlak seviyesini yükseltmek için konuştu. Allah'a kul olmaları için gayret etti. Çünkü Allah'a kul olunca toplumda her şeyin dört dörtlük olacağını güllük gülistanlık olacağını söylerdi. Sıkıntının %90 seviyesinde ise şu anda, %10'a kadar mutlaka mazeret çıkacak toplumda. Ama çok azalacak İslam'a uyulursa, ahlaki kurallara uyulursa. İlk önce, ‘ben’ değil de ‘kardeşim’ demeye başlayınca karşısındaki insanı düşününce bu güzellikler de ortaya çıkacak İnşallah. Diğerkâmlık diyorlar günümüzde bu duruma. Empati deniyor. Diğerkâmlık; karşısındaki insanın yerine koyuyorsun kendini. Biraz böyle bir bakış açısıyla hareket ettiğimiz zaman toplumda kavgalar da biter, dövüşler de biter, hırgür biter, mahkemelerin yükü azalır, kazalar, trafik kazaları azalır, hapisaneler boşalır. Toplumda bir güzellik hâsıl olur, muhabbet, birlik hâsıl olur.

İnsanların hep içindeydi. İnsanlardan hiç bağımsız değildi. Gece gündüz hep insanlarla uğraşırdı. Zaten mesleği oydu; Allah'ı anlatmak, insanların ahlak seviyesini yükseltip toplumun bir barış toplumu olmasını, sevgi toplumu olmasını sağlamak. Amacı buydu. Hem dünyada hem ahirette insanların mutluluğa kavuşması için anlattı. İnsanların hep içindeydi.

Yalnız oturduğunu ben hatırlamıyor gibiyim. Mutlaka etrafında insanlar olurdu. Toplumun her kesiminden devlet başkanları, bürokratlar, asker, öğretmen, polis... Toplumun her kesimden insanlar gelip istifade ederdi sohbetinden. Bir de herkesin kendi seviyesine göre konuşurdu, muhatabının seviyesine inerek konuşurdu. Çocukla konuşuyorsa onun seviyesine inerdi. İlmi seviyesi neyse ona göre konuşurdu. Bu şekilde olunca da karşıdaki insanın anlayışı kolaylaşıyor. Şimdi sen çok iyi bilirsin ama karşıdaki anlamadığı zaman sen istediğin kadar anlat dur, bir fayda vermez. Onun anlayacağı dili konuşman lazım ki karşıdaki çocuksa, hanımsa, erkekse, ilmi seviyesi neyse, akli neyse, fikri neyse atıyorum o seviyeyi tahlil eder, o seviyede konuşup karşıdakinin istifade etmesini sağlardı sohbetinde. ''

Hasan Burkay'ın kızı, 4 çocuk annesi, 39 yaşında, ev hanımı olan (K_1), Hasan Burkay'ın insanlarla iletişim kurmaktan hoşlandığını şu anekdot ile paylaşmıştır:

‘İnsanlarla çok güzel bir iletişimi vardı. Hatta annem bu konuyla ilgili olarak şunu anlatır. Benim de çok hoşuma gitmişti. Babamın mürşitliğine inanmayan bir kimse, babamı imtihan etmek için gelmiş ve sorular soracağını belirtmiş. Babam bu kimsenin sorduğu tüm sorulara şiiirle cevap vermiş. Ondan sonra karşıdaki kişi de tabi böyle şaşırmış kalmış. Bu sorularına cevap veremeyecek gibi düşünürken her bir soruya ayrı ayrı şiiirle cevap vermiş. İletişim olarak insanlarla çok güzel bir iletişimi vardı. Herkesin gönlünü yapardı. Dua isteyenlere hep dua ederdi. Küçük çocuklardan en büyüğüne kadar yaşlısına kadar gönlünü alırdı herkesin. Konuşması zaten sohbetlerinde de görüleceği üzere çok sakın, yavaş, tane tane ve anlaşılacak şekilde idi. Anlattığı sohbetin içeriği çok derindi fakat babam herkesin anlayacağı biçimde anlatırdı. ''

69 yaşında, iki çocuk babası (E_5) insanlarla iletişim noktasında Hasan Burkay'ın tutumunu tanık olduğu bir olayla nakletmiştir:

‘İnsanlarla iletişim kurma noktasında çok başarılıydı. Şöyle bir hadise anlatayım: Bir gün bizim camide çay yaptım. Hazret de sohbet ediyor. Camide yaklaşık yüzelli kişi varız. Oradan birisi kalktı: ‘Efendim, size üç soru sorabilir miyim? dedi. ‘Buyur. Zaten bizi karşılıklı soru ile deşerseniz daha çok bilgi alırsınız. Biz durduk yere konuşamayız.’ diye yanıt verdi Hazret.

O kişi: ‘Zaman büyükleri İslam şudur, İslam budur diye bir ölçü ortaya koyuyorlar. Sizce bugünkü günde, Müslüman nedir? dedi. ‘Ünsiyet efendim, ünsiyet.’ diye cevap

verdi Hazret ve devam etti: ‘İnsanlar bir Müslümanla karşılaştığı zaman: ‘Ah şununla sohbetimiz bitmese, ah şunla sık sık bir araya gelebilsek...’ diyecek.’ dedi. Adam soru sormaya devam etti: ‘Bir de ben bir şeyi anlamadım. Ben dünya harp okullarının tamamında iletişim dersleri veren birisiyim. Bütün dünya ülkelerinde ders verdim. Şu ortamı hep anlatacağım. Bir camide nasıl çay içilir? Bir ibadethanede nasıl çay içilir? Bunu anlamadım, bunu anlatır mısınız?’ diye sordu. ‘Bütün sebep Allah’ı anlamak, Allah’ı anlatmaktır. Bunun için ne vesile olacaksa hepsini değerlendiririz. Kardeşlerimizde camide hem halleşiyoruz hem konuşuyoruz. Anlatacağımızı söyleyeceğimizi söylüyoruz, çaylar vesiledir.’ diye cevap verdi.

Bu bir ekolüdür camide sohbetle çay içmek ve bu sayede konuştuğu insanların zihninde kalıyor. Zaten bu köyün kuruluşu da böyle oldu. Bu köyün kuruluş kararı bizim evimizde oldu. Hazret bize misafir gelmişti. Bize misafir geldiğinde: ‘Yahu Seydi Ali Efendi, şu ihvanları bir toptasak... Büyükçe bir bina yapalım kooperatif gibi, hepimiz bu binada birleşelim.’ Ankara’da da hava kirliliği var gibi böyle konuşurlarken konu, uydu bir yer kuralım fikrine dönüştü. Bize ait bir yer olsun bu. Bir binada toplanmayalım. Bunun üzerine bir yere karar verildi. Herkese müstakil ev verilebilecek bir kooperatif kurulsun. İlk imzayı Hazret attı. İkinci imzayı babam attı. Bu şekilde bu köyün kurulma kararı alındı. Bu kararı alındığında, Türkiye’de ilk uydu yerleşim yeri Hacı Hasan Köyü idi. Bizden önce bir şehrin yirmi otuz kilometre dışına gidip de bir yerleşim yeri kurmak hiç kimse tarafından yapılmamış ve başarılmamıştır. Geldiğinde de ilk cami temeli atıldı ve bütün evler kableye bakacak şekilde yapılacak, diye karar almıştık. Bu şekilde bir yerleşim yeri kurdu, hem insanları hava kirliliğinden kurtardı, hem kendine ait bir ev sahibi olmuş oldu. Hem ihvanlar bir arada toplanmış oldu. İşte bunlar insanlarla olan diyalogunun kuvvetinden ve insanları ikna edip etkilemesinden ileri gelen başarısıdır. ’’

Hasan Burkey’in dünürü, dört çocuk sahibi, 50 yaşında, ev hanımı (K_2) insanlarla iletişim noktasında Hasan Burkey’i şu sözlerle ifade etmektedir:

‘‘Herkese kapısı açıktı. Herkese göre iletişim kurardı şeyhim. Zaten şeyhimin öyle bir özelliği vardı ki; siz oturduğunuz zaman sizi baştan aşağı tanır, okur, içinizi dışınızı bilir, ona göre de iletişime geçer. Size ne lazımsa onu verir, onu konuşur. Siz neyi sorarsanız, yeri gelir siz sormadan cevabını verir. Ben bir arkadaşımın öyle bir halini biliyorum. Girip tayin için müracaat ettiğinde, daha adımını atar atmaz

arkadaşım: ‘Profesör olasin. Taş yerinde ağırdır efendim.’ diyerek karşılamış.
Arkadaşım: ‘Sormama bile izin vermedi.’ diyor. ’’

70 yaşında, ev hanımı (K_6) Hasan Burkey’in insanlarla iletişimi konusunda şu anekdotu paylaşmaktadır:

‘‘Çok sohbet ederdi. Son anına kadar. Sohbetlerini önce teyplere daha sonra Cd’lere kaydedip onları çoğaltmak için uğraşırdı. Kendisi de o kayıtlı sohbetlerinde bunları yapma amacından bahsediyor: ‘Benden sonra da dinlensin, beni canlı da görsünler.’ Çok sayıda kitap yazdı bizim için. İletişimi çok iyiydi, güzeldi. ’’

76 yaşında, veteriner hekim (E_4), Hasan Burkey’in insanlarla iletişimi konusunda şu anekdotu paylaşmaktadır:

‘‘Bir kandil günü birlikte besiciye et almaya gittik. Ben veteriner olduğum için köydeki arkadaşlar ille de benim seçmemi istediler. Ben de kabul ettim. Gittik beraber. Ben hangi hayvanı alacağımıza karar verdim. Satıcı adam nereden geldiğimizi sordu. ‘Hacı Hasan’dan.’ dedim. Satıcı: ‘Ben Hasan Efendi’yi tanıyorum. O büyük bir zattır.’ dedi. ‘Hayrola?’ dedim, anlatmaya başladı: ‘Ben bir kandilde yanımda bir bayanla kandile geldim. Direğin arkasındayım. Oturdum, Hasan Efendi’yi dinledim. Daha sonra çıktık oradan. Bahçesinde çay ikram ediyordu. Ben de oraya gittim. Bir şey demedim. Orada çay içtim. Hasan Efendi de sohbet ediyor. İçimden şöyle dedim: ‘Ben geldim, direğin arkasına oturdum. Bu kadar kişi geldi gitti. Kim geldi, kim gitti, ne bileceksin?’ Hasan Efendi o sırada sohbetine devam ediyordu. Sonra hafifçe bana doğru döndü: ‘Evladım, gelenlerin hepsini biliyoruz ama sen o kadınla da bir daha gelme.’ Bir durdum. Kadınla caminin bahçesine girmeden biz ayrılmıştık. O kadınlar tarafına gitti ve ben bu tarafa geldim. Sonra benim direğin arkasında olduğumu sen nereden biliyorsun? Nereden görüyorsun? Hayretler içerisinde kalmıştım. O çok büyük bir zattı. ’’

Çocukluğunu ve gençliğini Hasan Burkey ile birlikte geçirmiş, kendisini bir şeyhten öte bir aile büyüğü, ‘Hazret dedesi’ olarak benimsemiş, 35 yaşında, üç çocuk annesi, ev hanımı (K_4), Hasan Burkey’in insanlarla iletişim konusundaki hassasiyetini çocukluğunda yaşadığı bir anıyı anlatarak ifade etmiştir:

‘‘Hazretle büyümek güzellikler arasında yaşamak, hikmetler cümbüşünün içinde olmaktı benim için. Onunla yaşadığımız anılar, onun büyüklüğü, bizim üzerimizdeki

himmeti ve olaylar üzerindeki hâkimiyeti adeta tasavvuf neşesine gark olduğumuzun kanıtıydı. Ben onu ‘Hazret dedem’ olarak tanıdım hep. Benim için nurlu, ton ton bir dedeydi. Küçük olduğum için onun nasıl muhterem bir zat olduğunun farkında değildim. Büyüdükçe zaman geçtikçe değerini ve üzerimizdeki tasarrufunu daha iyi kavramak nasip oldu. Bu yüzden insanlarla iletişim konusunda, onunla çocukken yaşadığım bir anıyı paylaşmak istiyorum.

Ben bir şeylerle uğraşmaya, yeni şeyler oluşturmaya bayılırdım. Bir gün bahçedeyim ve birkaç tahta buldum. Tahtalarla oynuyorum, çit yapıyorum, etrafını iple dolandırıp kendime çay bahçesi yapıyorum. Sulu boyalarla çitleri boyuyorum. Hazret dedemin oğlu yanıma geldi. O da böyle şeyleri severdi. Akrandık aynı zamanda. Bana yardım edeceğini söyledi. ‘Tabii, tamam.’ dedim. Benim projemin üzerinde proje katarak bir çay bahçesi kurmaya başladık ve bütün bir gün orada uğraştık. Kurduğumuz yerin adını ‘Safiye'nin Çay Bahçesi’ koyduk. Hazret dedem de o sıra yürüyüşe çıkıyormuş. Bizi gördü ve yanımıza geldi.’ Hadi bakalım çay bahçenizi ziyaret edelim.’ diye gelip benim bahçemde çay içti. Küçük bir çocuktum onu yaptığım zaman. Çay bahçemi ziyaret etti, bazı düzenlemeler yaptı, tavsiyelerde bulundu. Demek istediğim büyük küçük ayırt etmeksizin herkesle ilgilenir, hoş sohbetle bulunur, herkesin gönlünü hoş ederdi. ’’

40 yaşında, beş çocuk annesi, ev hanımı olan (K_3), Hasan Burkay’ın insanlarla iletişimini tanık olduğu şu hadiselerle anlatmaktadır:

‘Her gelen kimse Hazret’in sözlerinden kendi kabınca, kendi ölçüsünce alır giderdi. Mesela benimki daha azdır, seninki daha çoktur. Aynı şeyi söyleyince herkes anlamayabilir. Herkesin anlayacağı şekilde herkesin fıtratına göre cevaplar vermek, öyle yardımcı olmak ya da ona göre bir sohbette bulunmak. Bu ne demek oluyor? Bütün insanlara ışık olabiliyor, hitap edebiliyor, bu çok önemli. O yüzden nasibi olup da gerçekten temiz kalple buraya gelip bir şey alamadan gitmek mümkün olmuyor. Himmetinden faydalanamamak mümkün olmuyor. Bunu hissetmek için gerekli olan tek husus nedir? Samimi kalp ile buraya gelmiş olmak, bu ışıktan aydınlanmayı istemiş olmak oluyor. Onun dışında kişinin kabının darlığının, genişliğinin ne kadar olduğunun hiç bir önemi olmuyor. Hepimiz eşit olmuş oluyoruz. Bu çok güzel bir şeydir. Herkes faydalanabilmiş oluyor. Bununla birlikte herkes kendi çabasıncı, herkes kendi takvasınca, ibadetince yolunu daha fazla alır. O kişiyi ilgilendiriyor ama onun herkese anlaşılır şekildeki hitabı, muhabbeti herkes için eşit olmuş oluyor.

Bazen insanlar Hazret'e bir şeyler anlatmak için geliyorlardı ve bir şey söyleyemeden çıkıyorlardı. Ama içinde anlayamadığı da bir iyilik var. O mübarekler sustuğun zaman dahi senin sorununu hallediyorlarmış hatta daha hızlı hallediyorlarmış. Konuşmak yavaşlatıyormuş. Benim başımdan da bu durum geçmişti. Bir gün, Hazret dedemi ziyarete gittim. Bir şey söylemek için gitmesem bile bir hatır sormak için gidip geleyim diyordum. Yanına gittim. Hiçbir şey soramadan kalakalmıştım. Yanında oturmıştım. Daha sonra kızdım kendime: 'Ne yaptın sen? Gittin, oturdun durdun, mübareğin boşuna zamanını almış oldun.' Daha sonra bunu öğrenmiştim. Birinin yanına gidiyorsun, hiç konuşmadan çıkıyorsun. Böyle bir şey niye olsun ki, diye düşünürken: 'O konuşturmamış işte.' dediler. Senin için daha iyi olanı yapmış. Sen ne söyleyeceksen ne niyetle geldiysen daha güzeli ile göndermiş. Çünkü beynine girebiliyor, senin beynin tamamen yönetebiliyor. Bunun kanıtı nedir? Bunun kanıtı benim oraya gidip hiçbir şey konuşmadan çıkmam. Her hareketinde bir hikmet var. Bunu o an anlayamasan bile, bir süre geçtikten sonra ya karşılaştığın bir kişi ya gözüne ilişen bir yazı bunun nedenini açıklıyor. Bir güzellik daha ortaya çıkmış, anlaşılabilir oluyor. Zaten bu yolda ilerlemiş olan onlar, mübareğin karşısına gittiklerinde susarlarmış. Sustuğun zaman daha çok faaliyet oluyormuş. Böyle ruhen bir tedavi yöntemi. Konuştuğun anda sen kendi çapınca, kendi hitabınca onu kelimeye dönüştürebilirsin. Ama sen sustuğunda o senin içini dışını gördüğü için çok daha geniş bir alanına hitap etmiş oluyor. Sen sustuğunda onların frekansı devreye giriyor. ''

Hasan Burkay'ı rüyasında görerek müridi olan, kendisi ile bizatihi 18 sefer görüşen, 54 yaşında, iki çocuk sahibi, ev hanımı olan (K_13), Hasan Burkay'ın insanlarla olan ilişkilerini şu sözlerle dile getirmektedir:

'İnsanlarla iletişim kurmaktan fazlasıyla hoşlanıp ama bir o kadar da susan biriydi. Ablam bir gün Ankara'ya Hazret'im'i ziyarete gitmiş. Birden çok şiddetli bir yağmur başlıyor. Hazret'in evindeki saçağın altında yağmurun dinmesini ve ihvan arkadaşların camiden çıkmasını beklediği anları şöyle anlatıyor: 'En az yarım saat orada durdum. Odanın içini görüyorum. Hazret'im bir tek kelime etmeden oturuyordu. Yanında bir sürü insan olmasına rağmen.' Ziyarete gittiğimizde de nadir de olsa hiç konuşmadan sadece: 'Hoş geldiniz ve Allah kabul etsin.' deyip gönderdiğini de biliyoruz. Onun da anlamları var. Belki de diyor bilen ihvanlar: 'Çok daha dolu çıkıyorsunuz ziyaretten.' Konuşmadığında belki de daha fazla sorun çözermiş. ''

47 yaşında, üç çocuk sahibi, ev hanımı (K_10), insanlara karşı takındığı hoşgörölü tutum çerçevesinde Hasan Burkay'ın iletişim kabiliyetini şu sözlerle ifade getirmektedir:

“Güler yüzlüydü. Herkese karşı hoşgörölüydü. Onun kapısı, evi, görüşleri herkese açıktı. Açığından kapalıasına, imanlısından inançsızına kim olursa olsun onun yanına gidip onu rahatça ziyaret edebilirdi, konuşabilirdi. İnsanları eleştirmez herkesi olduğu gibi kabul ederdi. Çocuklarla çocuk olurdu. Kim davet ederse evine gelirdi. Biz kaç kere davet ettik iftar yemeğine, kahvaltıya, davetlerimize hep icabet etti, evimize geldi. Üstelik sağlığı da elverişli değildi. Üzerinde insanların manevi yükünün ağırlığı ve çok zorlu nefes problemi vardı. Ona rağmen gelir, kimseyi kırmazdı. Türkiye'nin her yerinde ziyaretlere, sohbetlere giderdi. Burada her hafta pazartesi günü dergâha giderdi. Eş ve çocuklarına karşı son derece saygı ve sevgiyle yaklaşır, Onlara adil davranır, hepsinin gönlünü hoş ederdi. Tüm çocuklarına adil davranarak hepsini güzel ahlak üzerine yetiştirdi. Ben onları gördüğüm zaman Hazret'im'in o naifliğini, hoşgörüsünü, zarafetini evlatlarında da hissediyorum. ”

Hasan Burkay'ın kiliğini dışadönüklük boyutunda incelemek için katılımcılara sorulan son soru: ‘Konuşmaktansa düşünmeyi mi tercih ederdi ?’şeklindedir.

Hasan Burkay'ın oğlu, 41 yaşında, 5 çocuk babası Mesut Burkay, bu noktada Hasan Burkay'ı şu ifadelerle anlatmaktadır:

“Tabi genelde hep sohbet ettiği için kürsüden. Sürekli insanlar geliyor. Misafirler geliyor. Sürekli bir yerlere gidiyor. Hep kalabalık içerisinde, hep sohbet üzere olduğu için yalnız başına kaldığı zaman tefekkürü daha çok tercih ederdi. Çünkü zaten yani gittiği yerlerde sürekli bir sohbet halinde idi. Biraz da böyle ailesiyle baş başa kaldığı zaman biraz da dinlenmek için düşünmeyi daha çok tercih ederdi. Ama dediğim şekilde. Zaten yirmi dört saatinde hep sohbet üzere ve gününün çoğunluğunu sohbet ederek geçiriyor. Ama ailesiyle baş başa kaldığı zaman, insanlardan biraz uzaklaştığı zaman da tefekkürü tercih ederdi hem de dinlenmiş olurdu biraz. Yani çünkü sürekli insanlarla konuş, insanlarla uğraş yoruluyor tabi. İnsanlarla uğraşmak kolay değil. Bununla da kalmıyor gece sabaha kadar onlar için dua ediyor Ümmet-i Muhammed için. Gündüz onlarla birlikte dertleriyle dertleniyor, onları daha doğru iş yapmalarını sağlamak için hep sohbetler yapıyor, ikazlarda bulunuyor. Uyarılar yapıyordu. Etrafındaki insanların ahlak seviyesini yükselterek sevgi toplumu, barış toplumu oluşturarak insanların hem dünyevi hem

uhrevi hayatlarını güzel hale getirmek, mutlu olmalarını sağlamak hem dünyada hem ahirette mutlu olmaları sağlamak için konuşuyordu.

Sohbet ediyordu, uyarıyordu, ikaz ediyordu. Zaten görevi de budur bir mürşidi kâmilin. Şöyle başlamak gerekir tabi bu konuya, peygamberlik mesleği Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) ile birlikte bitmiştir. Ama Rabbimin merhameti çok büyük olduğundan Peygamber Efendimizden sonra Varis-i Resuller geldi. Peygamber Efendimizin varisleri geldi ve kıyamete kadar da gelecek. Onlar da sohbetle, ikazlarıyla halkı irşat etmekle görevliler. Yani peygamberlik mesleğini aslında devam ettiriyorlar. Onların görevi bu; insanları yetiştirmek, maddi anlamda da manevi anlamda da dünyanın imarı açısından da dünyanın güzelleşmesi için çalışmak. Mimari açıdan da güzelleşmek. Çünkü insanın ahlak seviyesi yükseldiği zaman, İslam'ı anlattığın zaman o Müslüman, hakiki bir Müslüman olduğu zaman, etrafındaki eserler de güzelleşecektir. O minvalde insanın etrafı da yapılar da, binalar da, çevre de, insanın etrafındaki her türlü varlıklar canlı cansız varlıklar da o İslam'dan Müslümanlıktan nasibini alıp daha güzel hale gelecek dünyada bir nevi imar olmuş olacak, güzelleşmiş olacak. Sadece insanın güzelleşmesi değil, insanın güzelleşmesiyle beraber insanın çevresinin de mimari açıdan her açıdan güzelleşmesi söz konusu olacak. İnsanın ahlak seviyesi yükseldiği zaman dünya da rahat edecek, bizim elimizden rahata kavuşacak, rahatlayacak. Denizleri kirletiyoruz, havayı kirletiyoruz. Neden? Hırsımızdan. Daha çok kazanalım diye. Ama insan İslami açıdan geliştiği zaman, İslam'ı güzel öğrendiği zaman, hakiki bir mümin olduğu zaman etrafına zarar veremez. Kirletemez, eli gitmez, korkar. On kere düşünür, adım atar, çevreyi kirletmekten hicap duyar edep eder. Yere çöp atamaz suyu kirletemez. Suyu fazla harcayamaz. Her noktada bir hassasiyet oluşur Müslüman'da, duyarlılık oluşur. Yani babam bir insan mimarıydı. Dediğim gibi toplumdaki ahlak seviyesini yükseltmek, toplumda bir barış ortamı, sevgi ortamı olması için çabaladılar, insanların dünyalarını ve ahiretlerini mamur etmek için insanlara öğretmenlik yaptılar, muallimlik yaptılar. ”

Hasan Burkay'ın kızı, 4 çocuk annesi, 39 yaşında, ev hanımı olan (K_1), Hasan Burkay'ın düşünmeyi tercih ettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Şöyle ki normal zamanında, yani ev hayatında daha çok düşünceliydi ama sohbet ederken de sohbeti çok güzeldi. İnsanlara sohbet ederken, dini sohbetler anlatırken de çok iyiydi. Çok güzel konuşurdu. Sakin, anlaşılır şekilde sohbet eder, dini sohbetleri çok severdi. Ev hayatını göz önüne aldığımda daha çok daha düşünceli ve

bir soru sorulmadıkça veya herhangi bir durum yoksa konuşulur ama hani ekstradan öyle çok konuşmazdı. ''

75 yaşında, Hasan Burkay'ın kardeşinin dünürü olan Günnur Başol, konuşma ve düşünme noktasında Hasan Burkay'ı şu sözlerle anlatmıştır:

''Çok konuşmazdı, çok da düşünmezdi. Onu böyle gözü bir noktaya takılmış, düşünüyor görmedim. Birlikte olduğumuz zamanlar, bir suskunluk olduğu zaman o başlatırdı hemen konuşmayı, konuşkandı. Her zaman dini konulardan da konuşmazdı. Latifeler yapar, arada fıkra anlatır, öyle halleri de vardı Hazret'in. Çocuklarla konuşurdu. Onlara değer verirdi. Çocuklara dahi saygı gösterirdi. Başlarını okşardı.

Fakat aklının yatmadığı bir durum olduğunda örneğin haram bir mesele konuşuluyor. Bir insan bir haram işlemiş, orada da tepkisini gösterirdi. Yanlış bir şey yapana da karşı çıkardı ama hemen onu toparlardı. Kalp kırmamaktı esas gayesi ama tepkisiz de kalmazdı. ''

53 yaşında, çocukluğunu Hasan Burkay'ın yanında geçirmiş, ev hanımı (K_8), Hasan Burkay'ın itidal üzerine olan halini konuşmalarında da yansıttığını şu sözlerle ifade ediyor:

''Konuşması da düşünmesi de yerine göreydi. Hakkı söylerdi. Ama bunu söylerken de araya kendi nefsinin katmadan söylerdi. Evet, biz bazen öfkeleniriz öfkemiz hemen geçmez. Çünkü orada bizim nefsimiz karışır, onun sadece Allah için sinirlendiği belli olurdu. Çünkü sadece o işe kızar, ondan sonra hemen normale döner. Bu durumdan da anladın ki oraya onun kendi öfkesi hiç karışmamış, nefsi hiç karışmamış. Sadece Allah için kızmış. Allah'ın olmaz dediği bir şeye o da onay vermiyor, taviz vermiyor. Onu da orada anladın Hazret'in halinden. Mesela biz normal insanlar bir şeye kızdığımız zaman araya bizim kendi öfkemiz, nefsimiz girer. İki misli de kızarız. Bir şey ne kadar kızılmayı hak ediyorsa o kadar kızmak gerekir. Bizim nefsimiz katıldığı için biz o ufak bir şeye çok fazla kızabiliyoruz. Orada da dengeyi şaşabiliyoruz, o kızgınlığımız geçene kadar söylenip duruyoruz. ''

Hasan Burkay'ın dünürü, dört çocuk sahibi, 50 yaşında, ev hanımı (K_2) düşünce noktasında Hasan Burkay'ı şu sözlerle ifade etmektedir:

‘‘Hazret’im her şeyi öyle ayarlı yapardı ki, gereksiz konuştuğunu hiç duymadım. Düşünmeyi kendi mutlaka onların özel halleri, özel onlara verilen manevi haller ile düşüncelere dalıyor olabilirdi. Ama Hazret’in huzuruna gittiğiniz zaman konuşulacaksa konuşur. Bazen hiç konuşmadan dönersiniz. Bazen iğneden ipliğe her şeyi ince ince sorar, konuşursunuz. Orada Hazret’imin işlemleri devreye girerdi, o gerekli olanı yapardı. Belki sizin hakkınızda konuşulacak şey aslında konuşulmaması gereken şeydir. O zaman konuşmazdı mübarek. Benim çok olmuştur öyle durumlarım. Karşısına gidip:

-Selamun Aleyküm Hazret’im.

-Aleykümselâm. Nasılsın? İyi misin?

-Elhamdülillah, Hazret’im. Siz de iyisiniz İnşallah.

-Elhamdülillah.

Yalnızca bu kadar, oturur kalırsınız. Aslında bir soruyla gitmişsinizdir. Ama soramazsınız. Fakat durumunuz ne ise o hallolunmuştur. Siz farkında değilsinizdir. Eve döndüğünüzde birkaç gün sonra zaten keşfedersiniz o hallolmuş. Bazen de hiç sorunuz olmadan gidersiniz. Burada bir konuşma olayı olur, konuşulur. Hazret’im konuştuğu zaman da çok güzel konuşurdu. Az konuşurdu, öz konuşurdu. Tane tane konuşurdu, sakın konuşurdu. Sadece Allahım’ın kanunları ile ilgili hükümleri ile ilgili yanlış bir tavır karşısında celallenerek: ‘Efendim.’ diye sesi yükselebilirdi. Ama bu Allahım’ın hükümleri ile ilgili yapılan yanlışlarla ilgili. Yoksa nefsi dünyalık hiçbir şey için ben Hazret’imin sesini yükselttiğini asla asla duymadım. ’’

Ailesinin intisabı neticesinde, henüz sekiz yaşında iken Hasan Burkay’ı tanıma fırsatı bulan ve vefatına kadar birçok kez kendisi ile görüşen, evlerinde sık sık misafir ettikleri, 66 yaşında, iki çocuk sahibi, ev hanımı (K_5) konuşma ve suskunluğunu denge halinde yaşayan mürşidini şu sözlerle anlatmaktadır:

‘‘Yanında biri olsa konuşurdu, sohbet ederdi. Verebileceği bir şeyler vardır mutlaka, onları verirdi. Sustuğu da olurdu. Birebir oturuyorsa, kalabalıkta zaten konuşurdu. Mesela ben daha ortaokul, lisedeyken okuldan çıktığım gibi kaçır doğru onu ziyarete giderdim. Ben çocuğum, ortaokul çocuğu. Kapıyı çalarım. Zehra anne vardı yanında hizmet eden: ‘Efendim, Semra gelmiş.’ Ne işi varsa bırakır benim yanıma çıkardı. Müsaitse salonda görür giderim, değil mi? Yok. İnsanlara, çocuklara o

kadar değer verirdi ki... Çıkardı, gelirdi benim yanıma saatlerce, ben kalkıp müsaade isteyince kadar yanımda otururdu. Şimdi düşünüyorum da, nasıl gidermişim, nasıl o kadar meşgul ettiğimi düşünmeden nasıl gidermişim? Ama çağırırdı da gidilirdi tabii. ''

70 yaşında, ev hanımı (K_6) Hasan Burkay'ın konuşma ve düşünmeyi konusundaki dengeli hali için şu ifadeleri kullanmıştır:

‘‘Düşündüğü zamanlar tabii ki oluyor. Yazdığı bir sürü eser var. Mutlaka bunları yazmak için bir araya getirmek için çok düşünmek zorunda. Yengem de derdi: ‘ Bazen öyle oluyor ki huzurunda hiç oturmak, konuşmak mümkün olmuyor. Onu öyle bir halde görüyorsun ki... Ne âlemde ne halde? O halini kör olan bir insan bile anlayıp edep edip geri çekiliyor. Onu bir müddet kendi halinde bırakıyorsun. Ama sohbeti de çok. Ömrü zaten hep sohbetle geçti. Bir şey öğretmekle bir şeyler aşlamakla. Zaten görevleri de o. Peygamberlerin de varislerin de görevleri ahlaki en güzel hale getirmek. Çok iyi bir önderdi. Günümüzde hoca diye adlandırılan kimselere baktığımız zaman kimisi çok sert, kimisi çok kabalık yapıyor, kimisinin ölçüyü kaçıran konuşmaları oluyor. Kesinlikle böyle birisi değildi. Çok ağır, gerçekten yerini dolduran biriydi. Okullarda bazı hocalar, öğretmenler vardır. Görünce hizaya gelirsin. İnsanda saygı, sevgi hissini çağrıştırır. Hazret'im de öyleydi. Gören hemen hizaya gelir. Onun için de hem düşünür hem konuşurdu, ikisi de vardı Hazret'te. ''

1994 yılında, kendisi 19 yaşındayken Hasan Burkay ile tanışıp, vefatına kadar birçok kez görüştükleri, evlerine misafir ettikleri, 47 yaşında, üç çocuk sahibi, ev hanımı (K_10), Hasan Burkay'ın düşünmeyi tercih ettiğini şu sözlerle dile getirmektedir:

‘‘Fazla konuşmazdı. Biz, ‘Hazret Dede’ diye hitap ederdik. Eşim küçük yaşlarından beri dedesi olarak görmüş onu. Bizde öyle devam ettirdik. Bir şey sorulduğunda düşünür, kısa cevaplar verirdi. Uzun uzun konuşmazdı. Fakat kurduğu cümle bizim aklımıza hemen yere ederdi. Biz de onun söylediklerine bağlı kalırdık. Etkili konuşurdu. Yazardı. Kütüphanede durmadan kitaplar yazıyordu. Yeni kitaplar çıkarıyordu. ''

1.2. ‘Yumuşak Başlılık/ Tepkisellik-Karşıtlık’ Boyutu Çerçevesinde Hasan Burkay

Beş Faktörlü Kişilik Envanterinin ikinci bir boyutu olan ‘Yumuşak başlılık’ içerisinde merhametlilik, geçimlilik, sıcak, anlayışlı, başkalarını düşünen, kibar, güven verici, saf ve dürüst olma özelliklerini barındırmaktadır. Yumuşak başlı kimseler, sakin, serinkanlı, eleştiriye açık ve ön yargı taşımamaktadır. Bunun tam aksi boyutu tepkisellik/ karşıtlık kutbunu oluşturmaktadır. Bu boyutun ağır bastığı kimselerin şüpheli, karşıt, dik kafalı, kinici, inatçı ve tartışmacı bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir.

Araştırmamızda Hasan Burkay’ın ‘Yumuşak Başlılık/ Tepkisellik-Karşıtlık’ boyutları çerçevesi içerisinde hangi boyutun kişiliğinde daha fazla yere sahip olduğu incelenmiştir. Bu bağlamda katılımcılara üç farklı soru sorulmuştur. Bu sorular: ‘Hasan Burkay’ın yardımseverliği ve fedakârlığı hakkında neler söylersiniz?’, ‘Onun dürüstlüğü ile ilgili neler söylersiniz?’, ‘Onun için hoş bir insan der misiniz? şeklindedir. Yumuşak başlılık/ Tepkisellik-Karşıtlık boyutuna yönelik üç soru ile Hasan Burkay’ın kişiliği, katılımcıların hayatlarına etkileri dâhilinde anlaşılmak istenmiştir.

İlk olarak ‘Hasan Burkay’ın yardımseverliği ve fedakârlığı hakkında neler söylersiniz?’ sorusu katılımcılara yöneltilmiştir.

1970 yılından vefatına kadar Hasan Burkay ile birlikte olan, 75 yaşında, Prof. Dr. Yakup Basmacı şu bilgileri aktarmaktadır:

‘‘Bir şey söyleyeceğim. Bunu bana söyleyen insan hayatta, yaşlı bir kimse. Hazretim’e çok hizmet etmiş fakat maddi yönden takılmış. Ciddi bir maddi borcu var. Bu kimse, Peygamberimiz (s.a.v.) Hazretleri’ni görmüş rüyasında. Peygamber Efendimiz (s.a.v.): ‘Hasan Efendiye selamımı söyle.’ demiş. Bu zat hayatta, ben yalan söylemeye mecbur değilim. ‘Git selamımı söyle.’

Gittim, dedi bu kimse. Gözleri yaşlı, ağlıyor. Öyle bir haldeydi ki, o sahneyi anlatamadı bana. Hazret’im cömertti. Ama bunun Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından tescil edilmesi başka bir şey. Ravi benim. Bu zat hala hayatta ve yaşlı. Fakat Hazret’imizin insanların hislenişlerinden öteye, Rasulullah (s.a.v.) Hazretleri’nin tescilidir Hacı Hasan Efendi Hazretleri’nin cömert oluşu. Şunu da belirtmeliyim ki Hazret hiçbir şeyi atmazdı. Ufak iplik parçalarını, boru parçalarını, hiçbir şeyi atmazdı. Bunu da: ‘Yemek bakımından imanınızın ne kadar kuvvetli olduğunu yemek

tabaklarınızı ne kadar sünnetlediğinize bakarak oradan ölçeriz demişti.’ Evet, düşünün peygamberimizin methü senasına layık olmuş bir zat öbür taraftan da yemek tabağında en ufak bir bulaşıklık istemiyor. Hepsinin temizlenmiş olmasını isterdi. ’’

Hasan Burkay’ın oğlu, 41 yaşında, 5 çocuk babası olan Mesut Burkay, Hasan Burkay’ın yardımseverliği ve fedakarlığını şu sözlerle ifade etmektedir:

‘‘Hüdaverdi Divanı’nda bununla ilgili çok güzel bir beyit vardı. Kendisini feda etti zaten insanlar için. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’den gelen emir üzerine Ümmet-i Muhammed’e kendisini feda etti. Onlar için yaşadı, ümmeti için yaşadı, insanlar için yaşadı. Yirmi dört saatini ona göre düzenledi. Bizim de aslında çocuğu olarak babamızla bu noktada sıkıntılarımız var. Çünkü çocukken babamla evde çok bir araya gelemedik. Ya camide sohbet ederdi ya İstanbul’a giderdi, Bursa’ya giderdi, Türkiye’nin her yerini gezerdi, yurt dışına giderdi. Almanya’ya da gitti, birçok yere gitti. Oralarda sohbetler yaptı. Hacca, Mekke’ye, Medine’ye, Umre’ye gitti. Çoğunlukla zaten dışarıda insanlarla gezerek insanlarla uğraştı. İnsanlara kendini vakfetti, fedakârlık denecekse herhalde en büyük fedakârlık ömrünü, hayatını, ailesini insanların kurtuluşu için feda etmesidir. Ailesine bile vakit ayıramayacak şekilde insanların iyi olması için dünyalarını ve ahiretlerini kazanmaları için kendisini feda etti. Fedakârlık daha nasıl bir şey olabilir, değil mi? Ümmet için başını ortaya koydu öyle söyleyeyim. Kendi divanında bu konu ile alakalı şiirleri var. Yardımseverlik noktasında ise maddi olarak da gizli sadaka verdiğini vefatından sonra öğrendim. Kimseye belli etmeden, insanlara göstermeden, çoluğuna çocuğuna, eşine bile göstermeden sağa sola, fakirlere, ihtiyaç sahiplerine gizlice para gönderiyormuş ben vefatından sonra öğrendim.

O abimiz, yardımda bulunduğu kişi anlattı bana babam vefat ettikten sonra. Vefat edene kadar ben yardım ettiğini anlayamadım, görmedim. Gizli bir şekilde bu işi yürütmüş. Sağ elin verdiğini sol el görmeyecek hadis-i şerifine mutabık olarak hareket etti. Biz bile anlamadık. Ailesiyiz yani yanında duruyoruz. Maddi olarak bunu söyleyebilirim zaten manevi olarak bütün vücudu, sağlığı, zamanı, bütün dünyası insanlardı, insanların iyi olmasıydı. Dünyasını ve ahiretini kazanması için çaba gösterdi. Toplumun daha iyi olması, sevgi toplumu olması, barış toplumu olması için bütün kötülüklerin ortadan kalkması için iyiliklerin artması için kendisini feda etti. Son nefesine kadar. Biz şahidiz, ben şahidim. ’’

Hasan Burkay'ın kızı, 4 çocuk annesi, 39 yaşında, ev hanımı olan (K_1), Hasan Burkay'ın fedakârlığı ve yardımseverliği hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

‘‘Koca bir vakıf kurdu. Cami yaptırdı. Kur'an kursu yaptırdı. Köyde görebilirsiniz şadırvan var, vakıf binaları var ve bu vâkıfın işlemesine özellikle önem verdi. Kendisinden sonra da işletilmesini, faaliyetlerinin devam etmesini istedi.

İnsanlara o vakıfta yemek yedirilmesine, yardım edilmesine, öğrencilere burs verilmesine çok önem verdi. Kur'an kursuna çok önem verdi. Kur'an kursu işler olduğu, ışıkları yandığı zaman: ‘Burada talebeler okuyor, Kur'an öğreniyorlar.’ diyerek çok mutlu olurdu, çok hoşuna giderdi.

Hayatını zaten insanlara adanmıştı, bütün sağlığını... Ne kadar zor durumda olursa olsun ben hastayım, kimseyle görüşmeyeceğim, köşeme çekileyim, böyle bir tavır hiçbir zaman olmadı.

En zor, en sıkıntılı zamanlarında bile ihvan kardeşlerinin sıkıntılarını dinledi. Onlarla görüştü ve ziyarete gelenleri hiçbir şekilde, çok böyle bir ekstrem durum yoksa reddetmedi. Ziyarete gelenleri hep kabul etti.

Çok sadaka verirdi. Ağabeyim anlatmıştı yanlış hatırlamıyorsam. Bir yere gidiyormuş babam. O zamanın rakamı ile bugünün iki yüz lirası gibi. En büyük rakam ne ise o dönemde. Adam yardım istemiş, babam hemen çıkarıp istediği miktarı vermiş. Onlar tabii yardım isteyen de gerçekten ihtiyacı var mı yok mu hepsini bildikleri için. Ona göre de veriyorlar. Tabi, iki yüz liranın lafı olmaz zaten ama hani böyle yolda giden biri, bir anda karşına çıkıp isteyince de, insan iki yüz lira da vermiyor, değil mi? Bu olay benim çok dikkatimi çekmişti. ’’

Hasan Burkay'ın kardeşinin dünürü olan 75 yaşında, Günnur Başol, Hasan

Burkay'ın fedakârlığı ve yardımseverliği hakkında sözleri dile getirmiştir:

‘‘Fedakârlık, yardımseverlik noktasında, onları gizli yapardı. Benim şahit olduğum bir olay ise şöyledir: Arabistan'a geldiği zaman oradaki kimselere riyaller hazırlamıştı. Orda da bir kişiye çok vermektense bütün o getirdiği, dağıtacağı parayı, birer riyal yaptırmıştı. Daha çok kimseyi memnun etmek için mümkün olduğunca çok kimseye verilmesini istemişti. Yaptığı diğer yardımları, talimatla yaptırdığını biliyorum. Onun nedeni ise zaten büyük bir vazifesi olmasıydı. Artık

onlara kadar yetişip de her şeyi kendi eliyle yapmak yerine, uyarırdı: ‘Buna yapılırsa böyle iyi olur, ona yapılırsa iyi olur.’ diyerek insanları yönlendirdiğini biliyorum.

Her gelene kapısı açıktı. Ne zaman olursa olsun. Ne halde olursa olsun. Kimseyi reddetmezdi. Ömrünü, vaktini insanların iyi olmasına adanmıştı. Şu da Hazret’in beni şaşırtan bir özelliği olmuştur: Her yeni gelene ismini sorardı. O ismi de bir daha unutmazdı. Seneler sonra yani neredeyse kırk elli sene önce ziyaretinde bulunmuş ve bir daha gelmemiş bir kimseyi dahi tanırdı. Bu da bir büyüklük. O kadar da ihvanı vardı ki yüzlerce... Herkese ismiyle hitap ederdi. Bir de sanki dün çıkmış gitmiş gibi. Hatta bir anımız var. Antalya’dan dönüyorduk. Isparta’daydık. Orada seneler önce hacı annenin arkadaşıymış, bir hanımın evini aramıştık. Hazret, oraya uğramak istedi. Yaşlı bir hanımdı kendisi. Ama dedik: ‘Ne sokak biliyoruz, ne iz biliyoruz, nereden bulacağız o kadını Hazret’im?’. ‘Bir oğlu vardı burada. Bir uğrasak.’ dedi. O anda, tesadüfen arabanın önüne bir kimse çıktı. O erkek, karşımıza aniden çıkan o kimse de aradığımız hanımın damadıymış. Allah’ın buluşturması, bu kadar olur mu? Bu kadar tevafuk... O adamcağz bizim arabaya bindi, götürdü kayınvalidesinin evine bizi. Telaşlandı hanım görünce bizi. Yani neredeyse elli sene görmemiş Hazret’i. Bir de bakıyor ki kapısında Hazret. Öylece nutku tutuldu, kalakaldı kadıncağz. Hazret’i görünce şaşırdı. Ama Hazret içeri girdi, nasıl güzel nasıl... Sanki yeni ayrılmışlar gibi. Bu çok önemli bir şeydir, samimiyettir. O yabancılık havası bir anda dağıldı. Sanki dün ayrılmışlar gibi bir sohbet, bir muhabbet. Şaşırdım ben. O kadar sene birbirlerini görmemişler. O hanımın şaşkınlığı, telaşı da geçti. O da Hazret’in o yakınlığından mutlu oldu, başladılar konuşmaya. Eskilerden konuştular, daha sonra ziyaretimizi tamamlayıp oradan ayrıldık. Hazret’in böyle başka insanlarda olmayan özellikleri vardı. Başka kimde olabilir böyle bir şey değil mi?’’

53 yaşında, çocukluğunu Hasan Burkay’ın yanında geçirmiş, ev hanımı (K_8), Hasan Burkay’ın yardımsever ve fedakâr oluşunu şu sözlerle dile getiriyor:

‘İnsanlara hizmeti kendi rahatına tercih ederdi. Birçok insan bir şeyler sormak için geliyor. Allah rızası için geliyor ziyarete. Çoğu vakit kendi ev hayatlarından da aile hayatlarından da fedakârlık etmek zorunda kalıyorlardı ailecek. Devamlı misafir geliyor ve kapı açılıyor, onlarla meşgul oluyor. Bu çok büyük fedakârlık, kendi zamanını insanlara vakfediyorsun. Ayrıca insanın her türlü hali olabilir; rahatsız olabilir, keyifsiz olabilir. Onu karşı tarafa hiç belli etmeden her geleni kabul eder ve her gelenle ilgilenirdi. Her bir bireye özel bir hitap şekli vardı. Kişinin karakterine

ve geldiği yere göre, her kimsenin kendi anlayacağı tarzda konuşurdu. Herkese aynı şeyi söylemezdi, herkesin şahsına göre konuşurdu. O şahsın yaşını göz önünde bulundurur, bilgisini, halini, göz önünde bulundurur. ’’

69 yaşında, iki çocuk babası (E_5) yardımseverlik ve fedakarlık noktasında Hasan Burkay’ın tutumunu şöyle nakletmiştir:

‘‘Benim bildiğim ihtiyaç sahibi olanlara maddi de haberi olur yardım ederdi, manevi de haberi olur, yardım ederdi. İki türlü de yardım ederdi. Çok sevdiği birisi vardı kıymetli. Bana dedi ki: ‘Evladım şu şahıs çok zor durumda. Maddi sıkıntıda, biliyorum. Çok da üzüliyorum. Bende çok zekât da var verilecek. Ama acıyorum zekât vermeye.’ dedi. O zaman anladım ki o sözü söyleme sebebi; zekât alma, demek istiyor bana. Niye? Sevdiği insana zekât verirken acınılacak bir hale düşüyor demek ki o kişi.

Zekâtı aldığından dolayı o kişi belki bir sıkıntıya düşecek bir şey olacak. Peygamberimizin (s.a.v.) bir sözü var: ‘Siz bilseydiniz el açıp toplamanın ne zor olduğunu, açlıktan ölürdünüz de istemezsiniz.’ diyor. Ölçü şu maneviyatta da: Bir şey istemeye lüzum yok. Allah’a hakikaten inanıyorsanız zaten sesinizin çıkmaması lazım çünkü Allah son ana kadar da olsa yollar. İstiyorsan haddini aşmışsın demektir bu. Bunun için Hazret çocuklarına dua edemiyor. Yani Allah’ın rızasından başka bir şey isteme şansları yok onların. Onun dışındaki her şey; çocuk da iş de eş de mülk de bunların hepsi Allah’ın verdiği nimetlerden. Bu nimetlerle uğraşma. İşin aslı orada; sadece Allah’tan iste. Allah’ı sev. O senin ihtiyacını görür, şikâyet etme, yolladığına sabret. Tabi bu onların yapabileceği bir iştir. Bizim işimiz hemen sızlanmak şikâyet etmek.’

Hasan Burkay’ın dünürü, dört çocuk sahibi, 50 yaşında, ev hanımı (K_2), Hasan Burkay’ın yardımseverliği ve fedakârlığını şu cümlelerle özetlemektedir:

‘‘En büyük fedakârlığı zaten bizler değil miyiz? Kendi hayatını ihvanlarına, bizlere vakfetti mübareğim. Gerçekten vakfetti mübareğim. Yükü o kadar ağırdı ki. Yani şöyle diyelim bir anne evladı için her şeyi yapabilir değil mi? Ama yeri geliyor biz bile evlatlarımıza: ‘Ayy başım ağrıyor. Şimdi git yavrum.’ diyoruz. Ben Hazret’imden öyle bir şey görmedim, Kimse de gördüm diyemez. Bu en büyük fedakârlık değil midir? Kendisini, evlatlarına vakfetmiş bir zat... Ve hiç kolay bir şey değil. Ama Allah için. Allah için evlatlarımı kurtarayım diye. Bizler için üzüldü

Hazret'im. Yanlışlarımıza üzüliirdü, bizim hatalarımıza üzüliirdü. Hayatını bizlere adadı. Ben bundan daha büyük bir fedakârlık düşünemiyorum. Ben bile yeri geliyor evlatlarıma 'öf' diyebiliyorum, 'yeter artık' diyebiliyorum ve biz kusursuz muyuz? Ne yanlışlar işliyoruz, Hazret'im öğretiyor. Beşeriz, şaşıyoruz, geliyoruz. Bir yanlış işliyoruz. Hazret'ime gidiyoruz bize surat mı asıyor? 'Ben sana elli kere söyledim. Bunu gene niye böyle yaptın?' demiyordu mübarek. 'Ooo... Hoş geldiniz efendim, siz mi geldiniz? Buyurun.' Yani sizin de anneniz, babanız var. Her hatanızda her yanlışınızda anne baba size: 'Ooo evladım hata yapmışsın ama gel şöyle olması lazım.' mı diyor yoksa bir dolu anına gelip: 'Kızım kaç kere söyledim, yavrum?' dediğı olmuyor mu? Bu noktada düşündüğümüzde binlerce evladı var Hazret'imin. Hepimize aynı. Bu kadar büyük fedakârlık kimse yapamaz. O kadar fedakâr ki Hazret'im sırf bizler kurtaralım, bizler iyi olalım, ahiret hayatımızı kurtaralım diye en büyük fedakârlığı yaptı. ''

70 yaşında, ev hanımı (K_6) Hasan Burkay'ın yardımseverliği ve fedakârlığını şöyle anlatmaktadır:

'En büyük fedakârlığı son anına kadar, son günlerine kadar hep bizler için uğraşmasıydı. Çünkü rahatsız bir insandı. Genç yaşından beri ağır rahatsızlıkları olan bir insandı. Ben hastayım deyip devrilip bir kenara uyuyabilirdi, dinlenebilirdi, istirahatım var, tatilim var diyebilirdi. Ama hiçbir zaman bunu yapmadı. İstanbul'a gider, oradaki bütün ihvan başına toplanır. Bursa'ya gider, Çankırı'ya gider. Çok yerlere gitti. Çağırdığı zaman mutlaka gider. Gittiğı zaman hiç rahat etmez, hep sohbetlerine devam eder, öğretilerine devam eder, zikirlerini yaptırır, ders yaptırır ya da derse yapılması için önderlik eder. Kendisini düşündüğünü, insanları bırakıp rahatına baktığını hiç görmedik. Her zaman, son anına kadar öyleydi. Dolaşması bile bizim içindi. Bütün sokaklara tek tek girip çıkıp nazar eder, dualar ederdi. Her haliyle ömrünü insanlara adamıştı. Ayrıca maddi olarak da yardım ettiğı, hayırda bulunduğu durumlar vardır. Biz bilmiyoruz ama ihtiyacı olan kimseler için yardım ettiğini biliyoruz. Maddi olarak da yardımseverdi. Her derdi olan; örneğın ameliyat olacak bir kimse, arada kalmış ne yapacağını bilmiyor, gider ona da danışırdı. Hazret de doktorlara çok önem verirdi. Öyle ham softalık hiçbir zaman ağzından duymadık. 'Sen kadınsın, erkek doktora görünemezsin.' böyle bir tutumu yoktu. Modern bir zihni vardı. Sanatı, sanatçıyı desteklerdi. Benim kardeşimin hanımı da Güzel Sanatlar Akademisi mezunu meşhur bir ressam. Mesela Hazret'imiz kendi resimlerini ona yaptırdı. Onu oldukça destekledi. Böyle hiçbir yönden tutucu, gerici,

işte yobaz denilen hareketleri, gerici bir zihniyeti, kabalıkları yoktu. Çok ince, zarif, hassas bir insandı. Her türlü yeniliğe açıktı. Kendi kızlarını da okuttu. Hepsini üniversiteye gönderdi.

Başörtüsünün yasaklandığı, başörtülü öğrencilerin aşağı görülüp okullara alınmadığı dönemde çocuklar eğitim alamaz hale gelmişti. Hazret bu durum hakkında: 'O sorumluluk devlete ait. Sizin geri kalmamamız lazım. Onun için öğrenin, okuyun, çalışın.' derdi. Eğitime çok önem verirdi. Dolayısıyla çocukları da hep okudular, yüksekokulları bitirdiler. '

40 yaşında, beş çocuk annesi, ev hanımı olan (K_3), Hasan Burkay'ın yardımseverliği ve fedakârlığını şahit olduğu bir olayla anlatmaktadır:

“Ömrünü insanlara adanmış, feda etmiş biri için daha ben diyebilirim ki? Hayatının içinde hep ihvanları, evlatları vardı. Sürekli gelen gideni olur, onların dertleri ile ilgilenirdi. Nefes sıkıntısından dolayı oksijen tüpü takılı bir halde yaşamak zorundaydı. O zor durumda bile insanlar gelip ona, sıkıntılarından bahsederlerdi. Bunu anlamak için şöyle söyleyelim: Bir dakika boyunca kesik kesik nefes alın. Hiç bir nefesini normalde aldığın kadar sonuna kadar içine çekme. O bir dakikanın sonunda nasıl olursun? Hazret hep bu şekilde yaşadı. Tüm bu zorluklarına rağmen, onun yaşadıklarının yanında devede kulak kalacak şekilde dertleri olanları bile sabırla, güler yüzle ağırlayıp dertlerine çare olmaya çalışırdı. Ben bundan daha büyük bir fedakârlık görmedim. ”

54 yaşında, iki çocuk sahibi, ev hanımı olan (K_13), Hasan Burkay'ın yardımseverliği ve fedakarlığını şu sözlerle dile getirmektedir:

“Bir kere fedakârlık dersem hayatını Ümmet-i Muhammed'e vakfetmiş, sadece evlatları için sadece bizim yükümüz... Ebubekir Efendimiz (r.a) diyor ya: 'Bağcığım kaybolsa, Allah'tan isterdim.' Ayağımız taşta takılsa, Hazret diyoruz. Bazen acaba çok mu yük oluyoruz, diye düşünüyorum ama o babamız ve bize o kadar yüz verip o kadar şefkatle davranıyor ki, eğer fedakârlıksa hayatını vakfetmiş daha ne fedakârlık yapabilir ki ? ”

66 yaşında, iki çocuk sahibi, ev hanımı (K_5) Hasan Burkay'ın yardımseverliği ve fedakârlığını şu sözlerle dile getirmektedir:

‘‘Ciğerlerinden hastaydı. Doktor kesinlikle konuşmasını, toplum içine çıkmasını, terlemesini yasaklıyordu. ‘Ben onlarla varım, ben onlarla yaşıyorum.’ derdi, gider sohbetini yapar ter içinde kalırdı. Nasıl iyileşecek dinlenmeyince? Ama yok: ‘ Ben onlar için varım. Onlara bir kelime daha fazla etsem... Ben onun için bu dünyadayım.’ Öğretmenlik yapardı. ‘İnsanlara bir kelime faydalı oldum mu ben varım.’ düşüncesiyle hareket ederdi. ’’

47 yaşında, üç çocuk sahibi, ev hanımı (K_10), Hasan Burkay’ın yardımseverliğini ve fedakârlığını, yaşadığı zor bir süreç içerisindeki halini, gözyaşları içinde şöyle dile getirmektedir:

‘‘Gerçekten çok fedakârdı. Eşim bir müddet işsiz kaldı. Kimseye de söylemedim. Ben öylece dua ediyordum. Sonra bir gün para göndermişti bize. Halbuki, hiç kimseye söylemiyorum ben durumumuzu. Çocuklarımız da küçüktü o zaman. İftara çağırılmıştı. Oğlu vasıtasıyla bize para vermişti. O an çok mutlu olmuştum. Hatta bize gönderdiği o paranın bir tanesini aldım, hala harcamadım saklıyorum bereket olsun diye. Bizim bilmediğimiz neler yapıyordu? Allah bilir. Çok şükür ondan sonra eşim işe girdi ama o an yaşadığım sıkıntı Hazret’ime malum oldu demek. ’’

Hasan Burkay’ın kişiliğini Yumuşak başlılık/ Tepkisellik- Karşıtlık boyutu sınırları içinde anlamaya yönelik: ‘Onun dürüstlüğü ile ilgili neler söylersiniz?’ sorusuna verilen yanıtlar şu şekildedir:

75 yaşında, Prof. Dr. Yakup Basmacı Hasan Burkay’ın dürüstlüğünü şu cümlelerle dile getirmektedir:

‘‘Dürüsttü Efendi Hazretleri. Hiçbir hatasını biz görmedik. Fakat buna rağmen biz Hazret’imize nispet ediliyoruz. Bir arada iş yaptık. Bayağı büyük işler yaptık. İki arkadaş, ortaklık biz. Dedi ki: ‘Bizim yolumuz çok hassas. Sarığımız beyaz. Sineğin pisliği olsa belli olur. Dikkat edeceksiniz.’ dedi. Kesinlikle bizden hata istemezdi. Zaten kendisi çok ince, latif bir insandı fakat bize de dürüst, dosdoğru olmanın gerekliliğini: ‘Beyaz sarık üzerinde bir sinek pisliği olsa belli olur. Bunu istemiyorum.’ diyerek açıklardı. O kadar dürüsttü yani. Bizim de öyle olmamızı isterdi. ’’

Hasan Burkay'ın oğlu, 41 yaşında, 5 çocuk babası olan Mesut Burkay, babasının aynı zamanda mürşidinin dürüstlüğünü ve dürüstlüğe verdiği önemi şu sözlerle vurgulamaktadır:

‘‘Dürüstlük konusunda babamın bize tavsiyesi, Allah'a ait haklarda namaz ibadeti olmuştur. Namazla her şey olmaz ama namazsız hiçbir şey olmaz. Topluma karşı, insani ilişkilerde de doğruluk. Rasullullah (s.a.v.)'in sözü var: ‘ Benim saçımı sakalımı Hud suresi ağırttı.’ diyor. Peki, hangi ayet? ‘فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ’ ‘Festekim kema ümirte ve men tabe meake ve la tatğav innehu bi ma ta’melune bestyr’, ‘Habibim, emrolunduğun gibi doğru değil, Dosdoğru ol.’ ‘Bu ayet benim saçımı sakalımı ağırttı.’ demiştir Rasullullah (s.a.v.). Dosdoğru olmak. Şaka yaparken bile yalan söylememiş. Latife yaparken bile yalan söylememiş. Babam da bize bunu aşıladı.’ Yalan yok, yalanla iman bir arada durmaz. İnaniyorsan yalandan uzak duracaksın. Samimi olacaksın. İçin dışın bir olacak.’ Yani doğruluğa çok önem verirdi. İslam’da da çok önemlidir. Babam da dürüstlük konusuna çok önem verirdi. Namaz ibadetiyle beraber yan yana saydığı bir ahlaki kuraldı. ’’

Hasan Burkay'ın kızı, 4 çocuk annesi, 39 yaşında, ev hanımı olan (K_1), Hasan Burkay'ın dürüstlüğünü şu dizelerle ifade etmektedir:

‘Dürüstlüğü hakkında bir şiiri vardı:

Ok gibi doğru olsan yabana atarlar seni.

Yay gibi eğri olsan elde tutarlar seni.

Doğru ok menzil alır.

Elde kalır eğri yay.

Görmedim doğrudan aç, eğride tok.’

Bunu çok söylerdi. Doğruluğun öneminden çok bahsederdi. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in saçını sakalını Hud suresinin ağırttığını sohbetlerinde çok bahsederdi. Peygamber Efendimizin, ‘Emredildiğin gibi dosdoğru ol.’ ayeti karşısında saçının sakalının ağırdığından oldukça bahsederdi. Biz de böyle olmalıyız. ‘Resulullah Efendimizin düsturuna uymalıyız. Doğru olmalıyız. Bir öyle bir böyle olmamalıyız. İçimiz ayrı dışımız ayrı olmamalı.’ Bundan çok bahsederdi. Hatta Mevlana

Hazretleri'nin sözünü de söylediği aklımda kalmış gibi. 'Ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol.' Doğrulukla ilgili bunlardan çok bahsedirdi. ''

69 yaşında, iki çocuk babası (E_5) Hasan Burkay'ın dürüstlüğünü tanık olduğu bir olayla nakletmiştir:

''Bu köyün kooperatif alırken bütün tapusu Hazret'in üstüne alındı. Diğerlerinininki kâğıt üzerinde hiçbir hukuki geçerliliği, yasal dayanağı olmayan belgelerdi. Bu paralar ihvanlardan alındı. 126 dönüm yer. 126 dönüm yerin parasını Hacı Hasan Efendi'ye verdik, o da protokoller yerine getirilip hazırlandıktan sonra herkesin tapusunu verdi. İstese vermezdi. Burada kendisine ait bu yapılanların dışında bir özellik, bir imtiyaz talep etmedi. Cami yeri, okul yeri, bunlar kooperatiften çıktı. Hepimiz arsa başına şu kadar para verdik, o da arsa başına o günkü günde o kadar para verdi. Hâlbuki bu işler hiç böyle olmuyor. Hiç bir yerde de olmamıştır. Ama burada böyle oldu. Kimse Hazret'e güvenmese bu işler ortaya çıkmaz. Yani güvenirsin bir de güvendiğin dağlara kar yağar. Böyle bir durum asla olmadı. ''

Hasan Burkay'ın dünürü, dört çocuk sahibi, 50 yaşında, ev hanımı (K_2), Hasan Burkay'ın dürüstlüğünü şu cümlelerle dile getirmektedir:

''Dürüstlük konusunu şöyle anlatayım: Bir insan düşünelim, kendi hayatını, kendi rahatını hiçe sayıp ömrünü vakfetmiş bir insanın dürüstlüğü bence tartışılmaz. Söylediği sözlerden dürüst. Çünkü söylediği sözlerin hepsinin başında Allah'ın emirleri, Allah'ın rızası var. Yani birisinin kalbi kırılacak, ben ona göre hareket edeyim değil, hayır, dürüst. Bu böyle. Sen kırılсан da böyle incinsen de böyle. Biz Allah yolundayız. Eğer Allah yolundaysak da doğruyu söyleyeceğiz. Hazret'im her zaman dürüsttü yani hiç şüphe edilmeyecek bir konu Hazret'imın dürüstlüğü. Kişisine göre fetva vermezdi Hazret'im, gönlü olsun diye. Evet, gönül yapardı. O farklı bir konu. Fakat insanın nefsi, gönlü hoşnut olsun diye bir şey söylemezdi. Çok dürüst. Sözü söz. Bitti. ''

40 yaşında, beş çocuk annesi, ev hanımı olan (K_3) Hasan Burkay'ın dürüstlüğünü şu sözlerle ifade ediyor:

''Dürüstlüğü için sadece şunu söylemek istiyorum: Bir çocuğa bile, verdiği sözü tutardı. Ben daha ötesini bilmiyorum. Bir çocuğa verilen sözü bile asla es geçmezdi. Dürüstlüğün timsaliydi. Bir keresinde de bir işle uğraşıyormuş. İhvanlardan birisi

onu ziyarete gelmiş. Normalde hemen selam verir, hal hatır sorarken bu kez: ‘Bir dakika evladım.’ diyerek o kimseyi bekletmiş. İşini bitirir bitirmez: ‘Buyur evladım. Hoş geldin. Biraz işim vardı. Hallettim. Çalışan işçinin parasını hazırladık. İşçinin hakkını alın teri kurumadan vermek gerekir evladım.’ demiş. Yani araya konuşma bile sokmadan onun ücretini hazırlayıp vermiş. Sözüne sadık olması ve dürüstlüğünden asla şüphe edilmezdi. ’’

Gençlik yıllarında kendisi ile tanışma fırsatı bulan, vefatına kadar da birçok kez görüştükleri, 72 yaşında, iki çocuk sahibi, hâkim (E_3) Hasan Burkay’ın dürüstlüğüne şu sözlerle dile getirmektedir:

‘‘Bütün müminler gibi o da dürüsttü. Mümin dürüst olmadı mı zaten imanı tartışılır. Mümin olmanın şartı dürüst olmaktır. Mürşidin özelliği daha dürüst olmaktır. Mürşid-i kâmilin özelliği ise daha da dürüst olmaktır. Mürşid-i kâmiller, esasında Allah ve Peygamber ile devamlı temas halinde olduklarından onların en ufak bir hareketleri onların oraya bir daha gelememesine sebep olur. Tabii bu manevi âlemde böyle olur. Maddi âlemde bu olmaz, Maddi âlemde niye olmaz? Çünkü madde sınırlıdır. Mana sınırsız. İnsanların bedenleri sınırlıdır ama ruhları ve makamları sınırsızdır. Hazret-i Rasulullah’ın cürmü ne kadardır? Bizim kadar, toprak ve çamur. O aynı değişmiyor ama makam, mevki, mana büyüyor. Kur’anı Kerim nedir? Kur’an-ı Kerim manadır. Kur’an-ı Kerim’deki mana büyük olduğu için kitaptan, yazıdan, kâğıttan, kalemden ibaret değildir. Mesela Ahmet diyorsun. Üç harf, beş harf ama mana sınırsız, sonsuzdur. Efendi Hazretleri’nin her şeyi bu mana âleminde geliyor ama insanlara böyle sıkıştırıp bir insan şekli ile gösteriliyor. O da böyle sıkışmayı kabul ediyor. Bu sıkışık hayatımız çamurdur. Her gördüğünü çamur göreceksin ama çamur olarak bakmayacaksın. Ete kemiğe bürüneceksin, çamur olacaksın ama Yunus görüneceksin. Hazret, bulunmaz bir insandı. Urfa’da birçok şeyhle tanıştık. Gittiğimiz yerlere şeyhler gelir giderdi. Biz giderdik, oturur sohbet ederdik. Ama Efendi Hazretleri’nin sevgisi, saygısı, onun güzelliği hiçbir yerde bulunamazdı. ’’

Araştırmaya katılanlar Yumuşak başlılık/ Tepkisellik- Karşıtlık boyutu çerçevesinde Hasan Burkay’ın kişiliğini anlamaya yönelik son soru olan ‘Onun için hoş bir insan der misiniz?’ hakkındaki yanıtları şu şekilde sıralanmıştır:

75 yaşında, Prof. Dr. Yakup Basmacı, Hasan Burkay’ın hoşluğunu şu örnekle açıklamıştır:

‘‘Hoş bir insan, sadece bir tanesidir. Ama hoş bir insan derim. İnsan-ı Kamil böyle birisi zaten. Bir meyvenin, güzel olgun meyvenin kokusu vardır, tadı vardır, rengi vardır. Biliyorsunuz natürmort dedikleri bütün resimler meyve resimleriyle başlamış. Yani bu olgunluk bir şeyin ifadesidir. Bu olgunluk da Hazret’imizin olgunluğu da İnsan-ı Kamil, kemale erişmiş insan olgunluğu. O yüzden Hazret’ime kim hulusi kalple, temiz bir kalple geldiyse o meyvenin kokusunu, tadını, her şeyini almıştır. Hoştur. Ama kim ki kalbi kapalı, ön yargı diyoruz ya bugün, geldiyse Hazret’im: ‘Siz bilirsiniz.’ derdi. ‘Yani bu sizin bildiğiniz bir iştir.’ o diyalog kapanırdı. ’’

Hasan Burkay’ın oğlu, 41 yaşında, 5 çocuk babası olan Mesut Burkay, babasının hoşluğunu şu şekilde dile getirmiştir:

‘‘Tabi ki derim. Hoş bir insan kendisi. Biz hem baba olarak hem mürşit olarak çok güzelliklerini gördük. Her anında her hareketinde bir güzellik, hoşluk vardı. Bakışlarında, oturmasında, kalkmasında, ibadet ederken, insanlarla muamelesinde hep böyle bir latif, güzellik, hoşluk, bir tatlılık vardı. Konuşurken, insanlara güler yüzle, tatlı dille hitap ederdi. Her yaptığı hareket bir amaca yönelikti. Bir güzellik barındırıyordu. Hoşluğu da davranışlarıyla, insanlara olan davranışlarıyla, aile içerisindeki çocuklarına olan, eşine olan davranışlarıyla bize gösterdi. Örneğin her çocuğa kendi hoşlandığı şekilde hitap ederdi. Eşine hoşlanacağı şekilde hitap ederdi. İnsanlarla olan toplumla olan münasebetlerinde hep böyle bir güzellik, bir sadelik, bir hoşluk vardı. Konuşma şekli olarak davranış olarak kaba ve sert davranmaz, kötü söz söylemezdi. Ağzından hep hayır sözler, güzel sözler çıkardı. İnsanlar da o tatlı dille, güler yüzle mutlu olurlardı. Her hali hoştu. Önemli de bir sözü var: ‘Müminler birbirlerini her hali ile sevmelidir.’ Bir sevgi toplumu oluşturmak, barış toplumu oluşturmak için her türlü çabayı, gayreti gösterdi. ’’

Hasan Burkay’ın kızı, 4 çocuk annesi, 39 yaşında, ev hanımı olan (K_1), Hasan Burkay’ın hoşluğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

‘‘Yani şimdi ben kızım ben tabi ki hoş derim ama dışarıdan gören herkes de onu çok severdi. Mesela polisler yolda durduruyorlardı. Babamı görünce: ‘Geç amca’ diyorlardı, artık nasıl hitap ediyorlarsa. ‘Kusura bakma seni durdurduğumuz için.’ Onu durdurduğuna bile üzülürlerdi onu görünce halini, tavrını, kıyafetini. Benim için zaten çok bir hoş bir insandı tabii ki de ama benden öte dışarıdan gören her insan da bunu söyler, söyleyebilir. Farklı bir şey söyleyeceğini sanmıyorum. Zaten

dışarıdan görüp de böyle çok sevip tarikata girmek isteyenler de çok oluyordu. Halini tavrını birazcık görüp tarikata girmek isteyenler onun talebesi olmak isteyenler de çok oluyordu. O kadar hoş ki bir görüşle bile etkileyen bir insandı. Yanına girdiği çoğu insan ise: ‘Yanına girdiğimiz zaman huzur buluyorduk.’ ifadelerini kullanırlardı. Zaten biz de huzur buluyorduk fakat genel olarak insanların ifadelerinden: ‘Yanına girdiğimizde huzur buluyorduk hatta sorularımız varsa aklımızda onları bile unutuyorduk onu gördüğümüz zaman.’ böyle diyen insanlar çok. Yanında olduğumuz zaman içimiz çok huzurlu olurdu, çok mutlu olurduk. ’’

75 yaşında, Hasan Burkay’ın kardeşinin dünürü Günnur Başol, onun ne kadar hoş olduğunu ve hoşluğunu etrafına nasıl yaydığını şu sözlerle ifade etmiştir:

‘‘Çok ama çok hoş bir insan. Ben şöyle derim: ‘ Ben hayatta daha bir benzerini ne gördüm ne tanıdım.’ Yok, benzeri yok hoşluktan yana. İnsanlar buraya geldikleri zaman, içlerindeki sıkıntıların yok olduğunu söylerler. İşte Hazret’in hali o zaten, o veriyor o hoşluğu. Huzur hissediyorsun. İnsana neşe vermesi... Kasvetli bir hava içindesin, için sıkılıyor diyelim gidersin oraya ferahlar dönersin. Onun hoşluğu etkiler seni zaten. Hiç onun kadar hoş bir insan görmedim hayatta.

İnsan psikolojisine öyle güzel yaklaşır, öyle güzel konuşurdu ki, söyledikleri, genelde dini emirler çerçevesinde olan konular, sana ne kadar zor gelirse gelsin Hazret’in konuşması ile o emir sanki kolaylaşırdı. Ben hala hayretler içerisindeyim. Bu insan psikolojisini, nereden, nasıl öğrenmiş?

Mesela gençlere büyükler karışır; o kadar kısa giymemelisin. Pantolonla namaz olmaz. Durmadan tenkit yolu ile uyarırlar: ‘Onu yapma, bunu yapma.’. Hazret de ben bunu hiç görmedim. ’’

53 yaşında, çocukluğunu Hasan Burkay’ın yanında geçirmiş, ev hanımı (K_8), Hasan Burkay’ın hoşluğunu sözlerle ifade ediyor:

‘‘Dini emirleri ondan duyduğun zaman o dini emir sana güzel geliyor. Zor gelmiyor. ‘Ben bunu nasıl yapacağım? Çok zor bir emir.’ demiyorsun. Çünkü söylediği şeyi öyle bir söylüyor ki gayreti de yanında geliyor: ‘Yaparım canım ne olacak? Ben bunu yaparım.’ gibi bir güç, his de veriyor sana. Hemen kalkıp o ibadeti o emri yapma gücünü kendinde buluyorsun. Sadece öylesine kuru bilgi değil, gücüyle birlikte veriyor sana. Kişinin psikolojisine öyle yumuşak dokunuşlar yapıyor ki, kişi:

‘Ay ben bunu yapamam, istemem.’ tarzında ters bir reaksiyon göstermiyor. Aksine söyledikleri insana hoş geliyor ve onu benliği ile bütünleştirebiliyor.

Hazret bizim evde birçok kez kaldı. Biz genciz o zaman. Bir sürü hatamız olmuştur. Müzik dinliyoruz. O gençliğin verdiği bir heyecan var üzerimizde. Hiçbir zaman yüzümüze: ‘Onu yapmayın, bunu giymeyin, bunu dinlemeyin.’ diye bir şey hiç söylemedi. Biz onun halinden, tavrından hissederdik neyin doğru neyin yanlış olduğunu. Farkında olmadan onun haliyle kendi halimizi mukayese edip onun yanındayken bu hal bana yakışmaz gibi bir his geliyordu içimize. Hazret’in hali o kadar güzel ve olması gereken bir hal ki... Eğer senin üzerinde olmaması gereken bir hal varsa onun yanındayken kendinden böyle bir rahatsız oluyorsun, yaptığın şeyden. Onun söylemesine gerek kalmıyor. O haliyle örnek oluyor ve senin gözüne onun hali o kadar güzel, hoş geliyor ki, sen o halinden vazgeçmek istiyorsun. Onun söylemesine gerek kalmadan ona duyduğunuz sevgiyle zaten dini emirlere de sevgi, muhabbet duyuyorduk. Hazret’in hali, tavrı, doğru ve cazip olan hal geliyordu. ’’

Hasan Burkay’ın dünürü, dört çocuk sahibi, 50 yaşında, ev hanımı (K_2), hoş bir insan olarak Hasan Burkay’ı şu sözlerle ifade etmektedir:

‘‘Hazret’im hoşun hoşu, mükemmel gerçekten. Altını defalarca çizer, imza atarım. Hayatta tanıdığım en mükemmel insan. İnsan derken bile gerçekten bir çekincem var, ürpermişliğim olur. Hepimiz insanız. Mükemmel bir insandı. Zaten Allahım’ın seçilmiş kullarından birisiydi. Şöyle diyelim bir insanın dini bilgisi çok olur, istifade edersiniz. Bir insan dünyada çok tecrübe yaşamıştır, dünyalık istifade edersiniz. Hazret’im iki taraflı mükemmel, kusursuz, eksiksiz bir zattı. Zaten ona verilen, kitap okumakla elde edilecek bir ilim değil. Ona Allahü Teâlâ’nın farklı bir lütfu. Evliyaullah, seçilmiş insan zaten. Dini seyri sülüğü bitmiş o mübareğimin. Tamama ermiş. Zaten o halle de dünya hallerini işleyen bir insan ve mükemmeliyet orda. Kusur yok. Ben zannetmiyorum bu yolun yolcusu olmayan biri bile Hazret’imi gelip gördüyse Hazret’imde bir kusur görebilsin, zannetmiyorum. Her insanın bir hali vardır kendine sakladığı. Samimi arkadaşlarınız ile bir aradayken bile bazen kendinizi zorladığınız haller olabilir. Daha naif görünmek için, kırmamak için, karşıdakilerin gönlünü edebilmek için değil mi? Bizim böyle hallerimiz olabiliyor kendimize sakladığımız bazı nefsi hallerimiz olabiliyor. Mübareğim de o yoktu. Öyleydi. O öyleydi. Ne zaman gidersen git, kim giderse gitsin, hangi hal üzere olursa olsun. Mükemmel bir zattı. Mükemmel bir düşünce, mükemmel bir konuşma, mükemmel bir hal. Bir insanın duruşunu düşünün, mükemmel. Hareketlerini

düşünün, mükemmel. Hiçbir kusur bulamıyorsunuz. Bundan bahsediyorum. Bakışını düşünün mükemmel. Söylediği söz mükemmel. Yemek yerken mükemmel. Bakın ben hani dört beş yaşından beri vakıf olduğum ömrü söylüyorum. Ben tanıyorum; mükemmel olmayan hiçbir şey görmedim Hazret'imde. Hiçbir şey görmedim. Her gördüğüm haline imrendim. Mükemmel bir insandı. Rabbim yolunda layık eylesin. ”

69 yaşında, iki çocuk babası (E_5) Hasan Burkay'ın insanlardan ziyade canlı varlıklara etki eden hoşluğunu şu anekdotla paylaşmıştır:

“Bu bahçede banklar var. Hazret bu bankları sürekli bir oraya bir buraya taşıtıyor bana. Bir noktada on beş gün, bir ay, iki ay çayımızı içiyoruz. Daha sonra Hazret diyor ki: ‘Şurası daha iyiymiş oraya taşıyalım.’ Oraya götürelim, şuraya taşıyalım, derken böyle beş altı yeri geziyoruz. Böyle gönlümden dedim ki: ‘Ya Hazret, bir yeri beğen de oraya çakıl. Böyle ne diye dolanıp duruyorsun oradan oraya taşı taşı kedi kundağı gibi bunlarla uğraştırıyorsun.’ Hiçbir açıklama yapmadı. Biz taşıdık ettik. Bu durumdan bir süre sonra bir gün bahçede çay içiyoruz. Dedi ki: ‘Evladım benim gezecek halim de yok. Böyle buralarda böyle dolanabiliyorum anca ama burada oturunca bahçedeki diğer ağaçlar: ‘Bize niye uğramıyor diye darılıyorlar. Onların gönlü olsun diye, bahçede dolanıp duruyorum.’

Ben kalbimden geçirmiştim hâlbuki. ‘Evladım onlar çağırdığı için böyle bahçenin her tarafını gezmek istiyorum.’ dedi. Bunun gibi böyle daha çok şeyler de var. ”

Gençlik yıllarında kendisi ile tanışma fırsatı bulan, vefatına kadar da birçok kez görüştükleri, 72 yaşında, iki çocuk sahibi, hâkim (E_3) Hasan Burkay'ın hoş bir insan olduğunu ve çevresini de hoş ettiğini şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Çok hoş, çok mübarek bir zattı. Biz işim dolayısıyla burada, Efendi Hazretleri'nin yanında bir ay kalırdık. Daha sonra giderdik. Gittikten sonra bir sene görev yapardık orada. Bir sene görev yapınca tekrar izin alırdık. Her sene gelirdik. Buraya geldik mi doğru koşardım Hazret'in yanında. Tam karşısına otururdum, gözlerine bakardım. Bana dediler ki: ‘Neden Hazret'in karşısına oturup yüzüne gözüne bakıyorsun?’ Dedim ki: ‘Bak, ben bir sene görev yaptım. O görev anında bu toplum, bu insanlar bu olaylar beni yıkıyor. Nasıl yıkıyor biliyor musunuz? Hani domino taşının bir tanesine dokunuyorsunuz ve hepsi devriliyor. Vücudum öyle sanki. Bana kim dokunuyorsa her hücrem bir sene boyunca öyle yıkılıyor. Hazret'e geldim gözüne baktım mı o yıkılan parçalar tekrar kalkıyor, bana direnç veriyor.’ Onun

gözlerine baktım mı ben düzelirdim. Efendi Hazretleri'nin güzel bir sözü var: 'Mürşit baktığı zaman taşı mücevher eder.' Hakikatten gittiğimde tam yıkılıyorum, taş parçalanıyor, kararıyor. O baktı mı tekrar eski halime geri geliyordum.

Çok hoş bir insandı. Yanına vardığımızda bütün vücudumuz hoşlanırdı ondan. Ben baktım gözüm hoşlandı. Sesini duydum kulağım hoşlandı. Yanına vardığında hücrelerin, ellerin yeniden düzeltir, hoş haline gelir, ayrı bir tadı olurdu tabii. Bunu tadan bilir. Anlatmak istediğim o. Hoşluğun birçok kademesi vardır ama benim hissettiğim bu şekilde. Onu gördüğümde bütün hücrelerim hoşlandı. Allah razı olsun kayınpeder, kayınvalide ve eşim sayesinde o mübarek adamı gördük. Onu görünce de anamızı babamızı da buraya aldık. Akrabalardan birçok kişiyi de aldık. Birçoğu başta bana karşı çıkmıştı: 'Niye gidiyorsun? O şeyhte ne var? Oğlum, yeğenim sen okumuş adamsın. 'Siz hiç gördünüz mü onu?' diye sordum. 'Yok.' 'Bir görün. Ondan sonra konuşalım.' derdim. Bir görürlerdi o soru yok, kalkardı o soru. Bir kere görmek yetiyordu. Onları da getirdik çok şükür. Onlar da gördü, Allah razı olsun. Efendi Hazretleri böyle. Sadece bize değil, ailelerimize de bu hoşluğu yansıttı. Hoş bir aile olduk. Hoş bir çevre oluştu.

Bir gün bir ortamda Mahmut Efendi Hazretleri'nden ders almış bir zatı muhterem ile tanışma fırsatım oldu. Bizim de Hazret'ten ders aldığımızı biliyor kendisi. Bize birkaç soru sordu: 'Bizim şeyhimiz var. Sizin şeyhiniz rahmetli oldu. Nasıl yaşıyorsunuz yeryüzünde?' Acayip bir soruydu. Dedim ki: 'Siz Ankara'ya geldiğinizde köye bir uğrayın. Köyün sokaklarında şöyle bir gezin ve orada cennette yaşadığınızı göreceksiniz. Biz cennette yaşıyoruz. Bizim köy cennettir. Bizim köy Hazret'tir.' 'Siz bu sözleri nereden buluyorsunuz? Hangi kitaptan okuyorsunuz?' diye şaşırdı. İyi bir insan olduğu belliydi. Mahmut Efendi Hazretleri'nin ileri bir ihvanı imiş. Bir dergâh açmış, hatme hace yaptırıyormuş. Bir süre sonar, ben bu kimseyi unuttum, gitti. Bir gün kendisi ile köyde karşılaştık: 'Ağabey neredesin? Ben de seni arıyorum.' dedi. Ben tanıyamadım. Kendisini tanıttı, ona söylediklerimi hatırlattı: 'Ağabey doğru söylüyormuşsun. Haklıymışsın. Gel seni bir kucaklayayım.' dedi. Bu köyde dolaşıyorsun, Hazret senin yanında. Onu görmüşsün ya da görmemişsin fark etmez. Köye geldin mi ayak bastın mı, tamam. ''

70 yaşında, ev hanımı (K_6), Hasan Burkay'ın hoş oluşu hakkındaki duygularını şöyle anlatmaktadır:

‘‘Çok hoş bir insandı. Sohbeti hoş, görünüşü hoştu. Hoşluğun bin bir türlü manası var: Ferahlandıran, dertlere derman olan, huzur veren, büyük küçük herkesin elini tutan, yol gösteren, daha nasıl hoş olsun? İnsanların sorunlarıyla meşgul olan, onlarla ilgilenen bir mübarekti. Bir kimse ona bir sıkıntısını, sorununu anlatıp yanından ayrılın sonradan gittiğinde devamlı sorardı: ‘Nasıl oldu efendim?’ Hastaysa: ‘Nasıl oldu? Doktora gittiniz mi efendim?’ Hep yol gösterirdi. Kendisi de çok güzel bir insandı, nurlu bir insandı. Kıyafetleri çok güzel, çok uyumlu giyinirdi. Düzenli, temiz olmaya çok dikkat ederdi. Çok sade ama düzgün giyinirdi. Her şeyi güzeldi. ’’

54 yaşında, iki çocuk sahibi, ev hanımı olan (K_13), Hasan Burkay’ın hoş oluşunu şu sözlerle dile getirmektedir:

‘‘Aslında sünnette ne varsa Hazret’im canlı göstergeydi. Ama belki her insan farklı hissediyordur. Belki bütün ihvan böyle hissediyordur, onu bilemem fakat benim şahsi görüşüm mübareğin bize şu özellikleri aşıladığıydı; Öncelikle sevgi, sevgi, sevgi, hoşgörü, rahatlatma, pozitif düşünce, fazlasıyla ümitvar olma, kardeşlik, olayları sorunsuz çözümleyebilme ve tamamen şunu dedirtiyor yanındayken: ‘Artık ölsem de gam yemem.’ Hoştu ve hoşluğunu herkese yayardı, kesinlikle. Rahatlık, huzur... Seni ahiret boyutuna götürüyor sanki. Hatta ölümü bile şöyle anlatıyor mübarek: ‘Boş odadan dolu odaya geçmek.’, ölümü dahi sevdiren, kolaylaştıran, dünyevi ve uhrevi bütün işlerimizi, ahiretimizi dahi kolaylaştıran bir baba. Hazret’imin şu sözünü hiç unutmam: ‘Siz sütü bol koyunun kuzularısınız.’’’

1.3. ‘Özdenetim-Sorumluluk/ Dağınıklık’ Boyutu Çerçevesinde Hasan Burkay

‘Özdenetim-Sorumluluk/ Dağınıklık’, Beş Faktörlü Kişilik Envanteri’nin üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bireyin günlük hayatta sahip olduğu düzenli, titiz, ayrıntıcı olma özelliklerini kapsamaktadır. Özdenetimi yüksek olan birey sorumluluk sahibidir. Yaptığı işlerde güvenilirdir. Bir işi başarma konusunda yüksek bir motivasyona sahiptir. İşlerini ‘bir amaç’ doğrultusunda yapmaktadır. Ağırbaşlı, temkinli, görevşinas olma özellikleri gösterir. Hedefe dönük olarak yaptığı davranışlarında planlılık, sabır ve kararlılık gösterir. Ahlaki değerlere titizlikle bağlılık önemli özelliklerindendir. Bunun aksi kutbunda bulunan ‘Dağınıklık’ boyutu kişilik özelliklerine sahip bireylerin maceracı, aklına geleni yapan, riske ve tehlikeye açık, hedeflerine ulaşmada rahat bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Çalışmada, Hasan Burkey'in kişilik özellikleri 'Özdenetim'Sorumluluk/ Dağınıklık' boyutu çerçevesinde anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu noktada katılımcılara; 'Onun bir şeyi yapma kararlılığı ve azmi ile ilgili neler söylersiniz?' sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlar şu şekildedir:

75 yaşında, Prof. Dr. Yakup Basmacı Hasan Burkey'in azmi ve kararlılığı hakkında yaşadığı şu olayı aktarmaktadır:

'Eğer bir şeye karar verdiyse asla dönmezdi asla. Örnek olarak da biz, birlikte Suudi Arabistan'a gidiyoruz. Daha doğrusu bir kişi daha var. Ankara'dan çıkmadan sordu: 'Nasıl program?'

'Efendim. Reyhanlı'ya uğrarız. İhvanı ziyaret ederiz. Gece de Halep'te kalırız.' Öyle söyledim. Ben hayatımda Halep'e gitmedim. Ama şoför de benim, kararı da bana bırakıyor.

Reyhanlı'ya vardık. Fakat ihvan bırakmıyor: 'Ne olur, ne olur efendim.' Nasıl ısrar ediyorlar. Çok da kalabalık bir ihvan var. 'Yok.' dedi. 'Bir kere karar verdik.' Benim de gönümden düşündükçe 'Acaba Reyhanlı'da kalsak mı' diye geçiyor. Çünkü ben Halep'i hiç bilmiyorum. Hangi otel iyidir değildir. Orada hayretle gördüm ki Efendi Hazretleri, birisine dedi ki: 'Karar verdik.' Daha sonra Halep'e vardık. Allah da bir otel gösterdi. Hazret de otel hakkında memnuniyetini ifade etti. Yani eğer Efendi Hazretleri karar vermişse, o yerine gelir.'

Hasan Burkey'in oğlu, 41 yaşında, beş çocuk sahibi, Mesut Burkey babasının Hacı Hasan Köyü'nün kurulmasındaki azmi ve kararlılığını şu ifadelerle vurgulamıştır:

'Gördüğümüz kadarıyla Bursa'da ikamet ederken manevi bir işaret üzerine ailesini, malını, mülkünü, ticaretini, her şeyini bırakıp Ankara gibi çorak bir yere geldi. Bir tarla olarak aldığı araziye bir şehir haline getirdi Hacı Hasan Burkey Hazretleri. Bu kolay bir iş değil. Yani sen Bursa'da ticaretin yerinde, bütün akrabaların orada, yıllarca orada güzel bir düzen kurmuşsun ama manevi bir işaret geliyor sana. 'Oradan Ankara'ya geleceksin.' diye. Her şeyini bırakıyorsun, hicret ediyorsun. Bazı büyükler Rasullullah (s.a.v.)'in sünnetlerini yerine getirmekle mükelleftir. Hicret de bir sünnettir. O sünneti yerine getirmiş oldu Hacı Hasan Burkey Hazretleri. Burası yılanlı bir tarlaydı. Hiçbir şey yoktu. Hiçbir altyapı... 40 senede 50 senede işte gördüğünüz bu Hacı Hasan Mahallesi'ni, Köyü'nü imar etti. Yoluyla, altyapısıyla

evleri ile hem insanların ahlak seviyesini sohbetler ile yükselterek toplumun sevgi toplumu olmasını, barış toplumu olmasını, kötülüklerin azalmasını, iyiliklerin çoğalmasını sağladı. Onun için çaba gösterdi. Aynı zamanda sadece sohbet değil, insanlar değil, çevreyi de imar etti. Bizlere Hacı Hasan Mahallesi, Hacı Hasan Köyü gibi böyle bir şehir bıraktı Elhamdülillah. Yani azim, kararlılık olarak daha ne istiyorsun sen? En büyük en güzel örnek bu olur. Otuz sene önce ben çocuktum o zaman, yollar kapanıyordu, kışın üç ay burada bağlantı kesiliyordu. Bir kibrit bile bulamıyorduk. Şimdi böyle güzelleşti her şey rahatladı. Biz rahata oturduk, zahmeti babalarımız çekti, büyüklerimiz çekti. Bize böyle rahat, tertemiz, maddi ve manevi havasıyla çok güzel bir ortam bıraktı. Yani şöyle arındırılmış bölge gibi düşün. Dünyadaki bu zulmet, toplumda yapılan yanlış işlerden bir sıyrılma alanı gibi. Buraya geliyorsun, gönlünü rahatlatıyor, aklın fikrin rahatlıyor, temiz havası, maddi manevi. Şurada bir secdeye varıyorsun bir Allah diyorsun, zikir çekiyorsun, gönlün bir ferahlıyor. O pis yaşantıdan, toplumdaki o kokuşmuş yaşantıdan uzaklaşıyorsun. Gerçek kimliğine kavuşuyorsun. Sabah kalk işe git, akşam gel. O monotonluktan Allah'a kulluk tercihini yapıyorsun. Burada onu görüyorsun o güzelliği. Bu köyü kurması, her şeyini bırakması, ailesini, işini, gücünü her şeyini bırakarak çorak bir yere gelmesi, bir tarlaya gelmesi ve kırk senede, elli senede burayı bir şehir haline getirmesi zaten azim ve kararlılık için en güzel örnektir. ''

Hasan Burkay'ın kızı, 4 çocuk annesi, 39 yaşında, ev hanımı olan (K_1), Hasan Burkay'ın azimli, kararlı ve öz disiplimli oluşunu şöyle dile getirmektedir:

''30-35 tane kitabı var bunları belli bir yaştan sonra yazdı. Kalkardı sabah mesela, ben onu masasının başında hatırlıyorum hep. Her zaman kitaplarla uğraşırdı. Videokasetleri ile uğraşırdı. Hatta bende o konuda yardım ettim babama. Videokasetlerini çoğaltırdık. O zaman biz kendi imkânlarımızla çoğaltıyorduk, bugünkü imkânlar yoktu, bir tane kaset koyuyorsun bir tane daha onunla çoğaltıyorsun. Sonra onu koyuyorsun bir tane daha çoğaltıyorsun. Teker teker kasetleri çoğaltırdık. İnsanlara istifadeli olsun diye. Çünkü bir kere şu ifadeyi kullanmıştı, onu çok iyi hatırlıyorum: 'Siz bu kasetlerin videoların ne kadar kıymetli olduğunu bilerseniz... Ben şeyhimin bir tane video, ses veya video görüntüsü olsun çok mutlu olurum.' O yüzden kendisinin çok video kaydı, ses kaydı var. Çünkü çok üzülmüş şeyhinin sesini vefat ettikten sonra tekrar duyamadığı için. Bu konuya çok dikkat ederdik, o yüzden kasetleri doldurduk birlikte. Kitaplarla çok ilgilenirdi. Bir işi olmadığı zaman kitap yazardı, onları düzenlerdi. Bir de hobi olarak da tespîh

dizerdi. Onu çok iyi hatırlıyorum. Boş vakitlerinde ya düşünce ya tespih ya Kur'an, uğraşları bunlardı."

75 yaşında, Hasan Burkay'ın kardeşinin dünürü Günnur Başol, mürşidinin kararlılığı hakkında şunları dile getirmiştir:

"Bir şeyi yapmaya karar verdi mi, onun üstüne giderdi Hazret. Vazgeçmezdi, kararlıydı. Önce bir düşünürdü ama düşünmeden yola çıkmaz. Kendine göre araştırmalarını da yapardı ama o karar doğruysa üstüne giderdi. Kararlıydı. Mesela Albaraka'nın ortaklarındandı Hazret. Kar zarar ortaklığı, onları desteklerdi Hazret ve o hususta da ilk adımı atmıştır. Oranın ortağı olmak kolay iş değildi. Burada bir tavuk çiftliği kurulsun istemişti. Onu da başlatanlardandı. En başta bu köyün kurulması, kararlılığın en somut halidir. Mesela, biz eski ihvanlarız. Ben çok geçtim bu karar alındığında. Burası tarlaydı. Bomboş bir araziydi. Otlar çıkmış. Bundan kaç sene önce? 60, 70, 71 yılları falandı. Kaç sene geçmiş üzerinden... 50 sene neredeyse. 50 sene önce buraya gelip de burada bir yer alıp bu köyü kurmak büyük bir azim ve kararlılığın göstergesidir."

53 yaşında, çocukluğunu Hasan Burkay'ın yanında geçirmiş, iki çocuk sahibi, ev hanımı (K_8), Hasan Burkay'ın azmi ve kararlılığı hakkında şu sözleri ifade etmiştir:

"Sıfırdan bir köy kuruyor ve bu olay günümüzde tercih edilen bir durum; şehir dışından yer alıp yerleşmek. Hazret'in döneminde, insanlar köylerden şehirlere göç ediyorlar. O ise herkesin yaptığının aksine köyde bir yaşam alanı kuruyor. Şuan burada bütün etraf ev oldu. O zaman burası boş bir tarlaydı şimdi ise bu kadar doldu. Kararlılığının ve ileri görüşlülüğünün bir timsali buradaki yaşam."

47 yaşında, üç çocuk sahibi, ev hanımı (K_10), Hasan Burkay'ın azimli ve kararlı oluşu hakkındaki görüşlerini şu sözlerle ifade etmektedir:

"Onun azim ve kararlılığının en büyük örneği bu köyü kurmasıdır. Çünkü burası ilk başlarda yolu olmayan, ıssız, hayvanlarla dolu, dağlık taşlık bir yermiş. Hazret buraya geldiğinde, asırı yılan varmış. Birkaç ev yapılmış ama her yer yılan doluymuş. Hazret'im herkesin gözünün önünde yılanlara seslenmiş: 'Biz geldik. Artık siz burayı terk edin.' demiş. Ondan sonra bir daha yılan sıkıntısı yaşanmamış."

50 yaşında, dört çocuk sahibi, ev hanımı (K_2) azim ve kararlılık noktasında Hasan Burkay'ı şu sözlerle ifade etmektedir:

‘‘Hazret’im netti. Hazret’imin bir Şey yapmaya karar vereceği zaman öncelikle Rabbimin rızasını gözeterek harekete geçerci. Bu yapacağım işte Allah’ın rızası var mıdır? Varsa da karar tamdır, bitmiştir. Hazret’im bunda bence bir ikileme hiç bir zaman düşmemiştir. Bu böyleyse böyledir ama ilk gözettiği Allah’ım. Dünya, ahiret ne iş yapıyorsa yapar, önce gözettiği Allah’ın rızası. Allah rızası da bildiği için mübarek, tamam. Bu budur. Bir kararsızlık yaşadığını ben zannetmiyorum Hazret’imin hiçbir konuda. Dünyalık ahiretlik evlatları hakkında bile, bana verilecek bir sözü varsa, bana söyleyecek bir sözü varsa beni biliyordur söyleyeceğini söylemiştir. Bir kararsızlık yaşamamıştır hiçbir şekilde.’’

1.4. ‘Duygusal Denge/ Duygusal Tutarsızlık -Nörotizm’ Boyutu Çerçevesinde Hasan Burkay

Beş Faktör Kişilik Envanterinin dördüncü boyutu olarak ele alınan ‘Duygusal Denge/ Nörotizm’ faktörü temelde bireyin endişeye yatkınlık oranını ve kendine ne derece güvendiğinden yola çıkarak kişiliği tanımlamaya çalışmaktadır. Duygusal dengeye sahip bireyler kendinden emin, kontrollü, olaylar karşısında sakin ve ölçülü davranmaktadırlar. Duygu durumları stabil bir denge üzerinde işlemektedir. Bu durumun ikili karşılığı ‘Duygusal Tutarsızlık/ Nörotizm’ olarak görölmektedir. Madalyonun bu yüzünde olan bireyler; kolayca incinen, endişeli, kaygılı, gergin, yaptıkları eylemlerde başkalarının onayına ihtiyaç duyan bir yapı göstermektedirler. Kendine güven konusunda sıkıntı yaşarlar, kendilerinden memnun ve emin değildirler. Kronik yorgunluk, baş ağrısı, iştahsızlık gibi psikomatik belirtilere sahiptirler. Eleştirilere kapalıdırlar.

Çalışmamızda Hasan Burkay’ın ‘Duygusal Denge/ Nörotizm’boyutları çerçevesi içerisinde, kişiliğinde hangi boyutun daha ağır bastığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada katılımcılara, ‘Genellikle neşeli biri miydi?’ sorusu yöneltilmiş. Yanıtlar doğrultusunda kendisinin genel duygu durumu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu soru sadece neşeli olup olmadığını ortaya çıkarmakla kalmayıp katılımcıların verdikleri yanıtlar neticesinde genel ruh halinin bir portresini çizmede yardımcı olmuştur.

75 yaşında, Prof. Dr. Yakup Basmacı Hasan Burkay’ın duygu durumu hakkında yaşadıkları bir olayı aktarmaktadır:

‘‘Genellikle neşeliydi. Efendi Hazretleri, hiç ama üzerinde bir ağırlığı uzun süre taşımazdı. Benim hatalarım oldu. Mesela bir keresinde onun Medine-i

Münevvere’de Moritanyalı bir ihvanı vardı. Benden arabamı rica etti. Dedi ki: ‘Senin arabayı ver de Hazret rahat etsin.’ Benim arabam da biraz eskiydi. Böyle sekiz silindirli büyük bir arabaydı. Motoru da eskimişti. Ben onu söyleyemedim. Söylesem bu sefer arabayı almayın manasına mı gelecek diye, dilimin ucuna geldi fakat söyleyemedim. Sonra yarı yolda motor bozulmuş. Arkadaş getirmiş yeni motor taktırmış.

Hazret’im de bu duruma biraz üzölmüş. Geldi ve şöyle dedi: ‘Yani bunlar söylenebilirdi, konuşulabilirdi.’ Ben Hazret’in bana olan kırgınlığının uzun müddet süreceğini zannettim ama öğleyin söylediyse ikindin vakti Hazret’im tekrar neşeliydi. Hazret, öylesine bir ağırlık taşımazdı aklında, gönlünde.’’

Hasan Burkay’ın oğlu, 41 yaşında, 5 çocuk babası Mesut Burkay, Hasan Burkay’ın duygusal denge halini şu sözlerle ifade etmektedir:

‘‘Genellikle neşeliydi, evet. Aslında yerine göre. Genellikle neşeli olması gereken zamanlarda neşeliydi ama normal, durağan zamanlarda bir olay olmadan normal hayatında neşeliydi. Etrafına hep güler yüzle davranırdı, güler yüzle karşılardı. Hep tebessüm ederdi. Gelen misafirleri tebessümle ağırlardı. Hoş karşılardı, tatlı dile anlatırdı anlatması gereken şeyleri. İnsanlara hikmetle, tatlı dille yaklaşırdı. Çünkü sert konuştuğun zaman kaba davrandığın zaman etrafından insanlar dağılır gider. Peygamber de olsan evliya da olsan... Bir ayet var: ‘Tatlı dille, güzellekle, hikmetle çağır Allah’ın yoluna.’ diyor. Babam da bu emirler doğrultusunda hareket etti. Güler yüzlü olmayı şiar haline getirmemizi isterdi. Hatta iki tane vasiyeti var. Bir tanesinde genele hitap ediyor vefat yıldönümü ile alakalı. Bir de bize, evlatlarına bıraktığı bir vasiyet var 1 Ocak, doğumuyla alakalı. Orada yazdığı nasihatler var. Genellikle neşeli, tatlı dilli, güler yüzlü idi ve bize de, çocuklarına da evlatlarına da, sadece belinden gelen değil, yolundan giden evlatlarına da: ‘Tatlı dil, güler yüz şiarınız olsun.’ diye vasiyet etti. Bu sebepten biz de gücümüz yettiğinde, aklımız erdiğinde bu vasiyetleri, nasihatleri yerine getirmeye çalışıyoruz.’’

Hasan Burkay’ın kızı, 4 çocuk annesi, 39 yaşında, ev hanımı olan (K_1), Hasan Burkay’ın hayata karşı olan pozitif tutumunu şöyle dile getirmektedir:

‘‘Hayatı çok seven bir insandı. Yaşamayı seven bir insandı. Çok sıkıntılı zamanlarında bile ‘Elhamdülillah’ derdi. Son döneminde çok sıkıntısı vardı. Nefes sıkıntısı vardı akciğerlerinde. Oksijen tüpü kullanarak nefes alabiliyordu. Artık son

zamanlarında ciğerleri yeterli gelmiyordu. Annem diyor ki: ‘Güçlkle nefes alıyordu, daralıyordu. Çok sıkıntılı bir hal yaşadık.’ Bu zaman dilimi içerisinde bir ihvan kardeş babamı ziyarete gelmiş ve ‘Nasılsınız efendim?’ diye sormuş. Babam da onca sıkıntısına rağmen: ‘Çok iyiyim, Elhamdülillah.’ diye cevap vermiş. Annem bu cevap karşısında şok olduğunu ifade etmişti. O kadar sıkıntılı bir zamanda, yaşadığı onca güçlüğe rağmen asla şikâyet etmediğini ifade ediyor. Her zaman: ‘İyiyim, Elhamdülillah.’ derdi. Son dönemi çok sıkıntılıydı, yaşadıkları çok zordu, tekerlekli sandalye kullanıyordu. Kendisi yürüyemiyordu. Ama ben hiçbir zaman bir kelime bile: ‘Ay çok bunaldım, sıkıldım.’ dediğini duymadım. En son artık: ‘Allah’ım artık iki iyilikten birisini ver.’ dediğini hatırlıyorum. Bunca yaşadığı ızdıraba rağmen her şeyi iyilik olarak görüyor. Yani yaşama sevinci çok vardı. Özellikle belirtmek istediğim, en sıkıntılı zamanında bile mutluydu. Hiç şikâyet ettiğini duymadım. Onu çok iyi hatırlıyorum. Hep olumluydu, hep pozitif. Dini konular haricinde hep pozitif. Dini konular olarak kastettiğim yapılan haramlar. Bu gibi davranışlara sinirlenirdi. Olumsuz söylediği olmamış. Genellikle neşeli biriydi. Gülmeyi severdi, yürümeyi severdi. Aslında neşeliden ziyade düşünceli ve böyle sakin bir hali, tavrı vardı.’

75 yaşındaki Günnur Başol, Hasan Burkay’ın ölçülü halini şöyle ifade etmektedir:

‘Genelde neşeliydi. Karamsar değildi, insana ümit verirdi. Devamlı hüznü bir görüntüsü yoktu. Uzun uzadıya böyle hastalık anlatılmasını sevmezdi. Hanımların bir araya gelince: ‘Ay benim bacaklarım çok ağrıdı. Şöyle oldu böyle oldu.’ diye yakındıklarını duyunca: ‘Hadi hadi.’ derdi Hazret. ‘Bırakın hastalık konuşmayı bırakın. Başka şeyler getirin, çay getirin.’ diyerek o kasvetli havayı dağıtırdı. Hazret’in yanında kasvet yoktu zaten. Sanki bütün dünya sana bağışlanmış gibi. Onun bulunduğu yer cennet bahçesiydi. Tarif ediliyor ya Kur'an ı Kerim’de, aynı o hali onun yanında yaşırdık. Bir de üzerinde ağırlık taşımazdı, o an için böyle bir hüznü hal olsa bile 5- 10 dakika sonra normal haline dönerdi.

Mesela her şeyin iyisini güzelini beğenir, seçerdi. Giyimi kuşamı da öyleydi hep. Renk uyumuna çok dikkat ederdi, temizdi. Arabistan'da beyaz entari giyerdi mesela. Bir şey saçılın istemezdi: ‘Şuraya bakın bakayım, ne olmuş? Şuraya şöyle bir bez getirseniz de burayı bir silsek.’ Bir toplu iğne başı kadar leke üstünde istemezdi. O beyaz entariyi de tabi muhafaza etmek biraz zor olurdu ama mutlaka temiz giymek isterdi.

Özetle hep itidal gördüm. Aşırılık yoktu Hazret'te. Ne bir şeye çok sevindiğini ne de çok üzüldüğünü gördüm. Ölüm haberi getiriyorlar mesela, yanımda öyle olmuştur. 'İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn.' der, şöyle bir durur, ne işle uğraşıyorsa ona devam ederdi. Yahut birinin doğum haberini getirirler, birinin evlilik kartını getirirler. Bir yüzü güler, aydınlanır, şöyle kenara koyardı. Bizdeki gibi böyle aşırı tepkileri ben onda hiç görmedim.

Hoşlanmadığı bir şey gördüğü zaman örneğin; hoşlanmadığı birisinin hoşlanmadığı bir işini naklettiler. Başını yan tarafa çevirirdi. Hoşlanmadığı bir şey olursa onu yüz ifadesinden hemen anlardınız. İnsanları herkesin içinde paylamazdı. Ortadan söyler, oradan alan alırdı üzerine. Varsa bir suçun günahın oradan üzerine alırdın.'

53 yaşında, çocukluğunu Hasan Burkay'ın yanında geçirmiş, iki çocuk sahibi, ev hanımı (K_8), Hasan Burkay'ın neşesini şu sözlerle ifade ediyor:

'Neşeliydi evet ama genelde itidal, ölçülü bir hali vardı her zaman. Onun en önemli özelliği dengeli olması bence. Her türlü aşırılıktan uzak dengede... Yaşanan olaylar karşısında, doğum haberi olsun, ölüm haberi olsun, aşırı tepki verdiğini hiç görmedim. O ölçülü dengeli hali huzur verirdi insana. Bir ümit ağır basardı her zaman. Neşe, huzur ve ümit... Her şey yerli yerinde ve yolunda hissi verirdi insana. Güven verirdi. Bir de hastalık konuşulsun istemezdi. Sıkılırdı. Duyguları yüz ifadesinden çok net anlaşılırdı. Mutlu mu yoksa söylenen bir şeye canı sıkılırsa hemen yüz ifadesinden anlardık, tepkisiz değildi. Tepkileri çok net anlaşılırdı ama tepkileri aşırı değildi.'

47 yaşında, akademisyen (K_9), Hasan Burkay'ın ölçülü tavrı hakkında şunları söylüyor:

'Hüzün hiç hatırlamıyorum ben onun halinde. Ciddi bir tavrı vardı, evet. Fakat günümüzde insanlarda bulunan hüznü, karamsar, agresif haller: 'O ne olacak, bu ne olacak?' gibi bir dert edinme hali hiç görmedik Hazret'te. Vefat haberinde bile o anda anlaşılır insanın hüznü, kederi. Başkasının vefat haberini doğal karşılayabilir insan. Ama kendi yakınının vefatında bile bir teslimiyet hali, dengeli bir hali olurdu.'

35 yaşında, üç çocuk sahibi, ev hanımı (K_3), Hasan Burkay'ın yaşadığı zorluklara rağmen asla yaşama sevincini kaybetmediğini, insanlara karşı hep güdüleyici tutumunu şu sözlerle ifade etmektedir:

‘‘Çok rahatsızlıkları oldu. Zorlu bir hayatı oldu. Bunca Ümmet-i Muhammed'in içinden ona tabi olanların yükleri de onun üzerindeydi. Bu kadar hayatın zorluklarının içinde yaşama sevincini hep muhafaza etmek çok büyük bir hünerdir. Hazret'im'in bu hali bizim için, büyük bir iman ve takva örneği idi. Biz insanlar ufacak bir sorunla karşılaştığımızda psikolojik olarak dağılıveriyoruz Ama Hazret'im, bu kadar sıkıntının içinde, bir süre de zorluklar yaşamasına rağmen yaşama sevincini hiçbir zaman kaybetmedi. Kaybetmediği gibi bizlere de neşe oldu, ı ışık oldu. Bize her zaman ümit var olmayı tavsiye ederdi: 'Kendinizi telkin edin, telkini bırakmayın.' şeklinde tavsiyelerde bulunurdu. Bu da çok önemli bir özelliği idi. Çünkü aynı zamanda sana bir psikologluk da yapmış oluyor. Hep kendinizi telkin edin derken söylemek istediği; bir insanın kendine verdiği telkini başka kimse veremezdi.

Hazret'im'in bir özelliği de mübarek bir zat olduğu için, bir söz söylediğinde senin onun sözünü tutmaya kabiliyetin yoksa bile, o mübarek bu sözü söylemiş deyip de onun sözünden düstur alıp yola çıktığın zaman yolun açılıyor. Sen beceremezsen de o halden faydalanabiliyorsun. Mesela: 'Kendi kendime telkin nasıl vereceğimi bilmiyorum ki.' dedin. 'Ama mübarek böyle bir tavsiyede bulunmuş, Allah'ım onun tavsiyesi üzerine kendimi telkin ediyorum.' Hiç başka bir cümle kurma, bu bile insana bir telkin oluyor, bir tedavi oluyor. Ona tabi olunduğunda, her sözüyle bir şekilde birçok hali, sorununu çözmüş oluyor.

Örnek alınacak halleri öyle çoktu ki. Yaşama sevinci, hep bunları tavsiye etmesi... Mübarek denmesinin altı boş değildi. İbadet de ondaydı maneviyat da ondaydı, her şey ondaydı. Rabbimin insanlara verdiği dünya nimetlerinden faydalanmayı severdi, şükrederdi, yüzerdi. Hayatına baktığımızda şunu anlıyoruz ki, dünya ve ahiret hayatı için gerekli olan her şeyi yapabiliriz ölçüsü dahilinde. Ailesi ile denize girerdi, tatil yapardı. Gitmediği zaman bahçesinde hatta bahçesinin her bir köşesinde, sevdikleriyle, sevenleriyle oturur, hoş sohbet yapardı. Bu bir eğlencedir. İnsanın bahçesinde, çardağında, kamelyasında çay içmesi bir eğlencedir. Dünya hayatı için çok büyük ve güzel örnekti. Bak böyle de eğlenilebiliyormuş, böyle de mutlu olunabiliyormuş. Allah'ın vermiş olduğu bütün imkânları sonuna kadar en güzel, en münasip şekilde kullanmayı da göstermiş oluyordu. Yaşama sevincini hep taşıyan bir kimseydi. Herkese eşit değer veren bir kimseydi mübareğimiz. Gönül alırdı. Her daim neşeli bir insandı, hangi hal üzerine olursa olsun yüzü her daim gülerdi. Bu çok önemli bir özelliği idi. Ziyaretçilerine karşı her zaman çok hoşgörülüydü. Ne halde olursa olsun her daim: 'Buyurun efendim, hoş geldiniz.' şeklinde bir tutum içerisindeydi.

Mübareği anlatmada zorlanmamızın sebebi de onun manevi büyüklüğünden kaynaklanıyor. Onu kendi idrakimizce dünyevi sıfatlarla anlatmaya çalışıyoruz ama manevi anlamda bizim büyürken de şahit olduğumuz şekliyle anlatılmaya başlandığında bambaşka himmetlerini yaşıyorduk. Her gün, her an, yani bizim çok olaylarımız oldu. Öyle birebir gördüğümüz baştan anlamayıp sonunda hikmetini, himmetini kavradığımız bin bir türlü halleri oldu.’’

50 yaşında, dört çocuk sahibi, ev hanımı (K_2), Hasan Burkay’ın duygusal dengesi noktasında şu ifadeleri kullanmıştır:

‘‘Hazret’im neşeliydi ama hani şöyle diyemeyeceğim; her gittiğinizde full tebessüm halinde değildi. Hazret’im hayatı tam ideal yaşayan biriydi. Giderdiniz, evet otururdu. Gittiğiniz zaman sizi karşılarken mutlaka tebessüm ederdi. Hazret’im olumlu bakardı, güzel bakardı. Eşyaya güzel baktığınız zaman da mutlaka mutlu olursunuz, neşeli olursunuz. Sizin olumsuz gördüğünüz bir şey de o güzel noktayı yakalatırdı size. Ve ne kadar olumsuz olsanız da o neşeyi bulurdunuz, o mutluluğu bulurdunuz. Tabii ki neşeliydi ve mutlu bir insandı.’’

70 yaşında, ev hanımı (K_6), Hasan Burkay’ın her daim pozitif ve şükür dolu halini şöyle anlatmaktadır:

‘‘Genelde neşeli biriydi. Aslında o da senin durumunla ilgili. Bazen gidersin önüne bakar, sakalını sıvazlar. Büyüklerimiz, Hazret sakalını sıvazladığı zaman karşısındaki kişinin günahlarının af olması için dua edermiş, bize bunu söylerlerdi. Artık onun doğruluk payını bilemeyeceğim. Bazen gözünün içine bakar, halini hatırını sorar, ilgilenir, dinlerdi. Küçük büyük, herkesi dinlemeye çalışır, cevabını verir. Öyle sert veya soğuk davranmazdı. Ama bazen düşünceli olurdu. Normalde ilgili, neşeli bir kimseydi. Dünyayla ilişkisi kesik olan biri değildi. ‘Ben hastayım, ben yaşlıyım ya da ben artık büyük hocayım ya da şu oldum bu oldum.’ demezdi. En ufak bir şeyle bile ilgilenir, gözlerin içi gülerdi. Sürekli şükrederdi. Etrafına bakar bakar: ‘Elhamdülillah, çok şükür.’ Bir de döner bize: ‘Cennetteyiz değil mi efendim? Cennet değil mi efendim? Cennet, cennet.’ Onu hiç unutmam. O lafı çok söylerdi. Hasta olduğunu söylemez, hastalıktan şikayet etmemizden de rahatsız olurdu. Kendisi için de: ‘Hazret çok hastaymış. Hazret şöyle olmuş, böyle olmuş.’ denmesinden hiç hoşlanmazdı.’’

54 yaşında, iki çocuk sahibi, ev hanımı olan (K_13), Hasan Burkay'ın ölçülü halini şu sözlerle dile getirmektedir:

‘Neşeden kasıt; hep itidal üzere, hep sünnet üzere, hep mütebessim, hep aydınlık çehre, asla somurtmadan. Evet bence neşeliydi. Etrafindakileri hiç sıkımadı. Ama o izin vermezse ağzını bile açamazsın yanında, öyle kolay değil. Yanında otururken bile bir yanda kemiklerini çatır çatır birbirine girer gibi hissedersin bir yanın ise çok rahat. Dünyanın en mutlu insanısın ama bir yanın da çok çekiniyor. Nefes alırken bile zorlanıyorsun ama bence neşeli tarafı ağır basıyordu.’

1.5.‘Gelişime Açıklık/ Gelişmemişlik’ Boyutu Çerçevesinde Hasan Burkay

‘Gelişime Açıklık/ Gelişmemişlik’, Beş Faktörlü Kişilik Envanteri’nin son boyutu olarak ele alınmaktadır. Araştırmacıların üzerinde en az fikir birliğine ulaştıkları bu boyut yaratıcılık, hayal gücü, özgünlük, orjinallik, genelsel olmayan, estetik duyarlılık gibi özellikleri kapsamaktadır. Gelişime açık olarak nitelendirilen bireyler değişimin yaşandığı durum ve olaylar karşısında yaratıcılıkları, açık fikirlilikleri ve orjinallikleri ile duruma fayda sağlarlar. Açıklık boyutu düşük olan kişilerin geleneksel olana bağlılığı, rutin olanı sevmeleri, çekingen davranışları, sanat ve estetiğe karşı daha kayıtsız kalmaları gibi niteliklere sahip oldukları gözlenmektedir.

Araştırmada, Hasan Burkay'ın kişilik özellikleri ‘Gelişime Açıklık/ Gelişmemişlik’ boyutu altında incelenmek istenmiş, bu amaçla katılımcılara: ‘Görüşlerini apaçık söyler miydi?’ sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplar şu şekildedir:

75 yaşında, Prof. Dr. Yakup Basmacı, Hasan Burkay'ın görüşlerini açıkça ifade etmesi noktasında şu bilgileri aktarmaktadır:

‘‘Görüşlerini yerine göre söylerdi. Yerine göre olarak ifade etmek istediğim; şartlar, efendime söyleyeyim hitap ettiği kitle, hepsi uygun olduğu takdirde söylerdi. Ve sözü şeriat seviyesinde söylersiniz. Tarikat seviyesinde söylersiniz. Hakikat seviyesinde söylersiniz. Bir de marifet seviyesinde söylersiniz. Hazret’in söylediği söz eğer uygun bir ortamdaysa marifet seviyesinde söylenmiş bir sözdür. Hiçbir zaman tariflerle, şunlarla bunlarla meşgul olmadı Efendi Hazretleri. O öyledir. Sorulan sözün kemalde bir cevabı vardır ve bu cevap da biliyorsunuz her dört basamaktır; şeriat, tarikat hakikat ve marifet. Kur'an-ı Kerim'in dört ögesidir, dört esasıdır. Bilgi, bilgi üstüne en son da marifet bilgisidir ki Hazret marifet bilgisini söylerdi.’’

Hasan Burkay’ın oğlu, 41 yaşında, 5 çocuk babası Mesut Burkay, görüşlerini açıkça ifade etme konusunda babasını, mürşidini şöyle anlatmaktadır:

“Gelen insanların sorduğu sorulara cevap verirken tavrı şöyleydi: Bazı insanlar bir işi yaptıktan sonra gelip sorardı. Mesela: ‘Efendim işte şöyle bir iş yaptım.’ ‘Hayırlı olsun.’ derdi. Ama gelip de: ‘Ben böyle bir iş yapmayı düşünüyorum. Yapayım mı, yapmayayım mı?’ derse, ‘Yapma.’ veya ‘Yap.’ derdi. Ama işi yapmış: ‘Efendim ben böyle bir iş yaptım.’ O zaman, ‘Hayırlı olsun.’ Yani iş bitmiş, işi bitirmişsin bana gelip soruyorsun o zaman, ‘Hayırlı olsun.’ Ama hiçbir şeye başlamadan bana soruyorsa, o zaman cevabım farklı olur. Sohbet ederken de şöyle bir söz söylemiş babam: ‘Başımızda üç tane kılıç ip var. Devletin ipi, şeriatın ipi, insanların ipi.’ Bu üçünü gözeterek sohbet ederdi. Şimdi sohbet çok çeşitlidir. Bâtını yönler var. Zahiri yönleri var. Şeriat ahkâmı var. Bir de tarikat, hakikat, marifet sohbetleri var. Bunları insanların anlaması zordur. Ebu Hureyre anlatıyor ki: ‘Resulullah bana iki türlü ilim öğretti. Bir tanesini size anlatıyorum. Ötekini anlatsam şu boynumun damarlarını şuracıkta kesersiniz.’ diyor. Orada zihinlerde canlanan: ‘Ebu Hureyre’nin bu sözü ne anlama geliyor? sorusunu âlimler: ‘Anlattığı şeriattı, anlatmadığı da hakikat ve marifetti. Tarikat ilmiydi.’ olarak yanıtlamışlardır. Anlattığı kişiler de sahabe efendilerimiz. O yüzden sohbet çok çeşitli. Her insanın seviyesine göre sohbetleri vardı ama bu üç ipi, kılıcı gözeterek devletin, insanların ve şeriatın kılıcını gözeterek konuşurdu.”

Hasan Burkay’ın kızı, 4 çocuk annesi, 39 yaşında, ev hanımı olan (K_1), Hasan Burkay’ın görüşlerini söylemedeki tutumunu şu örneklerle anlatmıştır:

“Görüşlerini dini konularda kesinlikle açıkça söylerdi. Ama mesela, yemek konusu, yemeği beğenmedi. ‘Bunu beğenmedim.’ demezdi. ‘Bunu sonra yiyeyim.’ derdi. İnsanları kırmamak üzmemek açısından titizlikle davranırdı ama dini konularda söylenmesi gereken bir şey varsa yapılması gereken bir şey varsa onu, kesinlikle söylerdi. İnsani ilişkilerde kimseyi kırmazdı, kesinlikle. Tatlı dilli olmaya, insanları kırmamaya oldukça özen gösterirdi.”

75 yaşında, Hasan Burkay’ın kardeşinin dünürü olan Günnur Başol, Hasan Burkay’ın görüşlerini dile getirmedeki netliğini şu ifadelerle dile getirmiştir:

‘‘Bazen söylerdi bazen söylemezdi. Her zaman söylemezdi kendi görüşünü. Ama eğer uygun gördüyse desteklerdi, uygun görmediyse de onu da onu da halinden yüz ifadesinden anlardık, anlaşılırdı.’’

53 yaşında, çocukluğunu Hasan Burkay’ın yanında geçirmiş, ev hanımı (K_8), Hasan Burkay’ın sade ve anlaşılır konuşma tarzını şu sözlerle ifade ediyor:

‘‘Söyleyeceği söz yerini bulacaksa söylüyordu. Biz muhatabımıza kendimizi anlatmak için bir sürü cümleler kurarız. Bir konu anlatacağız, bir saat konuşuruz. Hazret öyle değildi. Sözün özünü söylerdi, kısa ve öz.

Herkesin kaldırabileceği tarzda bir tavsiyesi vardı. Kişinin neye ihtiyacı varsa onu konuşurdu. Mesela, bir insanın yaptığı şey uygun bir şey değilse: ‘Senin yaptığın şey uygun değil.’ demez de uygun olacak halde söylüyordu. ‘Sen yanlış iş yapıyorsun.’ demez. Doğrusu nasıl yapılır? O anlatınca sen zaten anlıyorsun. ‘Demek ki ben doğru yapmıyordum, doğrusu buymuş.’ O zaman sen kendini eleştirilmiş, suçlanmış da hissetmiyorsun, utanmıyorsun, mahcup da olmuyorsun. Ama ne yapılması gerektiğini de öğreniyorsun, kendini de düzeltiyorsun dolayısıyla. Pozitif bir reaksiyon alıyorsun ve söylediklerini bir kılavuz misali uygulayarak seni ileriye taşıyan bir güce sahip oluyorsun. Hazret, ideal olanın nasıl olması gerektiğini anlatırdı. Zaten sen oradan anlıyordun. İnsan fıtratı da buna müsait, Allah bizi öyle yaratmış. İnsan daha doğru daha üstün bir söz duyduğu zaman onu yapmaya hemen gücü yetmese bile kalben onu onaylıyor zaten. Böyle bir duruyorsun: ‘Evet, gerçekten onun dediği daha güzeli daha doğrusu.’ diyorsun.

Çok hoşgörülüydü ama seni tembelliğe sevk edecek bir hoşgörü de değildi. Seni harekete geçirecek, daha iyi olmaya yönlendirecek bir halle birlikte bir hoşgörüydü. Bazen aşırı hoşgörü de karşı tarafı tembelliğe sevk eder. ‘Ben böyle olduğum gibi iyiyim.’ dersin ve bu düşünce sende bir ruhsuzluk, bir boş vermişlik meydana getirebilir. Öyle de değil. Sen kendini olduğun gibi kabul ediyorsun. Her olayı ve kendini olduğun gibi kabul ediyorsun ama ben daha iyi olabilirim, daha iyisini yapabilirim, bu olay da daha iyi olabilir gibi bir his de veriyor. Aslında terbiye ediyor. Bir çocuğa sevgi gösterirsin onu iyi hissettirirsin. Ama bir yandan da sen daha iyisini yapabilirsin diye teşvik edip motive edersin. Aynı öyle bir terbiye sistemi.’’

47 yaşında, akademisyen (K_9), Hasan Burkay'ın görüşlerini net olarak ifade etmesi hakkında şunları söylüyor:

‘İşyerinde bir takım sıkıntılarımlı oluyordu. Orada çalışmamın bana iyi gelmediğini düşünüyordum. Çok kararlı bir şekilde yanına gittim. Hazret'e danışmak istedim. O da: ‘Bence faydalı oluyor.’ dedi, çok kesin bir şekilde. Bu dialoğumuzdan şu sonuca ulaştım: Hazret bildirmesi gerektiği zaman, görüşünü çok net bir şekilde ifade ediyordu. Ben o kadar kararlı gitmiştim ki yanına, o kararlılığım karşısında belki bir başkası olsa tereddütte düşebilir, ‘Dur bir düşünelim.’ diyebilir, ‘Tam olarak ne yaşıyorsun?’ diyebilir, detaylarını bana sorabilir. Hazret ise hiçbir şey sormadan çok net bir şekilde, direkt: ‘Bence faydası oluyor.’ dedi. Detaylara bile ihtiyacı yoktu. Bir konuda söylemesi gereken bir şey varsa, kesin bir fikri varsa çok net bir şekilde söylüyordu.

Bir de o kişiye yük yükletecek şekilde de fikrini söylemezdi. Karşısındaki eğer onun söylediği şeyi yapmayacaksa o zaman da söylemiyordu. Çünkü karşısındakine söylediği bir yük olacak, sorumluluk olacak.

Ayrıca böyle duruma göre, kişiye göre bazen latifeyle, bazen çok kesin, tereddütsüz kısa ve öz bir sözle görüşlerini söylerdi. Birkaç kere de böyle çok sert, beni korkutan tepkileri de olmuştur. Sarsıldığım anlar olmuştur. Bu yaşıma kadar o anı hala düşündüğüm zaman aynı etki ile vücudum titrer. Demek ki o etki devam etsin diye, unutturmamak için... Hep yerinde, kişiye göre. Çünkü herkesin anlama şekli başkadır. Kimisi sakın, yumuşak ve tatlı dil istiyor.’’

Hasan Burkay'ın dünürü, dört çocuk sahibi, 50 yaşında, ev hanımı (K_2) görüşlerini ifade etme noktasında Hasan Burkay'ı şu sözlerle ifade etmektedir:

‘Kırmadan, kişisine göre, uygun sözlerle söylerdi. Şimdi Hazret'ime her gelen ihvan değildi, tanımak için gelenler de oluyordu. Tesettürlü olmayan, belki namaz kılmayan, farklı görüşte insanlar da geliyordu Hazret'ime. Ama her çıkan mutmain çıkıyordu. Birisi anlatmıştı, açık bir bayan gelmiş Hazret'imın yanına. Birkaç ziyaretinden sonra türbanını arkadan bağlayarak boyun açık haliyle tekrar ziyaret etmiş. Hazret'ime dönüp: ‘Efendim böyle olur mu?’ demiş. Hazret'im olmaz der mi? ‘Olur efendim ne güzel olmuş.’ demiş. Sonra çıktığı zaman da ardından demiş ki: ‘Böyle başlar, kim bilir ne hallere gelir.’ Bu yolda itmek, kakmak, hayır, sen yanlışsın demek doğru değil. Bizim yolumuz muhabbet yolu, sevgi yolu.

Çok halim, çok yumuşak ve çok güler yüzlüydü. Kendisini bir baba, bir dede olarak görürdük. Ki, baba yeri gelir kızar, yasaklar. O, babadan bir tık daha ileri idi. Onu hissedebiliyorsunuz. Kucağına otursam beni sarmalayacak saracak, bunu biliyorsunuz. O kadar rahatlatıcıydı, üzerinizdeki bütün negatif enerjiyi alıyordu. Köy o kadar büyük ki, parklarımız vardı, her şeyimiz vardı ama biz hemen Hazret'imın bahçesine koşardık. Onun yanında oynardık. Bir kere bile kaşlarını çatıldığını görmedim ben Hazret'imi.

Hazret'im maddi manevi her şeyimize, bize yarayan bir iksirdi. Bir iksir düşünün, içiyorsunuz ve hem manevi hastalıklarınızdan; vesvese gibi ya da ne türlü haliniz varsa bundan kurtuluyorsunuz. Hem maddi, beden kurtuluyorsunuz böyle bir şey yok. Bir şeyi yapmak için arzu edersiniz ama muallâkta kalırsınız. Hazret'ime rabita yoluyla danışıldığınız zaman gelen işaretle beraber aklınızda hiçbir şüphe kalmıyor. Hazret'ime karşı eğer muhabbetiniz, ihlasınız tamsa size bir ilham oluyor ki hiçbir şüpheniz kalmıyor. Hiçbir korkunuz kalmıyor.

Hazret'im öyle hoştu ki, ne zaman bir sıkıntım olsa yanına giderdim. Her türlü sıkıntıda ben anlatmadan bütün sıkıntılarım alınırdı üzerimden ve ben dönerdim. Sanki o sıkıntıların hiçbirini yaşamamışım gibi... Sadece giderdim huzurunda otururdum. Halini hatırlar sorardım. Bazen muhabbet olmazdı bile ama bütün maddi manevi hastalıklarımızı tedavi eder, yollardı bizi mübareğim. Anlatılamayacak kadar eşsiz bir hazine.

Hazret'im bize hep sevgi, muhabbet aşıladı. Dini sevdirmek, Allah'ı sevdirmek, birbirimizi sevmek için uğraştı. Birbirimizin ayıplarını görmek değil. Birbirimizi eleştirmek değil, birbirimizi olduğumuz gibi kabul edip birbirimize katmak. Böyle gerçekten çok güzel bir insan...''

54 yaşında, iki çocuk sahibi, ev hanımı olan (K_13), Hasan Burkay'ın görüşlerini açıkça söylemesi hakkındaki görüşünü, babası ve Hasan Burkay arasında yaşanan bir olayla naklediyor:

‘‘Kesinlikle görüşlerini açıkça söylerdi. Ama şöyle, yine sünnet üzere. Hatanı direk senin yüziine asla vurmazdı. Ortaya söyler, oradan hissedar olurdun. Kimseyi kırmadan zarafetle söz söylerdi.

Mesela tesettürle ilgili çocukların düğünü için manto, örtü, diktirmiştik ama biraz açık, frapan renklerde. Su yeşili eşarplardan oluşan süslü bir tesettürdü. Bu tarz

giyimim bazı ihvanlar tarafından tesettüre uygun olmadığı belirtilerek eleştiri almıştı. Biz de Hazret'i ziyarette gittik o olay üzerine. Üzerimizde aynı kıyafetler var. Eşi Lale validem dedi ki: 'Hazret'im.' şu aynen cümle bu: 'Şunlara bak ne kadar şıklar ne kadar süslüler.' dedi. Ben o sırada 31 yaşımdayım. Ablam 35 yaşında. Döndü, dedi ki mübarek: 'Tabii süslenecekler. Onlar çocuk daha. Tabii giyinecekler. Çok şıklar.' dedi. Şüphe duyduğum bir şey de varsa, sen ona sormadan zaten cevabı gelirdi. Hayatımızda böyle bir şey yaşadım. Bütün önerilerini asla zorla ve baskıyla değil, sevgi ve şefkatle empoze eden bir büyük... En büyük özelliği her şeyi sevgiyle, neşeyle, tasavvuf neşesi ile yaptırarak bir büyük.

Bu arada babam 19 yaşından beri Hazret'in müridi. Babam solak olduğu için işlerini de solla yapıyor ve bilinçli de olmadığı için o dönemlerde, yemeğini demek ki Hazret'in yanında sol eliyle yiyor. Babama diyor ki Hazret'im yirmi yaşındaki büyük delikanlıya: 'Yalçın, cici elinle ye oğlum.' Bu kadar şefkat doluydu. Ömür yetmez Hazret'i anlatmaya. ''

66 yaşında, iki çocuk sahibi, ev hanımı (K_5) Hasan Burkay'ın görüşlerini çeşitli yollarla ifade etmesini yaşadığı bir anekdot ile anlatıyor:

''Söylenmesi gereken neyse o dökülürdü mübarek ağzından. Ama bunu açıktan keramet gösterir gibi yapmazdı. 'Şu şöyle.' demezdi. Gerek rüyada gerek sohbeti esnasında olayların içinde gizliydi. Ama biz anlardık onu. Yaşadığım bir olayı anlatmak istiyorum: Zaman zaman bana okumam için kitaplar verirdi. Bir akşam arkadaşımın biriyle oturduk, konuştuk. Bu dünyadan önce acaba nasıl bir dünya vardı, nasıl varlıklar vardı, bu dünya yok olunca ardından ne kurulacak, kimler, nasıl yaşayacak gibi sorular sorarak kendimizi aşan konular konuştuk. Ertesi gün Hazret'in yanına gittim, bana verdiği kitabı teslim ettim. Kendisi bir yere gidiyormuş, fazla oyalanmadan bana yeni bir kitap verdi. Eve geldim. Kitabı bir açtım, şöyle bir açtım, karıştırmadım bile. Karşıma direkt şu cümleler çıktı: 'İdrak-i maali bu küçük akla gerekmez. Zira bu küçük terazi bu kadar sıkleti çekmez.' Altı da çizilmiş bu sözlerin. Açar açmaz da o geldi herhangi bir sayfadan. Bu aslında bir keramet ama gayet normal kitap vermiş, açmışım o cümleyi görmüşüm gibi gözüküyor ama hâlbuki sorularınızı cevaplıyor. ''

Gençlik yıllarında kendisi ile tanışma fırsatı bulan, vefatına kadar da birçok kez görüştükleri, 72 yaşında, iki çocuk sahibi, hâkim (E_3), Hasan Burkay'ın insanların içinden geçirdiklerine dahi açıkça cevap vermesini yaşadığı bir olayla dile getirmektedir:

‘Bu köy 120 dönümdü. Hazret, buranın parasını hemen verdi ve burayı aldı. Burayı alınca ihvanlar burayı imar ettiler. Hazret kendisine cami ve ev yeri ayırdı. Vakfın konumu belirlendi. Diğer yerleri ihvana verdi. Peki, bize ne verdi? Biz eşimle daha nişanlıydık o zaman. Evli değiliz, elimizde para da yok. İçimden: ‘Efendi Hazretleri şu köyden bir yer verse, bir ayak yer verse...’ diye geçirdim. Der demez kayınpederi çağırmış: ‘Ethem Bey, Semra kızım oradan yer istiyor. Burayı ben ayırmıştım. Burayı ona verelim.’

Aslında kaldığımız bu yeri kendisine ayırmış. Bize verince biz de kör topal bir ev inşa etmeye başladık. Maaşımızı veriyoruz, bulup buluşturmaya çalışıyoruz, çabalıyoruz. İhvanlara demiş ki: ‘Kızımın evini tamamlayın.’ Bir baktık evin pencereleri kalmış yapılacak sadece. Birden bire her şey oldu. ‘Allah Allah.’ dedim kendi kendime, hayretler içindeydim. Aklın alabileceği şeyler değil bunlar, normal akıl ölçüleri ile anlamaya kalkarsak içinden çıkamayız. Olduğu gibi kabul edeceğiz bazı şeyleri.’

Hâkim (E_3), Hasan Burkay’ın görüşlerini açıkça söylemesi hususunda şu sözleri de eklemektedir:

‘Görüşlerini apaçık söylerdi. Hiç çekinmez, dosdoğru söylerdi. Nasıl söylerdi tabii? Bizim alacağımız kapasitede söylerdi. Eğer karşısındaki taşıyamıyorsa, onu nasıl yapıyorsa küçük söylerdi ama sonradan o büyürdü, büyük söylemiş olurdu. Tohum ekersin, ağaç büyür ya işte o misal. Sözleri o hale gelirdi. Ben bir Efendi Hazretleri’nde gördüm bunu. Sözüünü söyler, sen söylediğini fark etmezsin. Ama sonra bir an gelir: ‘Allah Allah, Efendi Hazretleri böyle demişti.’ Söylediği sözün vakti gelir, senin hayatında bir anlam kazanır. ‘Demek bu böyleymiş.’ diye düşünürsün. Böylece o açılımı yapar, o açılım sayesinde de ruhun, aklın ve bedeninin rahat ederdi. Efendi Hazretleri’nin himmet etme sebebi de bu. Cenabı Hakkın ona bahsettiği rahmeti, bereketi de bu. Hazret-i Resulullah’ın sünneti de bu. Mesela Hazret-i Resulullah (s.a.v.) Efendimiz ne konuşursa insanlar rahat edermiş. Kâfirler: ‘Sakın gidip onun yüzüne gözüne bakmayın. Ağzına bakmayın. Ağzından bir şey çıkıyor, kulaklarımızdan giriyor. Sizi değiştiriyor.’ Hazret de öyleydi. Her hali sünnet üzereydi. Konuşmasını ayetle açar, sünnetle kapatırdı.’

76 yaşında, veteriner hekim (E_4), Hasan Burkay’ın görüşlerini açıkça ifade etmesi hususunda şu sözleri söylemektedir:

‘Manen bildirirdi. Onun dışındaki hususlarda da kırıcı olmadan düşüncelerini söylerdi. ‘Ben bunu böyle yaptım.’ dersiniz eğer yaptığınız şey uygun değilse: ‘Efendim, şöyle yapsak daha iyi olmaz mıydı? Bu böyle olsa daha iyi olmaz mıydı?’ derdi. ‘Bunu niye böyle yaptın? Hiç olmamış.’ gibi suçlamalar ve azarlamalar değil, ‘Şöyle yapılsa daha iyi olmaz mıydı? Şeklinde karşısındakini kırmadan, suçlamadan naif bir şekilde cevap verirdi.

Bana bir sefer çok öfkelenmişti. Şuan oturduğumuz bu ev, eskiden boş bir bahçeydi. Biz bu bahçeyi aldık. Daha sonra ara ara gelip gitmeye başladık. Bu gelip gitme süreçlerinde de Hazret’i ziyaret ederdik. Bir ziyaretimizde Hazret gülerek: ‘Efendim o evi yapmaya başlayın.’ dedi. ‘İnşallah efendim.’ dedim. Aradan üç beş ay gibi bir zaman geçti. ‘Efendim, evi yapmaya başlasanız artık.’ diyor Hazret. Ben yine: ‘Efendim, inşallah.’ diyorum. Sonra bir gün kayınvalidemle birlikte evine gittik. Kütüphanesinde şöyle bir baktı bana çok sert bir şekilde: ‘O eve ne zaman başlıyorsun?’ dedi. Hemen elimi cebime attım. Çıkarttım. Gerçekten 20 TL var. 20 TL. ‘Bütün param bu. Nasıl başlayayım?’ dedim. Hiçbir şey demedi, şöyle bir baktı: ‘O para, o evi bitirir.’ dedi. Ben tabi şaşkınum yirmi liralık mı ev yapacağım ben? O parayla bir torba çimento alamam. ‘Öyle diyorsanız yarın başlayacağım.’ dedim.

‘Yarın başla. Hayırlı uğurlu olsun.’ dedi. Daha sonra Ankara’ya gittim. Orada kızım, damadım var. Onlara olanları anlattım. Hiçbir şey demeden damadım biraz sonra kalkıp içeriye gitti. 20.000 dolar getirdi: ‘Şu parayı al, hemen başla. Madem Hazret öyle istiyor. Bir başla bakalım, bir sebebi vardır.’ Kendisinin de mimar bir kuzeni var. Ondan da proje çizmesini istedik. Biz inşaata başladık. Her işimiz rast gitii, uygun oldu her şey. Kendimiz de çalıştık.

Ondan sonra Hazret sık sık evimize geldi. Her zaman oturduğu bir yer vardı, oraya çıkar gelirdi. Aşağı yukarı her akşam birlikte oturup sohbet ederdik. Burada çok uzun zamanlar geçirdi. Gerçekten bir şeylere hükmediyordu.’’

69 yaşında, iki çocuk babası (E_5) görüşlerini açıkça ifade etme konusunda Hasan Burkay ’ı şöyle anlatıyor:

‘Hazret’i ziyarete gelen kimseler arasında şu olay vuku bulurdu: Mesela buraya on kişi gelirdi. Gelirken de zihinlerinde de bir takım sorular olurdu. Hazret’in sohbetini dinliyorlar ve kapıdan çıktıklarında birisi: ‘Bana cevap verdi.’ Diğeri: ‘Yok bana

cevap verdi. ' gibi tatlı bir dialog geçerdi aralarında. Mübarek, kime ne hisse varsa o hisseden hepsine gerekeni verirdi. ''

2. MODEL ÇERÇEVESİNDE HASAN BURKAY'IN KİŞİLİK ANALİZİ

Din öyle bir güce sahiptir ki, insanın sahip olduğu nitelikler üzerinde yegâne bir etki sağlamaktadır. Bireyin içsel dünyasında kendisinin dahi farkına varmadığı, ulaşamadığı yerlere nüfuz ederek varlığını hissettirir. Kişi dini içselleştirdiği ölçüde, din kişiliğe o denli etki etmekte ve onu harekete geçirmektedir. Dini ve manevi meseleler, bireyle girdikleri etkileşim sonucunda bireyin kişiliğinin oluşması süresine, şahsiyet özelliklerini şekillendirme kudretine sahiptir. Kişinin tüm yapıp etmeleri, düşünceleri ve inançları dinin egemenliği altında biçimlenir. Bireyin tüm yaşantılarında kendini gösterebilmektedir. Dinin ferdin tüm hareket ve faaliyetlerini, düşüncelerini, sosyal inanç ve ahlaki yönelişlerini etkilemesi herkes için aynı derecede mümkün değildir. Fert dini içselleştirdiği derecede onu kişiliğine mal etmesi ve dinin etkilerini davranış ve tutumlarında yansıtması mümkün olmaktadır. Din de kişiliğin süzgecinden geçerek bireydeki yerini almaktadır. İnsanların farklı tercihleri, hoşlandıkları ve hoşlanmadıkları durumlar birbirinden farklı olduğu gibi, dine yönelim, dini inanç ve tutumları benimseme bakımından da farklılıklar yaşanmaktadır. Bu güç ne kadar farklı olursa olsun insanın temel özelliklerinden birisi 'homo religious' olmasıdır. Bu vasfı sayesinde fert sonlu ve sınırlı bir varlık olduğunun bilincine varmakta ve sonsuz yüce kuvvetin karşısında kendisini tamamlanmış ve güvende hissetmektedir. Kişiliği kaplayan dini iman olgunluk seviyesine ulaştığı zaman, kişinin tüm psikolojik hayatını şekillendirmiş olduğu görülür. Bu tabiatüstü ile ilişkiye dayanan öylesine bir güçtür ki bireyin tüm faaliyetlerini bir çatı altında toplayarak bir bütün içinde hareket etmesini sağlar. Bir birlik etrafında toplayarak hayatın tüm dağılmış parçalarını uyum içerisinde birbirine kenetler. Kişinin kendini keşfetme serüveninde sarsılmaz bir referans kaynağı olur, sağlam bir kişiliğe ve kusursuz bir bütünlüğe erişmesini sağlar.

Allport kişisel özellikleri ana özellikler, merkezi özellikler ve ikinci derece özellikler olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Ona göre ana özellik, kişinin tüm davranışlarında kendisini hissettiren başat gücü ifade etmektedir. Bir insan dindar olma ana özelliğine sahip olduğunda tüm eylemlerinde, duygu ve düşüncelerinde dinin egemenliği altındadır. Bunun en açık örneğini mistiklerde ve İslam mutasavvıflarında gözlemlendiğini

belirtmiştir.¹⁵⁸ Dinin insanın tüm bu yapıp etmelerini içine alan güçlü etkisini bir Nakşî şeyhi olan Hasan Burkay’da açıkça görmek mümkündür.

İslam bireylere sabırlı olmayı, cömertliği, ibadetlerini yerine getirmeyi öğütlemektedir. İnsanlara iyi davranmayı, tüm varlıklara hoşgörüyle yaklaşmayı, aldatmamayı, bozgunculuk yapmamayı, hiç bir zaman yüzden tebessümü eksik etmemeyi, yaratılmışlara karşı şefkat ve merhametle davranmayı, sözüne sadık, güvenilir bireyler olmayı, nefsanî arzu ve isteklerden kendisini arındırıp, örnek insan olmayı, Allah’ın rızasını kazanmak için çalıp çabalamanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu ilkeler doğrultusunda İslam’ın belirlediği hayat tarzını benimseyen bir ailede yetişen Hasan Burkay’ın kişiliğinin oluşmasında kuşkusuz ailesinin rolü çok büyüktür. Anne ve babasının dine olan yönelimi Hasan Burkay’ın kişiliğinin şekillenmesinde yadsınamaz bir role sahiptir.

Bir Nakşî Şeyhi olan Hasan Burkay dinin her boyutunun derinlemesine yaşandığı bir aileden gelmektedir. Annesi Ayşe Hanım ve babası Hafız Mehmet Hulusi Efendi, İslam dinine son derece bağlı, Allah’ın emir ve yasaklarına sıkıca kenetlenmiş dindar kimseler olarak tanınmışlardır. Hafız Mehmet Efendi İslamiyet kurallarına riayet doğrultusunda yanlış davranışlarda bulunanlara karşı öfkelenen, hocası Ali Haydar Efendi’nin sözlerinden ayrılmayan bir kimsedir. Ayşe Hanım zikri dilinden düşürmeyen, hal ve davranışlarında Allah rızasını gözetten bir hanımefendidir. Hasan Burkay daha çocuk yaşta ondan tevhidi aşılama başlanmış, evde imamlık görevini kendisine vermiştir. Hasan Burkay tatil zamanlarını Kur’an kurslarında geçirmiş, sohbet toplantılarına devam etmiştir. Din, ailesinde İslam tohumlarıyla yeşeren Hasan Burkay’ın kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Şeyh Şerafettin Zeynel Abidin Hazretleri’nin dostları ile birlikte Hasan Burkay’ın doğumunu tebrik etmek için hiç tanışmadıkları halde ailesini ziyaret etmeleri, o gün orada bir hatim indirilmeleri, onun sıradan bir kimse olmadığı habercisidir. Hasan Burkay belirli bir yaşa kadar manevi terbiye ile derslerine devam etmiş, bir süre bu dersleri bırakması gerektiği söylenince içinde yanan Allah aşkı ile nasibinin geleceği günü

¹⁵⁸ Uysal, *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, C. Kısmet Ciltevi, s. 27.

beklemesi, onun İslami bir atmosfer altında hayata gözlerini açtığı ve yaşamını bu yol üzerine devam ettirdiğinin birer göstergesidir. Bu denli manevi bir ortamda yetişen Hasan Burkay'ın dünya görüşü aldığı dini/manevi terbiye doğrultusunda şekillenmiştir.

Davranışlarındaki nezaket ve hassasiyet sayesinde etrafındakileri olumlu yönde etkileyen Hasan Burkay, yaş, cinsiyet, dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin tüm sınırları kaldıran bir sevgiyle insanlara yaklaşmıştır. Herkese karşı tarafsız hizmet edebilmiştir. Birlik olmanın beraber olmanın önemini her daim vurgulamış, dünyadaki birçok insan için hoşgörünün canlı bir örneği olmuştur. İslam'a hizmet etmek amacıyla birçok faaliyette bulunmuş, her an yardıma hazır olmak onun bir yaşam biçimi haline gelmiştir. Sağlık durumu onu ne kadar yıpratırsa yıpratсын insanlara yardımcı olma, onlara hayır dualar etme sağduyusuna sahiptir. Nerede yardıma ihtiyacı olan birini görse ona maddi ve manevi destek olmak için elinden geleni yapmıştır. Sözleri, davranışları ve yaşamıyla hoşgörü ve diyalogun mümkün olduğunu kanıtlamıştır. Vefatına yakın zamanlarda nefes alma konusunda oldukça güçlük yaşamasına rağmen, kendisine danışan, sorular soran insanları geri çevirmemiş kendi sağlığından şikâyet etmeden elinden gelen gayreti sarf etmiştir. İslam'a ve Rasullullah'a karşı gönülden bağlı olması onun gücünün kaynağını oluşturmuş yılmadan ve sabırla hareket etmiştir.

Hasan Burkay ile daha önceden tanışanlar, onun çevresinde yetişenler, hakkında yazanlar ve konuşanların ortak olarak ifade ettikleri durum şudur ki, onun kendisine has bir üslubu, hoşluğu, huzuru ve itidalli bir havası oluşudur. Bu öyle bir durumdur ki ona samimi bir şekilde muhabbet gösterenler bu huzur atmosferinden oldukça faydalanmaktadır.

Hasan Burkay kendine güvenen ama mütevazılığı elden bırakmayan tavrıyla aynı zamanda karizmatik bir dini lider kişiliğine de sahipti. İnancına sımsıkı sarılan ve bu uğurda yaşayan, başına gelen engeller karşısında yılmadan kararlılıkla yoluna devam etmiştir. Gerektiği zaman sert fakat çoğu zaman yumuşak üslubuyla söylediği sözler dikkatle dinlenir, insanlar ihtiyaç duydukları cevabı alarak onun sözleri doğrultusunda harekete geçerler, İslam'a, Allah ve Resulü yolunda iyi bir birey olmak için uyulması gereken kaideleri insanlar ondan duyunca bu durum onlar üzerinde bir yük teşkil etmezdi.

Aldığı kararlardaki azmi, neyi nasıl yapacağını bilen zeki ve planlı tavrı, yaptığı her işte bir hakikat olduğu birçok kişi tarafından görülmüştür. Kendi istek ve arzularını ikinci

plana atarak sadece rıza-ı ilahiye kazanmak için gösterdiği çaba sayesinde insanların sevgisini kazanmıştır.

Hasan Burkay, Allah (c.c)'a ve Peygamber (s.a.v.)'e olan sevgisini davranışlarına ve haline yansıtmış, yaptığı her işte Allah (c.c)'ın rızası ve Peygamber (s.a.v.)'in sevgisini kazanmayı gözetmiştir. İnsanlara hizmeti Hakk'a hizmet olarak görmüş ve son nefesine kadar bu uğurda şikâyet etmeden çalışmıştır. Allah'ın çizdiği yoldan ayrılmamaya özen göstermiş, her halini, tavrını, davranışını Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ahlakına uygun olarak yaşamaya çalışmıştır. İnsanların manevi susuzluklarını gidermek için ömrünü feda etmiştir. Onun bu samimi yaklaşımı, onu saygı duyulan bir figür haline getirmiştir.

Allah'a imanı, hayatının bütün parçalarını ve faaliyetlerinin temelini oluşturmuş ve kişiliğini bu biçimde şekillendirmiştir. Onu bir kez gören tavrındaki iyilik, barış, dünya ve benliğe dair şuur hali, insanlarla sağlıklı iletişim kurmadaki becerisine şahit olmuşlardır.

Hasan Burkay dini kişiliğinde öyle bir içselleştirmiştir ki, artık tüm yapıp etmeleri bu doğrultudan ayrılmamıştır. Hayatının en hâkim güdüsü din olmuştur. Kendi ihtiyaçları, arzu ve isteklerini İslam'ın güdümüne bırakmıştır. Allah'ın rızasını kazanma onun benliğinde geniş bir alana yayılmış, içten doğma bir değer halini almıştır. Davranışlarındaki İslami özen onun şahsileşmiş dindarlığını yansıtmaktadır.

Karşılaştığı durumlar karşısındaki tavrı, hayata bakış açısının yegâne kaynağı Allah olmuştur. Kişiliğinin merkezinde yeşeren imandan aldığı güçle hareket etmiş, tüm yapıp etmelerinde Allah'ın rızasını kazanmayı, O'nu hoşnut edip etmeyeceğini gözetlemiştir. Hayatının merkezine yerleştirdiği din sayesinde anlam bulmuş, hayatını bu dine hizmete adanmıştır. Kendi arzularından vazgeçip dine hizmet ettiği sürece yaşadığı bu mutluluk ve anlam onun kemikleşmiş bir inanca sahip olduğunun kanıtı olmuştur. Boş zamanlarında insanlara faydalı olmak için kitaplar yazmış, kasetler doldurmuş dini derinlemesine yaşamak için büyük bir çaba göstermiştir. İslam ne emrediyorsa onu samimiyetle yaşamaya çalışmış ve inancı kişiliğinin bütüne nüfuz etmiştir. Muhafazakâr bir hayat tarzı benimsemiş ve dini en büyük amacı haline getirmiştir.

Hasan Burkay'ın dini kişiliğine entegre etmesi sonucunda huzur dolu ve mutlu bir hayat sürdüğü görülmektedir. Yalan söylemeyi kesinlikle Müslüman bir ferde yakışmayan bir

davranış olarak nitelendirmiş buna karşılık son derece dürüst olmak gerekliliğini savunmuş, bayağılık yerine her daim güzel olmanın önemini vurgulamış. ‘Allah güzeldir, güzeli sever.’ sözüyle bu tutumunu desteklemiştir. Mekanik bir hayat sürmek yerine canlılığa teşvik etmiş. ‘İki günü eşit olan zarardadır.’ hadis-i şerifiyle bu görüşünü dile getirmiştir. Yapmacık tavırlardan kaçınmış insanlarla ilişkilerinde sevgi ve samimiyeti ön planda tutmuştur. Onu ilk defa görenler dahi, ona kendilerini yakın hissetmiş olduklarını dile getirmişlerdir. Düzensizlik ve sallapatılık karşısında her zaman muntazam ve mükemmel olmayı teşvik etmiş, karmaşıklık değil sadeliği seçerek bunu en başta giydiği kıyafetlerdeki temizlik ve uyumuyla göstermiştir. Kanunsuzluğun karşısında durarak her daim ilahi adalet ve düzenin yaşanması için çalışmış, insanlara bu bilinci aşılamıştır. Önce insanın kendisini sonra da çevresini güzelleştirmesi gerektiğinin önemini vurgulamış, güzel insanın etrafını da güzelleştireceğine inanmıştır. İnsanın güzelleşmesinin ahlakının düzelmesi ile mümkün olacağını belirtmiş bunu sağlamanın yolunu da Kur’an ve Sünneti hakkıyla yerine getirerek olacağını bizatihi yaşayarak göstermiştir. Kendi güzel olanın eserleri de güzel olmaktadır. Ankara’nın çorak topraklarında bir köy kurup İslam’ı saf ve temiz bir biçimde yaşamak ve yaşatmak için bir ömür çalışmıştır. Hal ve tavırlarına hakim olan itidal ve sakinlik, gerginlikten, ümitsizlikten uzak tavrı onun sağlıklı bir kişilik yapısına sahip olduğunun göstergesidir. Duygusal kararlılık düzeyinin üst düzeyde olduğu dengeli bir kişilik özelliğine sahiptir. ‘Allah’ımız var, ne gamımız var?’ sözünü sık sık dile getirerek dünya sıkıntıları karşısında takındığı tavır, yaratana olan sonsuz teslimiyetinin bir ifadesi olmuştur. Bu inancı sayesinde sakin, mizaç olarak ölçülü ve tasasızdır.

Kaba, başkalarını rencide eden, alay edici şaklardan hoşlanmamış, güldürürken düşündüren nüktedanlığı, yüzünden eksik olmayan tebessümü ile kendine has bir kişilik yapısına sahip olmuştur. Bu nüktedan tavrıyla insanları rahatlıkla etkileyebilmiş, kendisini sınamaya çalışanları hünerli bir şekilde idare edebilmiştir.

Yaşamının bir amacı olduğunu, insanın dünyaya geliş sebebinin oyun ve eğlence olmadığını, iyi bir kul olarak Allah’ın rızası için yaşanması gerektiğini ifade ederek hayatı anlamlı yaşama konusunda insanlara önderlik ve rehberlik etmiştir. Bu sayede günümüzde yaşanan depresyonlar, ruhsal çöküntüler ve nevrotik davranışlara onun hayatında hiç rastlanmamıştır.

Hasan Burkay arzu, beklenti ve ön yargıların etkisi altında kalmadan insanları olduğu gibi kabul etmiş, her bir bireyin ne kadar önemli ve değerli olduğunu kendilerine hissettirmiş, İslam'da kardeş olmanın, birlik olmanın önemine vurgu yapmıştır. 'Müminler birbirini her hali ile sevmelidir.' sözüyle İslamca, kardeşçe, ayırım ve bozgunculuğa yer vermeden yaşamanın gerekliliğine dikkat çekmiştir. Onu yakından tanıyanlar ve bilenler, aralarında hasıl olan bu kardeşlik sevgisini derinden hissetmektedirler.

Hasan Burkay etrafındaki güzellikleri her daim taze ve saf bir biçimde algılayabilme ve takdir edebilme yetisine sahip olmuştur. Camisinin bahçesinde ya da sevdiği insanlarla bir arada bulunurken: 'Cenneteyiz efendim. Cennette...' sözleriyle hoşnutluğunu ve mutluluğunu sık sık dile getirmiştir. Etrafindakilere sevgisini yayarak huzuru ve kanaatkârlılığı sembolize etmiştir. Hacı Hasan Köyü'nde yaşayanlar, vefat etmesine rağmen hala bu huzuru ve sevgiyi teneffüs ettiklerini açıkça belirtmişlerdir.

Hasan Burkay dinin koyduğu emir ve yasakları benliğinde içselleştirmiş ve hayatını bu düzen çerçevesinde devam ettirmiştir. İbadetleri yerine getirme konusunda oldukça titiz davranmış başta aile fertleri olmak üzere herkese namaz kılmanın önemini aktarmış, namazsız bir imanın mümkün olamayacağını aşlamıştır. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışmanın gerekliliğini belirtmiştir.

Hasan Burkay kendine has bir vizyonu olan çoğu kimse tarafından hala daha anlaşılamayacak ölçüde ileri görüşlü bir kişiliğe sahiptir. Katı mizaçlı bir dini lider olmayıp İslam'a uygun her türlü faaliyeti desteklemiştir. Sanata, sanatçıya değer vermiş, güzel olan ne varsa onu desteklemiştir.

Alçakgönüllü ve itaatkâr bir kişilik yapısına sahip olan Hasan Burkay, kendini bilmenin bireyi Allah'a götüren bir kilidi açmak olduğunu: 'Kendini bilen, Rabbini bilir.' sözlerini referans alarak açıklamıştır.

Hasan Burkay hayatını bu denli titizlikle yaşayarak insanlara 'çok yönlü bir sembol' teşkil etmiştir. O öncelikle Rabbine iyi bir kul, Peygamber (s.a.v.)'e yaraşır bir ümmet, güçlü bir dini lider, fedakâr bir baba, sabırlı bir öğretici, yardımsever bir dost olmanın sembolü haline gelmiştir.

İnançları uğruna gerçekleştirmek istediklerinde gösterdiği azmi ve kararlılığı, bu uğurda yaptığı fedakârlıklar güçlü kişiliğinin ve cesaretinin birer örneği olmuştur. Allah'ın emirlerine ters gelen hiçbir şeyi asla kabul etmemiş, Peygamber (s.a.v.)'e sonsuz saygı ve sevgi beslemiş ve ne pahasına olursa olsun bu yoldan ayrılmamayı bir düstur haline getirmiştir. Bir şeyi yapmak istediğinde bunu gerçekleştirebileceğinden eminse onu kararından vazgeçirmeye kimsenin gücü yetmemiştir. Hasan Burkay bu noktada kararlı, azimli bir kişilik yapısına sahip olduğunu göstermektedir. İşlerini insanların hayrına sonuçlandırmak için ne gerekiyorsa yapan ve onu başarana kadar vazgeçmeyen, inandığı meselelerde sebatkâr ve kararlı bir duruş sergileyen bir karaktere sahip olduğu görülmüştür.

Zor durumda olan, acı çeken, manevi olarak susamış, yaşadığı zorluklarla boğuşan insanlara karşı merhamet ve sabırla yaklaşımına birçok kimse şahit olmuştur. İnsanlarla kurduğu bu sağlıklı ve iyileştirici ilişkileri onun ne kadar sevgi dolu, güçlü ve fedakâr olduğunun, yaptığı her işi sevgiyle yaptığının nişanesi olmuştur. Yumuşak ve nazik bir yapıya sahiptir. İnsanları incitmeden konuşmaya özen gösterir, onların sevgisini kazanmaya çalışır. İnsanlarla muhatap olurken Allah Resulü'nden öğrendiği yöntemi, yani sert ve kaba olmaktan kaçınmayı düstur haline getirmişti. Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği gibi:

*“Sen insanları Allah yoluna hikmetle, güzel ve makul öğütlerle davet et; gerektiği zaman da onlarla en güzel tarzda mücadele et. Rabbin elbette, yolundan sapanları en iyi bildiği gibi kimlerin doğru yola geleceğini de pek iyi bilir.”*¹⁵⁹

Bu ayetin ışığında: ‘Gönüller yapmaya geldik.’ diyerek her bir insanın gönlünü fethetmek, onlara Allah'ın çizdiği yolu sevdirmek için çabalandı. İnsanlarla polemiğe girmekten kaçınarak, tatlı dil, güler yüzle insanları sade ve mütevazî bir tavırla ikna yoluna girmişti. Onun bu ince ve zarif tutumu karşısında insanlar memnun ve huzurlu olarak ayrılırlardı. İnsanları destekleyen ve seven, uyumlu, anlayışlı bir yapıya sahipti. Ona hala içten sevgi besleyen insanların var oluşu, hayırla yâd edilişi ve insanların hayatlarına yaptığı silinmez etkisi bunun yadsınamaz birer göstergesidir.

¹⁵⁹ Nahl, 16/125

Güvenilir ve başkalarına karşı hep vericidir. Anlaşılır ve makul hareket ederdi. Her hali ve tavrında bir ölçülülük bir denge hâkimdir. Bulunduğu konumun gerekliliğine uygun hareket ederdi. Ahlaki açıdan tutarlı davranışlarda bulunur, başkalarında sevgi ve beğeni uyandırır.

Hasan Burkey toplum tarafından kabul edilen değerleri benliğinde özleştirmesi ve insanlarla kurduğu samimi muhabbet neticesinde, onları ahlakça değerli hedeflere yöneltmede birleştirici bir gücü temsil etmektedir. İnsanlarla kurduğu dengeli ilişkiler onun uyumlu bir insan olduğunun kanıtıdır. Toplum içinde mutlu ve rahattır. Çevresindeki değişiklikleri anlayan, iletişimde bulunduğu insanların isteklerine yanıt veren, kibre, gurura bencilliğe kapılmadan toplum içinde tevazusuyla ön planda olan sosyal bir kişiliğe sahiptir. İnsanlarla ilgilenmesi, kendisinin ihtiyacı olduğu halde verebilmesi, yapılan hatalar karşısında bağışlayıcılığı ve sabırlı tutumu, başkalarını Allah için koşulsuz sevebilmesi onun benliğini aştığının göstergesidir. İnsanları arzu, cehalet, nefret, öfkeden bağımsız olarak görebilme kabiliyetine sahiptir.

SONUÇ

Sekülerizm, modernite ve beraberlerinde getirdikleri akımlarla hayatın anlamının hırsla, şehvete, tüketime indirgendiği dünyamızda fertlerin içine düştükleri manevi boşluk günümüzün en büyük problemlerini oluşturmaktadır. Böyle bir dünyada bireyleri içinde bulundukları kimlik krizlerinden, yaşadıkları kişilik erozyonundan, dayatılan ideolojilerin esaretinden kurtulmalarını sağlayacak bir güce gereksinim duymaktadır. Benliğinde din güdüsüyle var olan, İslam fitratıyla doğan bireyler modern düşünceler altında asıl benliğinden koparılmaya, dünyaya geliş gayesinden uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Birey, madde temelli bu sistem karşısında hayatı bir oyun ve eğlence olarak algılayıp asıl gayesinin varlığından bihaber yaşayıp gitmekte ve derinlerinde hissettiği o boşluğu doldurmakta güçlük çekmektedir.

Din, ferdin hayatı anlamlandırması, güdüleyici bir yaşam motivasyonu sağlaması açısından manevi bir şemsiye görevi görür. Maddenin yüceltilip insanoğlunun hayatına empoze edildiği bir durumda bir sığınak görevi görür. Dini, içselleştiren fert bu sığınığın altında varlığının gayesinin, nereden ve niçin gelip sonun nereye doğru olacağının bilincinin farkına vararak hayatına yön verecektir. Bireylerin bu manevi serüvenlerinde onlara rehberlik eden çeşitli peygamberler ve müşitler bulunmaktadır. Onlar, bir odayı aydınlatan lambalara benzemektedirler. Ne kadar farklı şekilde olursa olsunlar elektriğini aynı kaynaktan, Kutsal'ın kendisinden almaktadırlar.¹⁶⁰

Bu düşünceden hareketle çalışmamızda 20. yüzyıl mutasavvufu, bir Nakşi şeyhi Hasan Burkay'ı ele aldık. Dini kişiliğiyle bütünleştirmesi, Kur'an ve Sünneti hayatının merkezine alması ve bu uğura ömrünü adanması bakımından birçok kişi için örnek bir lider, bütünlüğe ulaşmış, insan-ı kamil olan bir şahsiyeti tanımaya ve tanıtmaya gayret ettik. Hayatını, eserlerini, mensup olduğu tarikatı elde ettiğimiz veriler ışığında incelemeye çalıştık. Başta ailesi olmak üzere, en yakın dostları, ihvanları ile görüşmeler yaparak Beş Faktörlü Kişilik Envanteri çerçevesinde, kendisinin nasıl bir kişilik yapısına sahip olduğunu yorumlamaya çalıştık.

¹⁶⁰ Frager, *Kalp, Nefs ve Ruh Tasavvuf Psikolojisinde Gelişim, Denge ve Uyum*, s. 14.

1930-2005 yılları arasında yaşamış olan Hasan Burkay, ömrünü halka dolayısıyla Hakk’a adanmış, ehl-i sünnet çizgisinden ayrılmamış bir Allah dostudur. Çocukluğundan vefatına kadar manevi bir atmosfer içinde bulunmuş ve ömrünü bu manevi istikamette devam ettirmiştir. Doğduğu gün, evliyaullahtan büyük bir zat olacağı Şeyh Şerafeddin Zeynel Abidin Hazretleri tarafından ailesine haber verilmiş, çocukluğu tasavvuf ehli bir aile ortamında geçmiş ve daha o yaşlarda zikirle hemhal olmuştur. Kendisine verilen haber neticesinde gelecek olan nasibini sabırla beklemiş ve nihayetinde askerlik döneminde gördüğü rüya bu bekleyişe son vermiştir. Rüyasında gördüğü şeyhi Mehmet Necati Simavi Hazretleri’nin kendisini dükkânında ziyaret etmesiyle, Hasan Burkay şeyhlik hırkasını giymiş ve henüz 27 yaşında iken, Allah yolunda tebliğ etmekle vazifelendirilmiştir.

İslam dinini hakkıyla yaşaması, ilahi emirler dâhilinde hareket etmesi, nefsinin geri plana atıp ömrünü rıza-ı ilahi yoluna adanması onun dini, kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirdiğinin kanıtıdır. Sadece Allah’a sığınarak inandıklarını hayata geçirmiş, manevi susuzluğa düşenler için bir kılavuz olmuş, Hakk’ı arayanların yoldaşı olmuştur. Vefatından sonra da bu yolun devam etmesi için Hüdaverdi Vakfı’nı kurmuş, sahip olduğu maddi ve manevi değerleri insanlara hizmet etmek için sarf etmiştir. Sabırlı, fedakar ve kararlılığı kişiliği sayesinde birçok başarıya imza atmış, çorak topraklarda bir köy kurulmasına öncülük etmiş ve insanların istifade edebilmesi için birçok sesli, görüntülü, yazılı eserler bırakmıştır. Materyalist bir bakış açısının egemen olduğu dünyada, herkesin kalbine sevgi tohumları ekmek için çalışmış, birlik olmanın önemini her fırsatta vurgulamıştır. Kapsamlı bir İslam anlayışı ile Hasan Burkay, hangi dinden hangi mezhepten olursa olsun hiç kimseyi birbirinden ayırmadan herkese saygı ve sevgi ile yaklaşmıştır. İnsanlara karşı her daim güler yüzle yaklaşmış katılık ve kabalıktan uzak durarak asil bir zarafet sergilemiştir. Davranışlarında aşırılıktan uzak durmuş her hali ve tavrında ölçülü olmaya özen göstermiştir. İnsanlar yanlarına geldiklerinde zihinlerindeki soruların yanıtlarını bulmuş ve huzur dolu olarak yanından ayrılmışlardır. Her daim temiz ve uyumlu olması, kendisini ve çevresini güzelleştirmesi insanlar tarafından takdir edilmiştir. Sağlık durumu pek iyi olmaması ve güçlüklerle nefes almasına rağmen kimseyi reddetmeden her gelene yardımcı olarak kendisine ailesine zaman ayırmak yerine ihtiyacı olanların yardımına koşarak büyük bir fedakârlık örneği olmuştur. Hal ve tavırlarında Kur’an ve Sünneti tatbik etmiş, İslam’ın inzivaya çekilip yaşanmasındansa halkla iç içe,

hizmetle yaşanması gerektiğini savunmuştur. Sanata ve edebiyata değer vermiş, birçok şiir yazmış edebi bir kişiliğe de sahiptir. İsraktan son derece kaçınmış, elinde kalan en küçük ipleri dahi atmamıştır. Genel duygu durumunun mutlu ve huzurlu oluşu Allah' olan inancı ve güveninden kaynaklanmaktadır. 'Allah'ımız var, ne gamımız var?' sözleri bu halinin bir göstergesidir.

Elde ettiğimiz tüm bu bilgiler ışığında, Beş Faktörlü Kişilik Envanteri çerçevesinde, Hasan Burkey'in gelişime açık, yumuşak başlı, yüksek öz denetime sahip, duygusal tutarlılığı olan bir kişilik yapısına sahip olduğunu söyleyebiliriz. İnsanlara karşı tebliğ vazifesi üstlendiğinden onu sosyal ortamlardan ayrı düşünmek mümkün olmamaktadır. İnsanlarla iletişimde takındığı aktif, geçimli tavırlar sayesinde dışadönük kişilik yapısı özellikleri taşıdığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda, dış gerçeklikten kopup iç gerçekliğe yöneldiği, halkın içinde Hakk'ı tefekkür ettiği, konuşmadan önce düşündüğünü ve zaman zaman sessiz bir hal aldığını, heyecan ve coşkuyla davranmadığı bilgilerine ulaştığımızda içe dönük kişilik özellikleri taşıdığı sonucuna da varmaktayız.

Bu çalışma süresince Hasan Burkey'i en doğru şekilde tanımak ve tanıtmayı amaçladık. Bu gaye ile eserlerini inceleyip, başta onu yakinen tanıyan Prof. Dr. Yakup Basmacı ve oğlu Mesut Burkey olmak üzere birçok dostu ve mürit/ müridanı ile görüşmeler gerçekleştirdik. Onları vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda, Beş Faktörlü Kişilik Envanteri dâhilinde, Hasan Burkey'in nasıl bir kişilik yapısına sahip olduğunu incelemeye çalıştık. Onun örnek yaşantısının birçok kimseye rehber olduğunu gözlemledik.

Ekler bölümünde Hasan Burkey'in portlerine, ustazlarına ait fotoğraflara ve Hasan Burkey'in cenazesine ait karelere yer verdik. Araştırmamızda nev'i şahsına münhasır bir kişilik olarak farklı ve özel bir portre çizen, inanlara ışık tutan Hasan Burkey'i, tam anlamıyla anlatmaya gücümüz yetmese de, gücümüzün yettiği kadar tanımaya, anlamaya ve tanıtmaya çalıştık.

KAYNAKLAR

- ADLER Alfred, *İnsanı Tanıma Sanatı*, 5. b., İstanbul: Say, 1998.
- AKARSU Beyhan, Bayram AKARSU, *Bilimsel Araştırma Tasarımı Nicel, Nitel ve Karma Araştırma Yaklaşımları*, 1. b., İstanbul: Cinius Yayınları, 2019.
- ATMACA Zübeyde, *Rahibe Teresa'nın Hayatı ve Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 2019.
- AYDIN Hayati, “İslâm İnançları Açısından Mucize, Kerâmet, Sihir Ve İstidrac Kavramları Üzerine Bir İnceleme”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XVII, S. 32 (2005).
- BAHADIR Abdülkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din -Logoterapik Bir Araştırma-*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- BAŞOL Habibe Günnur, *Tasavvuf Neş'esi*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 2015.
- “Bizi Birbirimizden Ayıran 11 Temel Özellik”, (13.11.2022), <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bizi-birbirimizden-ayiran-11-temel-ozellik-369044>.
- BURGER Jerry M., *Kişilik*, çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- , *Personality*, Ninth edition., Stamford, CT, USA: Cengage Learning, 2015.
- BURKAY H. Hasan, *Mev'iza-i Hasene 1. Cilt*, 5 cilt, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2013.
- , *Mev'iza-i Hasene 2. Cilt*, 2 cilt, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2013.
- , *Mev'iza-i Hasene 3. Cilt*, 3 cilt, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2013.
- , *Mev'iza-i Hasene 4. Cilt*, 4 cilt, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2013.
- , *Mev'iza-i Hasene 5. Cilt*, 5 cilt, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2013.

BURKAY Hasan, *70 Yıllık Yaşantı*, 2. b., Ankara: Çınar Yayınları, 2013.

———, *Adalet Burçları Şeyhülislâmlar ve Diyanet Reisleri*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1998.

———, *Cuma Namazının Fazileti*, Ankara: Lazer Ofset Matbaa Tesisleri San. ve Tic. Ltd. Şti., t.y.

———, *Çınar'dan Damlalar 1*, ed. Çınar Kurulu Yönetim, 2. b., Ankara: Çınar Yayınları, 2013.

———, *Çınar'dan Damlalar 3*, ed. Çınar Kurulu Yönetim, Ankara: Çınar Yayınları, 2011.

———, *Çocuklarımıza Dini Bilgiler*, 3. b., Ankara: Lazer Ofset Matbaa Tesisleri San. ve Tic. Ltd. Şti., 2004.

———, *Dakaikul Ahbar (Haberlerin İncelikleri)*, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2015.

———, *Esmâ'ül Hüsnâ ve Hassaları 5 Lafza-i Celâl*, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2011.

———, *Evliliğe İlk Adım*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

———, *Genişletilmiş Risalet İncileri ve Hadis-i Şerifler*, 2. b., Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

———, *Güzel İsimler*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.

———, *Hac Rehberi Menasik-i Hac Dua Kitabı*, Özbay Ofset., Ankara, 2015.

———, *Hacı Hasan Köyü Cami-i Minberinden Hutbeler*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1985.

- , *Hakikatten Damlalar*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.
- , *Halk İlaçları Şifalı Bitkilerin Hassaları*, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2013.
- , *Hikmetli Fıkralar*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.
- , *Hüdaverdi Divanı ve Seçme İlahiler*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.
- , *Hüdaverdi İlmihâli*, 1. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2010.
- , *Hız. Muhammed (s.a.v.)'in Varisleri*, 2. b., Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1994.
- , *İcazetname*, 2. b., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2014.
- , “‘İçtihat Sahipleri’” *Ehli Sünnetin Altı İmamı*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.
- , *İlk Meyve*, 2001.
- , *İlkokul 4-5 Sınıfın Sorduğu Sorular ve Cevaplar*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1995.
- , *İmân Ve Ahlâk*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1986.
- , *İslâm'da Ticaret*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1992.
- , *Menâkıb-ı Şerefiyye Şerâfeddin Hazretleri'nin Ağzından*, 7 cilt, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1995.
- , *Muhtasar Âdâb-ı Vezâif (Nâfile İbadetler Kılavuzu)*, Ankara, 2002.

- , *Mü'min'in Miracı Namaz*, Arkadaş Basım Ltd. Şti., Ankara: Örnekal Yayıncılık, 2016.
- , *Osmanlı Sultanları*, t.y.
- , *Ömer Bin Abdülaziz'den Nasihatlar*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.
- , *Örnekal Cami-i Minberinden Hutbeler*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1985.
- , *Sahabe-i Kiram'dan Sohbetler*, 2. b., Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., t.y.
- , *Selamlaşmanın Fazileti*, Ankara, t.y.
- , *Şerafeddin Zeynelabidin Hazretleri ve Ali Usta*, Ankara, t.y.
- , *Zamanın İptilâsı Tütünü*, Ankara: Şafak Matbası, 1980.
- CEBECİOĞLU Ethem, İbrahim BAZ, *Hasan Burkay'ın Hayatı, Eserleri ve Görüşleri*, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık ve Ambalaj Sanayi Ltd. Şti., 1995.
- CEYHAN Semih, (ed.), *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, 1. b., İstanbul: İSAM, 2015.
- COSTA JR Paul T., Robert R. MCCRAE, "Four Ways Five Factors Are Basic", *Pergamon Press Ltd*, C. 6, S. 13 (1992), ss. 653-65.
- , "Normal Personality Assessment in Clinical Practice: The NEO Personality Inventory.", *Psychological Assessment*, C. 4, S. 1 (1992), ss. 5-13, doi:10.1037/1040-3590.4.1.5.
- CRESWELL John W., *Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirmesi*, ed. Christina Robb, çev. Halil Ekşi, İstanbul: Limit Ofset, 2017.

ÇELİK Hamdullah, *Bir Çınarın Gölgesinde*, 1. b., 2019.

ÇİÇEK İlhan, Ayşe Esra ASLAN, “Kişilik Ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri: Kuramsal Bir Çerçeve”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 10, S. 1 (2020), ss. 137-47.

ÇOBAN Köksal, *Mus’ab İbn Umeyr’in Hayatı ve Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2013.

DOĞAN Tayfun, “Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Öznel İyi Oluş The Five Factor Personality Traits and Subjective Well-being”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C. 14, S. 1 (2012), ss. 56-64.

EVANS W. A., *Mrs. Abraham Lincoln: A Study of Her Personality and Her Influence On Lincoln*, Carbondale: Southern Illinois University Press, 2010.

FRAGER Robert, *Kalp, Nefs ve Ruh Tasavvuf Psikolojisinde Gelişim, Denge ve Uyum*, ed. Hande Yıldırım Önsöz, 7. b., İstanbul: Sufi Kitap, 2022.

GLENE Corrine, Ali ERSOY, Pelin YALÇINOĞLU, *Nitel Araştırmaya Giriş = Becoming Qualitative Researchers: An Introduction*, 5.baskı., Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.

GÖKA Erol, Murat BEYAZYÜZ, *Geçimsizler*, 6. b., İstanbul: Kapı Yayınları, 2019.

GÜRSES İbrahim, *Dindarlık ve Kişilik*, 2. b., Bursa: Emin Yayınları, 2017.

“Hasan Burkey (k.s) - Ülke Tv Anma Programı - YouTube”, (13.11.2022), https://www.youtube.com/watch?v=bJ8tQqG_tLY.

HORZUM Mehmet Barış, Tuncay AYAS, Mehmet Ali PADİR, “Beş Faktör Kişilik Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması”, *Sakarya University Journal of Education*, 2017, 398-408, doi:10.19126/suje.298430.

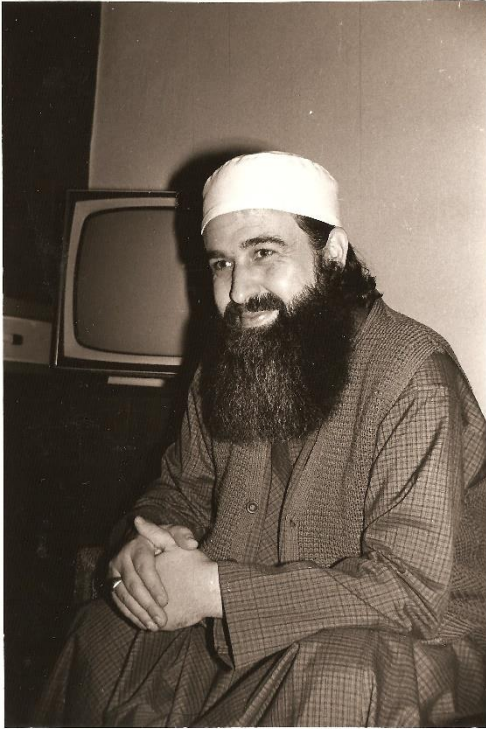
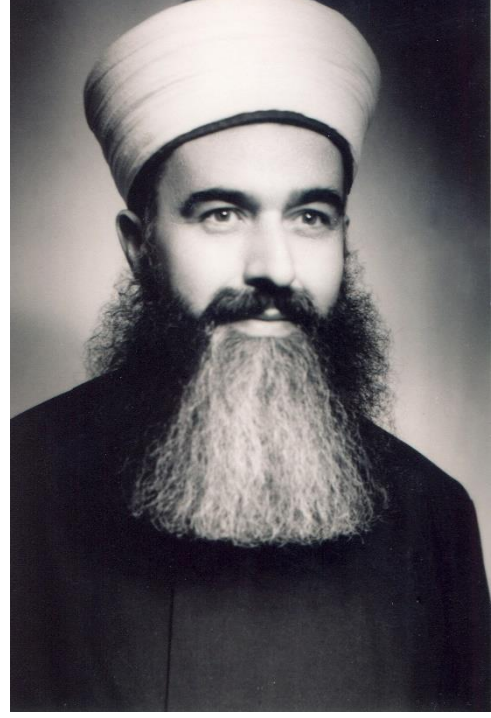
KARA Doç. Dr. Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İletişim Yayınları, 1990.

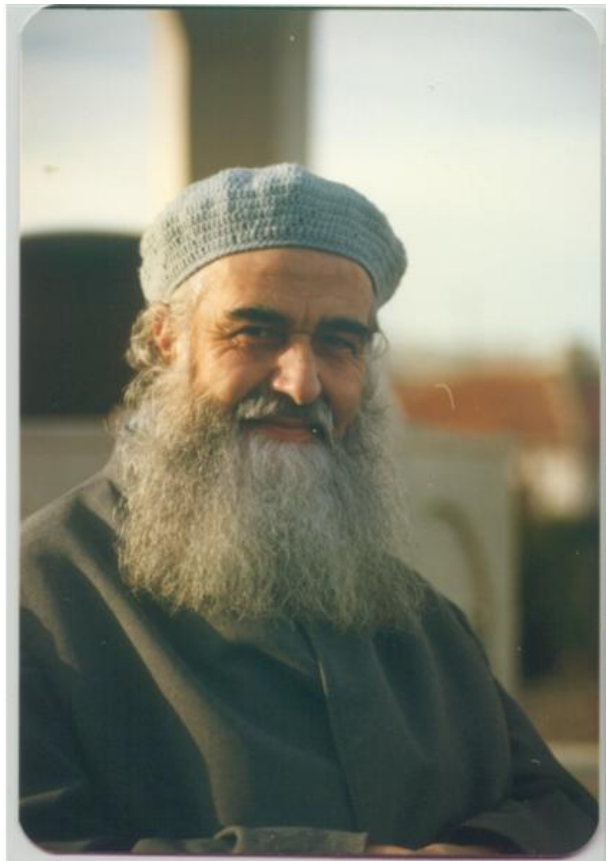
“Ledün İlmi Nedir?”, *İsmailağa - Resmî İnternet Sitesi*, 22.10.2021, <https://www.ismailaga.org.tr/ledun-ilmi-nedir>.

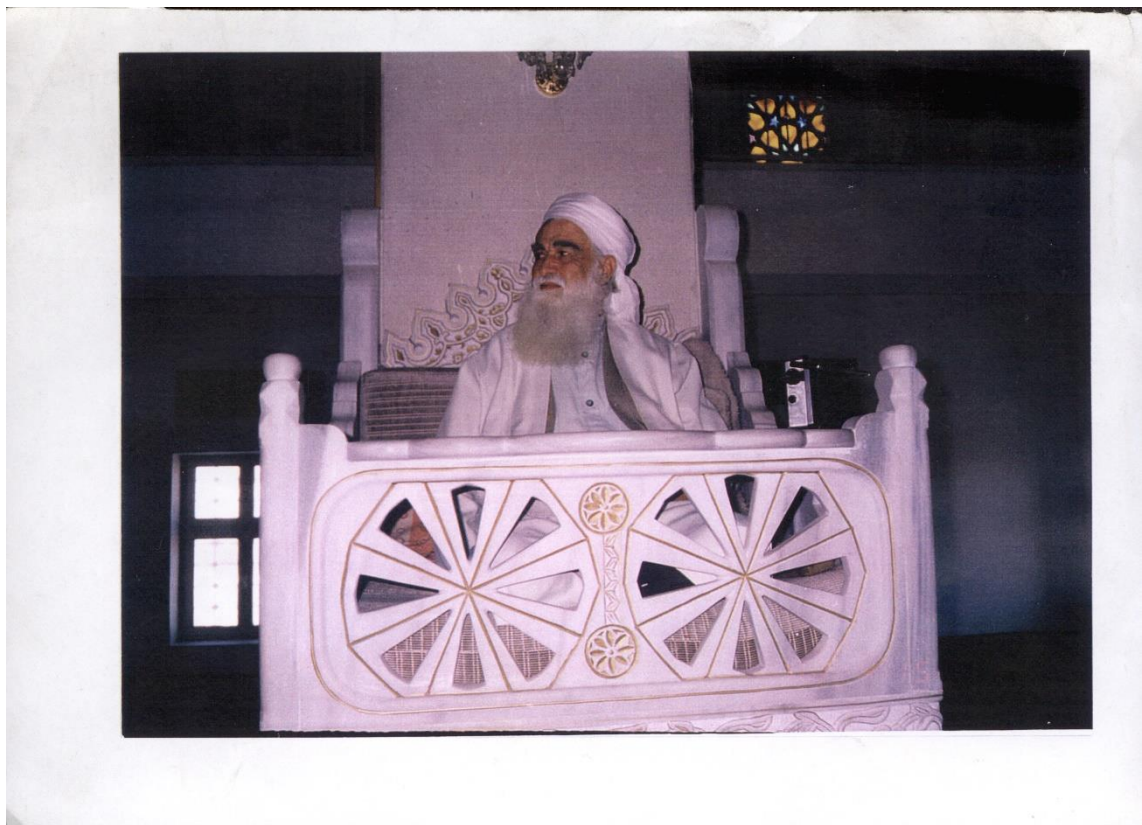
- TURAN Yahya, *Kişilik ve Dindarlık*, ed. Hüseyin Kahraman, İstanbul: Çınar Mat. ve Yay. San. Tic. Ltd. Şti., 2017.
- UYSAL Veysel, *Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri*, Eksen Basım Yayın., İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1996.
- WISEMAN Richard, *59 Saniye: Azıcık Düşünün, Çok Şeyi Değiştirin*, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2012.
- YILDIRIM Suzan, *H. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 2006.
- YILMAZ Prof. Dr. H. Kâmil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 33. b., İstanbul: Ensar, 2021.
- YÖNETİM KURULU Çınar, *Hacı Hasan Burkay Vakfedilen Bir Ömür*, Ankara: Çınar Yayınları, 2008.
- ZUCKERMAN Marvin, *Psychobiology of Personality*, Cambridge ; New York: Cambridge University Press, 1991.

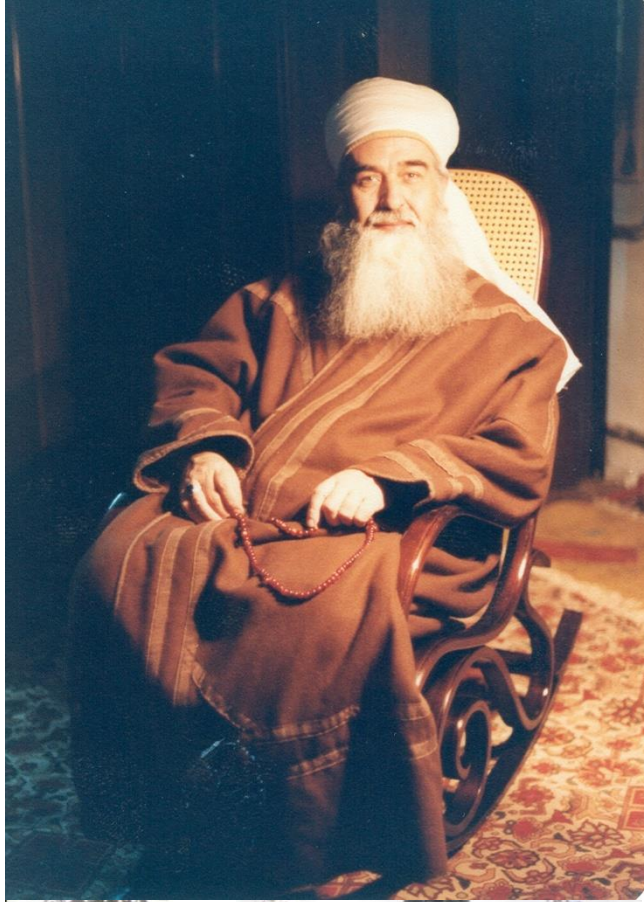
EKLER

EK-1. Hasan Burkay'ın Fotoğrafları

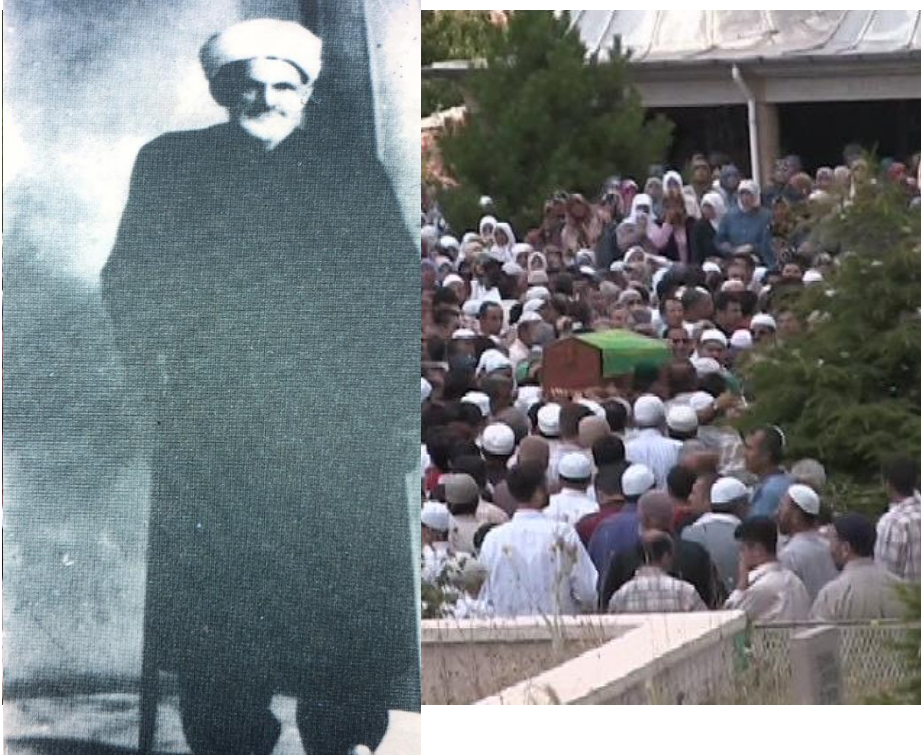

EK-2. Hasan Burkay' ın Cenazesi

EK-3. Hasan Burkay' ın Hocası Muhammed Necati Efendi

**EK-4. Ahıskalı Ali Haydar Efendi (Hasan Burkay'ın Babası Hacı Hafız Mehmet
Hulusi Efendi'nin Hocası)**

EK-5. Küçük Hüseyin Efendi

